

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Rivo Koemets

**JURIIDILISE ISIKU KARISTUSE KOHALDAMISE MUDELI TRANSFORMATSIOON
EUROOPA LIIDU HALDUSTRAHVIDE ÜLEVÕTMISE JÄREL:
KESKSED TÕLGENDUSKÜSIMUSED JA VÄLJAKUTSED**

Magistritöö

Juhendaja mag. iur. Andres Parmas

Tartu
2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. EUROOPA LIIDU HALDUSTRAHVIDE ÜLEVÕTMINE.....	10
1.1. Reformi kujunemislugu ja kaalutud valikud	10
1.2. Muudatuste mõju karistus- ja sanktsiooniõiguse süsteemile.....	13
1.2.1. Juriidiliste isikute karistamise eesmärgid ja nende ümberkujundumine.....	19
1.2.2. Juriidilise isiku süüteo vastutuse aluste ümberkujundamine	25
1.2.3. Juriidilise isiku karistamise alus	28
2. KARISTUSE KOHALDAMISE ÜLDSKEEM JURIIDILISE ISIKU PUHUL.....	33
2.1. Karistusraamid ja nende määramine	33
2.1.1. Fikseeritud ülemmäär.....	34
2.1.2. Väärteole tulemusel teenitud kasu või ära hoitud kahju	34
2.1.3. Käibepõhine ülemmäär	36
2.1.3.1. Käibe arvutamise aluseks olev majandusaasta.....	37
2.1.3.2. Käibe määramine ja arvutamine	40
2.1.4. Alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemine	45
2.1.5. Eripärase arvutuslikud ülemmäärad energia- ja lennundussektoris	48
2.2. Süü. Selle suurus ja seda mõjutavad asjaolud	50
2.2.1. Lähtepunkt	51
2.2.2. Süü piirid.....	55
2.2.3. Teosüü.....	57
2.2.4. Kergendavad ja raskendavad asjaolud	58
2.3. Üld- ja eripreventsioon.....	59
2.4. Lõplik karistus ja selle põhjendamine	61
2.4.1. Konkreetne karistusmäär.....	61
2.4.2. Põhjendamiskohustus.....	64
KOKKUVÕTE.....	66
ABSTRACT	71
KASUTATUD MATERJALID	75
Kasutatud kirjandus	75
Kasutatud kohtulahendid	77
Kasutatud õigusaktid	78
Kasutatud muud allikad.....	81

SISSEJUHATUS

Tehnoloogilise innovatsiooni kiirenemine ja globaliseerumine toovad turule üha uusi tehnoloogiaid, kaupu ja teenuseid, kujundades seeläbi järjest dünaamilisemat ja komplekssemat õigus- ja majanduskeskkonda. Sellises keskkonnas liiguvad digiajastu keskse tähtsusega ressursid, andmed ja kapital, koos nendega kaasnevate võimalike riskidega riikide vahel sisuliselt ühe nupuvajutusega. See uus ja kiiresti arenev reaalsus, milles ühiskondlikud väärtused ja õiguslikud normid on pidevas muutumises, seab paratamatult väljakutseid traditsioonilistele regulatiivsetele mehhanismidele. Seetõttu tekib vajadus neid kriitiliselt ümber hinnata ja kohendada. Õigusliku mõttekäigu tasandil tähendab see, et seadusandlus ja õiguspraktika peavad arenema kooskõlas ühiskondlike muutustega, tagades samaaegselt nii õiguskindluse kui ka kogu õigussüsteemi kohanemisvõime.

Reguleeritud turgudel tegutsevad suured ja sageli rahvusvahelise haardega äriühingud, kelle tegevus hõlmab samaaegselt mitmeid jurisdiktsioone ning allub paralleelselt erinevate riikide ja rahvusvaheliste õigusaktide normistikele. Sellest tulenevalt on nende roll majanduslikes ja tehnoloogilistes arenguprotsessides muutunud järjest ulatuslikumaks ja mõjusamaks. Kirjeldatud tingimustes eeldab nende äriühingute üle mõjusa järelevalve teostamine ning õigusnormide järgimise tagamine liikmesriikidelt proportsionaalsete ja efektiivsete järelevalve- ja sanktsioonimehhanismide kujundamist ja rakendamist. Nimetatud arengutega sammu pidamiseks kehtestatakse Euroopa Liidu (edaspidi EL) tasandil järjepidevalt uusi valdkonnaspetsiifilisi regulatsioone ja õigusraamistikke,¹ mis on teatud sektorites vältimatud, et ennetada ja maandada nii üksikisikuid kui ka ühiskonna kui terviku toimimist ohustavaid riske, tagada õiguskord ning kaitsta avalikku huvi. Juba regulatsioonide väljatöötamise ja kehtestamise tasandil soovitakse välistada olukord, kus õigusnormide rikkumise tagajärjed, sealhulgas rahalised sanktsioonid, osutuvad ettevõtjale kulureana majanduslikult soodsamaks kui näiteks regulatsioonide järgimiseks vajalikud investeeringud.

Eelnevaga seondvalt on ELi õiguspoliitika arengusuundumused ning ELi institutsioonide suurenenud tähelepanu liikunud õiguslike sanktsioonide kohaldamise ulatuse laiendamisele.² Näitena

¹ Hiljutisteks näideteks ELi valdkonnaspetsiifilisest regulatiivsest sekkumisest on krüptovaraturgude õiguslik raamistik, mida kujundab Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2023/1114 (Markets in Crypto-Assets Regulation, MiCA), tehisintellekti arendamist ja kasutamist käsitlev ühtlustatud regulatsioon, mis on kehtestatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2024/1689 (tehisintellekti käsitlev määrus) ning millega nähakse ette riskipõhised nõuded tehisintellektisüsteemide arendajatele ja kasutajatele ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2022/2554, millega kehtestatakse finantssektori digitaalse tegevuskerksuse nõuded (Digital Operational Resilience Act, DORA), eesmärgiga tugevdada finantssektori vastupanuvõimet info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaga seotud riskidele.

² Koolmeitser, I. Krestomaatiline käsitus haldussunnist ja haldustrahvid. – Juridica 4/2020, lk 231.

võib tuua finantssektori, kus finantskriisile järgnes regulatsioonide ja karistuste karmistamine Euroopa finantsturgude õiguses. Täheldada võis uut tendentsi, mis rõhutas haldus- ja karistusõiguslike sanktsioonide samaaegse esinemise tähtsust finantsturgude stabiilsuse tagajana.³ Kuigi EL kehtestab üha enam uusi regulatsioone ja õigusnorme ning sätestab nende eesmärkide ulatuse ja parameetrid, jääb lõppastmes selliste normide rakendamine ja jõustamine eelkõige liikmesriikide pädevusse.⁴ Sellest tulenevalt on regulatiivse keskkonna areng toonud kaasa vajaduse riiklike järelevalveasutuste ja sanktsioneerivate organite järelevalve- ja sunnivahendite tõhustamise järele, et tagada tarbijate ja turuosaliste õiguste efektiivsem kaitse ning õigussüsteemi järjepidev ja ühtlane toimimine vastavalt kehtivatele õigusnormidele. Samas tuleb tõdeda, et viimase aja suund tundub olevat mõnevõrra muutumas ning Euroopa on astumas jõulisi samme regulatsioonide lihtsustamise suunas. Näiteks Euroopa Komisjoni poliitilistes suunistes rõhutatakse ELi poliitika ja õigusaktide lihtsustamist ning nende paremat rakendamist, mis on oluline ettevõtluse lihtsustamiseks ja kiirendamiseks Euroopas. Lihtsustamine hõlmab nii kehtivate õigusaktide struktuuri ja sisu kui ka uute regulatsioonide kujundamist viisil, mis tagab nende suurema arusaadavuse, madalamad rakenduskulud ja väiksema koormuse.⁵ Teisalt võib aga täiesti kindel olla, et kehtivate reeglite täitmise tagamiseks sanktsioonide ning sunnivahendite rakendamise vajadus ei kao veel niipea kuhugi. Siinkohal tuleb nõustuda dr. iur. Priit Pikamäe väitega, et õiguskord toimib tõhusalt vaid siis, kui see sisaldab mehhanisme, mis tagavad kehtivate reeglite järgimise ka nende puhul, kes neid eiravad. Selline põhimõte kehtib nii riiklikes kui ka riigiülestes õigussüsteemides, sealhulgas ELi õiguses.⁶

Seega ei ole eelviidatud eesmärkide saavutamine üksnes ELi tasandi ambitsioon, vaid eeldab ka liikmesriikidelt vastavate põhimõtete järjepidevat ja tõhusat rakendamist siseriiklikus õiguses. Sellest tulenevalt on ka Eesti kohustatud tagama ELi õigusaktidest tulenevate nõuete korrektse ja tõhusa ülevõtmise oma siseriiklikku õigusesse. Vastava kohustuse täitmata jätmine ei too kaasa üksnes Euroopa Komisjoni algatatava rikkumismenetluse⁷ riski, vaid võib avalduda ka rahvusvahelisel

³ Kairjak, M. Karistus- ja haldusõiguse piiride hägustumine Euroopa Liidu finantsturgude õiguse uues sanktsioonisüsteemis. – *Juridica*, V/2015, lk 351-352.

⁴ Luchtman, M.; Vervaele, J. Enforcing the Market Abuse Regime: Towards an Integrated Model of Criminal and Administrative Law Enforcement in the European Union? *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 5, Issue 2, 2014, lk 193. Kättesaadav: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/203228441400500205>.

⁵ Vt Euroopa Komisjoni poliitilised suunised 2024-2029. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_et?filename=Political+Guidelines+2024-2029_ET.pdf; A simpler and faster Europe: Communication on implementation and simplification. European Commission 2024-2029. Kättesaadav: https://commission.europa.eu/document/download/8556fc33-48a3-4a96-94e8-8ecacef1ea18_en?filename=250201_Simplification_Communication_en.pdf.

⁶ Pikamäe, P. Kuidas modelleerida karistamise õigust ehk veel kord halduskaristusest. – *Juridica* 9/2023, lk 714.

⁷ Hiljutise näitena võib tuua Euroopa Komisjoni algatatud rikkumismenetluse Eesti Vabariigi suhtes seoses ECN+ direktiivi tähtaegselt üle võtmata jätmisega. 23. jaanuaril 2025 tegi Euroopa Liidu Kohus otsuse, millega määras Eestile

tasandil märksa rangemate tagajärgedena, näiteks negatiivse hinnangu Moneyvali⁸ hindamisprotsessis. Moneyvali hinnangutel on oluline praktiline kaal, kuna need mõjutavad otseselt riigi finantsüsteemi usaldusväärsust, rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise tõhususe hinnangut ning laiemalt ka riigi majanduslikku ja reputatsioonilist positsiooni.⁹ Seetõttu ei ole ELi õigusest tulenevate sanktsioonimehhanismide nõuetekohane ülevõtmine pelgalt formaalne kohustus, vaid sisuline eeldus Eesti rahvusvahelise usaldusväärsuse säilitamiseks.

Üheks viimase aja ulatuslikumaks vastavasuunaliseks sammuks karistusõiguse valdkonnas oli Eesti õiguskorra viimine kooskõlla ELi õigusest tulenevate nõuetega, eesmärgiga võimaldada eeskätt andmekaitse-, finants- ja konkurentsivaldkonda reguleerivates ELi õigusaktides ette nähtud ülemmääradega rahaliste sanktsioonide kohaldamist. Vastav seadusemuudatuste pakett jõustus 1. novembril 2023 ning selle tulemusel integreeris seadusandja ELi haldussanktsioonide mehhanismid Eesti õigussüsteemi karistusseadustiku¹⁰ (edaspidi KarS) üldosa muudatuste ning väärtetavastutuse reformi kaudu. Kõnealuse reformi keskmes oli rahaliste sanktsioonide ülemmäärade märkimisväärne tõstmine. Uue regulatsiooni kohaselt ulatuvad juriidilisele isikule väärtegude eest kohaldatavad rahatrahvid ning kuritegude eest määratavad rahalised karistused kümnete miljonite eurodeni. Reform ei piirdunud siiski üksnes sanktsioonide ülemmäärade tehnilise korrigeerimisega, vaid tõi kaasa ka sisulisi muudatusi karistuste kohaldamise mehhanismides ning karistusõiguse üldpõhimõtete rakendamises. Oluliseks muudatuseks oli veel juriidilise isiku vastutuse aluste laiendamine, millega kaasnes nihe senises süüõhõimõtte traditsioonilises käsitluses. Kui varasem regulatsioon tugines rangelt juriidilise isiku derivatiivse vastutuse mudelile ning tuletatud süüle, eeldades konkreetse vastutava füüsilise isiku õigusvastase teo tuvastamist, siis kehtiva regulatsiooni kohaselt võib juriidilise isiku vastutus teatud juhtudel tekkida ka sõltumatult füüsilise isiku vastutusest. Muudatusega lisandusid Eesti õiguskorda ka karistusõiguses senitundmatu struktuuriga väärtetokoosseisud, mis näevad lisaks fikseeritud absoluutsele ülemmäärale ette veel alternatiivsed relatiivsed ülemmäärad, mille arvutamine võib toimuda kas protsendina juriidilise isiku käibest või teatud kordajana väärteto toimepanemise tulemusel saadud kasust või ära hoitud kahjust.

selle eest 400 000 euro suuruse trahvi ning lisaks veel karistumakse 3000 eurot iga päeva eest alates otsuse kuulutamisest kuni direktiivi ülevõtmiseni. EKo 23.01.2025, C-577/23. *Euroopa Komisjon versus Eesti Vabariik*. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:62023CJ0577>

⁸ Moneyval on Euroopa Nõukogu juurde moodustatud püsivalt tegutsev rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmeid hindav ekspertkomisjon.

⁹ Eesti Panga Finantsstabiilsuse Ülevaade 2023/1, lisa 3. Kättesaadav: <https://www.eestipank.ee/publikatsioonid/finantsstabiilsuse-ulevaade/2023/finantsstabiilsuse-ulevaade-20231>.

¹⁰ Karistusseadustik, RT I 2002, 86, 504.

ELi õiguse dünaamiline areng on lõppastmes ka Eestis seadusandlikul tasandil kaasa toonud sellise struktuurse nihke, mille tulemusel osa sanktsiooniregulatsioonist on viidud KarS-i üldosa süsteemist üldse väljapoole.¹¹ Selle põhimõttelise muutuse tõttu ei allu teatud karistusõiguslikud normid enam täielikult üldosa traditsioonilisele dogmaatilisele raamistikule, vaid kujunevad valdkonnaspetsiifiliste normide kaudu iseseisvaks regulatiivseks kihistuseks.

Karistuse kohaldamise üldalused, mis tulenevad KarS §-dest 56–58, on hoolimata ulatuslikest muudatustest jäetud senimaani sisuliselt muutmata. Seetõttu on ka karistumäärade märkimisväärsust tõusust ja muudest reformidega kaasnenud muutustest hoolimata karistuse kohaldamise süsteem oma põhistruktuuris ja -mõtetes säilinud varasemal kujul. Kehtiv seadus ei näe jätkuvalt karistuse kohaldajale¹² ette kindlat metoodilist mudelit karistuse liigi ja määra kindlakstegemiseks,¹³ vaid annab üksnes üldised suunised, millest tuleb karistuse kohaldamisel lähtuda. Sellest tulenevalt jääb karistuse kohaldajale ulatuslik otsustamisruum,¹⁴ mis tänu sanktsioonimäärade märkimisväärsuse suurenemise ning täiendavate karistuse määramise aluste lisandumisega on veelgi avardunud.

Õiguskirjanduses käsitatakse karistuse kohaldamist ühtaegu nii väärtusotsusena kui ka õigusliku toiminguna.¹⁵ Tegemist on sanktsioonimääradega piiritletud otsustusruumis opereerimisega, eesmärgiga sealt õiglase ja õiguslikult põhjendatud karistus tuvastada ja teo toimepanijale kohaldada,¹⁶ läbi mille muudetakse sanktsiooninormis ettenähtud abstraktne potentsiaalne vastutus reaalseks.¹⁷ Kuigi karistuse kohaldamise protsess on osaliselt loominguine, ei tohi see samas muutuda kontrollimatuks väärtushinnanguks. Seetõttu on oluline tagada, et lõplik karistus kui kaalumisprotsessi tulemus põhineks kindlatel, tuvastatavatel ja kontrollitavatel asjaoludel ning nendele antud hinnangul.¹⁸ Eriti teravalt kerkib see küsimus esile ulatuslike, nn kosmiliste karistusvahemike korral. Sellises olukorras tõusetub muu hulgas küsimus, kas senises Riigikohtu praktikas kinnistunud juhised võtta karistuse mõistmisel lähtepunktiks karistusseadustiku eriosa

¹¹ Vt KarS § 1 lg 1 ls 1, mille kohaselt võib muudes seadustes sätestatud väärtegade eest karistamiseks nendes seadustes sätestada KarS-i üldosast erisusi, kui seda nõuab reguleeritava valdkonna eripära.

¹² KarS § 56 kohaselt mõistab karistust kohus nii kuriteo kui väärteo eest ja kohtuväline menetleja määrab karistuse väärteo eest. Magistritöös kasutab autor neid ühendavat üldmõistet – karistuse kohaldamine (vt Sootak, J. KarSK § 56/1.1 – Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021).

¹³ Sootak, J. Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? – *Juridica I*/2005.

¹⁴ Lind, S. Õigusemõistmine – mitte pelgalt õiguse mõistmine. – *Juridica* 9/2023, lk 696.

¹⁵ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017, lk 109.

¹⁶ *Ibidem*, lk 111.

¹⁷ *Ibidem*, lk 16.

¹⁸ *Ibidem*, lk 112.

sanktsiooni keskmine määr,¹⁹ on jätkuvalt sisuliselt põhjendatud ja praktiliselt toimiv või vajab see toimunud õiguslike muudatuste valguses ümberhindamist.

Eesti õiguskirjanduses on juriidilistele isikutele karistuste kohaldamist peetud problemaatiliseks juba enne ELi õigusest tulenevate muudatuse jõustumist. Praktikud on osutanud ebaühtlasele karistamispraktikale, märkides, et karistusi kohaldatakse sageli ebaselgete kriteeriumite alusel, mida kohtupraktika analüüsi põhjal ei ole hästi kaardistada võimalik.²⁰ Seadusemuudatustega kaasnenud karistusmäärade olulisel määral tõstmine, juriidiliste isikute vastutuse aluste laiendamine ning ELi õigusest tulenevate täiendavate asjaolude lisandumine, millega karistuse kohaldamisel tuleb arvestada, annavad aluse eelduseks, et eelviidatud probleem ei ole käesolevaks hetkeks mitte leevenenud, vaid on pigem süvenenud. Juriidiliste isikute karistamise kontekstis puudub jätkuvalt selge ja süsteemne seadusandlik raamistik, mis määratleks rahatrahvide ja muude rahaliste karistuste kohaldamise ning individualiseerimise üldpõhimõtted.

Eeltoodust tulenevalt on juriidiliste isikute karistamise temaatika käsitlemine magistritöö raames põhjendatud ja aktuaalne, eriti arvestades juriidiliste isikute sanktsioneerimist reguleeriva õigusraamistiku kiiret arengut nii Eesti kui ka ELi õiguskorras. Magistritöö eesmärk on analüüsida, kuidas ELi õigusaktidest tulenevate kohustuste ülevõtmisega karistusõiguse ja vääртеomenetluse raamistikus tehtud muudatused mõjutavad Eesti sanktsioonisüsteemi ning senini õiguskirjanduses ja kohtupraktikas kujunenud karistuse kohaldamise üldskeemi. Töö keskne uurimisküsimus on, kas uue sanktsiooniraamistiku tingimustes on karistuse kohaldajale piisavalt õigusselge ja arusaadav, kuidas kohaldada juriidilisele isikule õige, õiglane ja eesmärgipärane karistus, mis oleks kooskõlas Eesti karistus- ja sanktsiooniõiguse aluspõhimõtetega ning vastaks samal ajal ELi õiguses sanktsioonidele esitatavale tõhus-proportsionaalne-hoiatav²¹ kriteeriumile. Uurimisfookus ja põhirõhk asetseb karistuse kohaldamise loogilisel struktuuril ja selles sisalduvatel kohustuslikel etappidel, mille raames peab karistuse kohaldaja lõpliku sanktsiooni määramisel lahendama mitmed konkreetsed küsimused, sealhulgas karistusraamade kindlakstegemine, süü ulatust mõjutavate asjaolude hindamine, süü suuruse määramine ning preventiivsete eesmärkide kaalumine.²² Kuigi juriidiliste isikute vastutuse aluseid on varasemalt erinevates magistritöödes käsitletud, ei ole autori hinnangul seni piisavalt analüüsitud ELi õiguse mõju karistuse kohaldamise mudelile ja selle üksikutele

¹⁹ RKKKo 3.04.2020, nr 1-18-2232, p 71.

²⁰ L. Nuut ja M. Vahing. Juriidilise isiku kriminaalvastutus: 16-aastane idee ja tegelikkus. – Juridica 8/2018, lk 536.

²¹ Terminid pärinevad Euroopa Kohtu praktikast, kus on sedastatud, et liikmesriikide poolt sätestatud haldus- ja karistusõiguslikud sanktsioonid peavad vastama miinimumnõuete kohaselt kriteeriumitele tõhus, hoiatav ja proportsionaalne. Vt EKo C-68/88, *Euroopa Ühenduste Komisjon versus Kreeda Vabariik*. ECLI:EU:C:1989:339, p 24. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61988CJ0068>.

²² Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 112.

etappidele juriidilise isiku vastutuse kontekstis. Sellest lähtuvalt on käesoleva töö uudsus seotud eeskätt küsimusega, kuidas ELi õigusest tulenevate sanktsiooninõuete integreerimine mõjutab karistuse kohaldamise sisemist loogikat ja selle etappidevahelisi seoseid. Töös analüüsitakse, kuidas senised sanktsiooniõiguse põhimõtted, sealhulgas karistuse kohaldamise elemendid ja arvesse võetavad asjaolud, suhestuvad muutunud õigusraamistikuga, ning tuvastatakse võimalikud õiguslikud tõlgendusküsimused ja praktikas esile kerkivad probleemkohad. Fookus on muutunud õigusraamistikus transformeerunud mudeli toimimisel, selle rakendamisel ilmnevatel kitsaskohtadel ning võimalikel lahendusvariantidel, mitte alternatiivse teoreetilise süsteemi konstrueerimisel. Mahupiirangust tulenevalt keskendutakse üksnes juriidiliste isikute karistamise problemaatikale, täpsemalt rahalistele põhikaristustele, kuna just rahalised sanktsioonid kujutavad endast peamist instrumenti, mille kaudu ELi õiguses sätestatud sanktsioonikriteeriumid realiseeruvad.

Uurimiseesmärgi täitmiseks on töö struktuuriliselt jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis antakse süsteemne ülevaade ELi õiguse ülevõtmisega seotud seadusemuudatuste kujunemise eeldustest, hõlmates nii eelnenud õiguspoliitilisi kaalutlusi ja normatiivseid valikuid kui ka arutelusid, mis viisid lõppastmes haldustrahvide integreerimiseni väärtemenetluse raamistikku. Samuti analüüsitakse muudatuste laiemat mõju karistus- ja sanktsiooniõiguse süsteemile tervikuna, sealhulgas nende suhestumist kehtiva karistusõigusliku dogmaatikaga ning nendest tulenevaid võimalikke pingeid traditsiooniliste käsitlustega. Lisaks analüüsitakse juriidiliste isikute karistamise eesmärgi, hinnates, mil määral ja millisel viisil on tehtud muudatused neid ümber kujundanud. Tähelepanu pööratakse ka juriidilise isiku süüteovastutuse aluste laiendamisele, eeskätt seoses vajadusega ületada praktikas ilmnenu tõendamiskursi ning vastutuse omistamise probleeme. Esimene peatükk tervikuna loob seega analüütilise lähtealuse uurimisküsimuse edasiseks käsitlemiseks.

Teises peatükis analüüsitakse karistuse kohaldamise üldskeemi ning selle struktuurseid elemente muutunud õigusraamistikus, keskendudes eeskätt üksikute etappide rakendamisel esilekerkivatele praktilistele ja tõlgenduslikele probleemidele. Käsitlus hõlmab karistusraamade kindlakstegemisega seotud küsimusi, pöörates erilist tähelepanu alternatiivseid sanktsioone sisaldavatele koosseisudele ning nendega seotud ülemmäärade tuvastamisele ja sobiva sanktsiooni valikule. Samuti käsitletakse nn harukaristusõiguse arengut ja selle raames kujunenud uusi sanktsioonitüüpe. Lisaks analüüsitakse süü suuruse kujunemist mõjutavate asjaolude hindamist ning preventiivsete eesmärkide kaalumist lõpliku sanktsiooni kujundamisel. Ühtlasi hinnatakse, kuidas ELi õigusest tulenevad sanktsioonikriteeriumid integreeruvad karistuse individualiseerimise protsessi ning kas ja mil määral toob nendega arvestamine kaasa muutusi karistuse määramise traditsioonilises ülesehituses ja

üksikute otsustusetappide omavahelises tasakaalus. Peatüki lõpuosas käsitletakse ka lõpliku karistuse kujunemise protsessi ning sellega seotud põhjendamiskohustust.

Peamised allikmaterjalid hõlmavad õiguskirjandust, kohtupraktikat, seaduseelnõusid, ELi õigusakte ning siseriiklikke regulatsioone. Metodoloogiliselt tuginetakse magistritöö eesmärkide saavutamisel süsteemsele ja võrdlev-analüütilisele uurimismeetodile, mis seisneb õiguskirjanduse, kehtiva õiguse ja kohtupraktika kvalitatiivses analüüsis ning uue regulatsiooni võrdlemises varasema õigusraamistikuga.

Märksõnad: sanktsiooniõigus, rahaline karistus, rahatrahv, juriidilise isiku vastutus.

1. EUROOPA LIIDU HALDUSTRAHVIDE ÜLEVÕTMINE

1.1. Reformi kujunemislugu ja kaalutud valikud

Enne 2023. aastal jõustunud muudatusi oli seadusandja juba üle võtnud mitmest ELi õigusaktist tulenevad kõrged fikseeritud või käibepõhised rahatrahvimäärad ning inkorporeerinud need üksikutesse Eesti eriseadustesse,²³ ilma et oleks seejuures muutnud KarS-i üldosa. Riigikohus on oma praktikas rõhutanud, et karistusõiguse üldosa ja eriosa normid ei ole üld- ja erinormi vahekorras. Vastuolu korral tuleb kohaldada üldosa sätet, kuna karistusõiguse üldosa õigusriiklikuks eesmärgiks on tagada eriosa normide ühetaoline kohaldamine, süüteo toime pannud isikute võrdne kohtlemine ning vastutuse piiride selge ja ettenähtav määratlemine.²⁴ Seega oli ELi õigus neis valdkondades formaalselt justkui üle võetud ja ülevõtmiskohustus täidetud, kuid praktikas puudus võimalus eriseadustes ette nähtud ELi õiguse vastavaid sanktsioone kohaldada viisil, mis oleks olnud kooskõlas Eesti karistusõiguse üldpõhimõtetega. Üldosast rangemate, sealhulgas käibepõhiste karistuste tegelikult kehtestamiseks ja rakendamiseks oli seetõttu vältimatult vajalik luua selleks vastavad alused ja võimalused ka KarS-i üldosas, millele viitas ka Riigikohus.²⁵ ELi õigusest tulenevate kohustuste täitmine nõudis seega paratamatult Eesti õigussüsteemis ulatuslikke ja sisulisi muudatusi, mille võimalike lahendusvariantide üle kujunes laiapõhjaline õiguslik arutelu nii õigusteadlaste kui ka poliitiliste otsustajate seas. Üldistatult keskendus arutelu peamiselt küsimusele, millises normatiivses ja menetlusõiguslikus vormis tuleks nn miljonitrahvid siseriiklikku õigusesse integreerida, et tagada ELi õigusaktidest tulenevate kohustuste nõuetekohane, tõhus ja kooskõlaline ülevõtmine Eesti õiguskorda.

2016. aasta oktoobris saadeti kooskõlastamisringile haldustrahvide ülevõtmise väljatöötamiskavatsus²⁶, milles kokkuvõtvalt jõuti järeldusele, et regulatiivse valikuna tuleb otsustada, kas (haldus)karistamise võimalus sätestada haldusõiguses või karistusõiguses. Väljatöötamiskavatsuses peeti õiguspoliitiliselt otstarbekamaks karistusõiguslikku lähenemist, kuna haldusõiguslik lahendus oleks eeldanud senisest haldussunni ja karistusõiguse eristusest loobumist

²³ Näiteks 10.07.2017 jõustunud muudatused maagaasiseaduses ja elektrituruseaduses ning 2019. aastal jõustunud muudatused isikuandmete kaitse seaduses.

²⁴ RKKKo 06.06.2005 nr 3-1-1-48-05, p 6.

²⁵ RKKKo 28.11.2024 nr 4-24-37, p 15.

²⁶ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (EL õiguses sätestatud haldustrahvide kohaldamine Eesti õiguses) väljatöötamiskavatsus. Kättesaadav: <https://eelnouid.valitsus.ee/main/mount/docList/af8feea7-5e75-435b-8152-18ece419983f#FaFAAyI2>.

ning uue tervikliku regulatsiooni loomist,²⁷ karistusõiguslik lähenemine seevastu vaid kehtiva õiguse täiendamist, kuna võimaldaks kasutada juba olemasolevat, toimivat ja menetluspõhiõigusi tagavat menetluskorda.²⁸

Väljatöötamiskavatsusele järgnes omakorda mitu algatatud eelnõud. 2018. aasta veebruaris algatati karistusseadustiku muutmise eelnõu 586 SE²⁹, mille eesmärgiks oli üle võtta ELi õigusest tulenevad haldustrahvid väärteomenetluse raames, mitte luua selleks eraldi instrument haldustrahvimenetluse näol. Eelnõu langes Riigikogu koosseisu lõppemisega menetlusest välja, kuid 2019. aasta oktoobris algatati samasisuliselt karistusseadustiku muutmise eelnõuna 94 SE³⁰ (edaspidi eelnõu 94 SE). Samal perioodil kavandati konkreetsete finantsvaldkonna väärtegude eest mõistetavate trahvide ülemmäärade tõstmist seaduseelnõuga 771 SE³¹, mis samuti langes koosseisu lõppemisega menetlusest välja, kuid esitati detsembris 2019 uuesti sarnasel kujul eelnõuna 111 SE³² (edaspidi eelnõu 111 SE) kooskõlastamiseks. Kuivõrd vaidlused ja arutelud võimaliku menetluskorra üle jätkusid, töötati samal ajal välja ka alternatiivset haldustrahvimenetluse mudelit. 2020. aasta aprillis valmis Justiitsministeeriumi koostatud haldustrahviõiguse kontseptsioon,³³ mille alusel koostati 2020. aasta augustis haldustrahvimenetluse seaduse eelnõu.³⁴ Sellega kavandati Eesti õiguskorda uus haldussanktsiooni liik – haldustrahv, mida võiks hakata määrama haldusorgan, viies selleks enne läbi haldustrahvimenetluse, millel on nii haldus- kui süüteomenetlusele omaseid tunnuseid.³⁵

Lisaks karistusõiguse ja väärteomenetluse regulatsiooni muutmisele ning uue haldustrahvimenetluse seaduse loomisele pakuti menetluse käigus välja ka teisi alternatiivseid võimalusi. Näiteks pakkus Riigikohus uute raamseaduste ja karistusõiguse reformimise kõrval märksa lihtsama lahenduse,

²⁷ *Ibidem*, lk 10.

²⁸ *Ibidem*, lk 27.

²⁹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad rahatrahvid) 586 SE. Kättesaadav: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f65acfbc-d96582f1fcbe/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(v%3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20rahatrahvid/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f65acfbc-d96582f1fcbe/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(v%3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20rahatrahvid/).

³⁰ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) 94 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>.

³¹ Audiitoritegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (finantsvaldkonna väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) 771 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e9bcb-a09b5b318755/Audiitoritegevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seadus>.

³² Audiitoritegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (finantsvaldkonna väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused) 111 SE. Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/efaf350c-0f5d-4f72-8e31-0f84765118e1?activity=1#4IQ3A7Og>.

³³ Haldustrahviõiguse kontseptsioon (28.04.2020). Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/WxLvpTAs>.

³⁴ Haldustrahvimenetluse seaduse eelnõu (19.08.2020). Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/50B1IPvC>.

³⁵ Haldustrahvimenetluse eelnõu seletuskiri, lk 3. Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/50B1IPvC>.

märkides, et haldustrahvid tuleks reguleerida küll haldusõigusliku meetmena, kuid seda mitte selleks eraldi uut tüviseadust luues, vaid kehtestades vastavad üldnormid näiteks haldusmenetluse seaduses³⁶, asendustäitmise ja sunniraha seaduses³⁷ või korrakaitse seaduses³⁸. Riigikohus märkis, et haldustrahvi reguleerimisel korrakaitse seaduses või muus haldusõiguslikus seaduses oleks haldustrahvile võimalik seada omad rakendamiseeldused (rangelt tõendatud õigusrikkumine), ning vajalikud erinormid põhiõiguste kaitse tagamiseks.³⁹

Kokkuvõtvalt koondusid erinevate lahenduste üle peetud arutelud kahe põhimõttelise telje ümber. Ühelt poolt rõhutasid eeskätt menetluspraktikud vajadust kujundada selline menetlusraamistik, mis võimaldaks ELi õigusest tulenevaid nõudeid rikkumiste tõhusa ja tulemusliku menetlemise kaudu ka sisuliselt ellu viia. Sellest vaatenurgast osutati senise regulatsiooni mitmetele valdkonnaspetsiifilistele probleemidele, mis takistasid menetluse efektiivsust, sealhulgas näiteks juriidiliste isikute vastutuse derivatiivsele ülesehitusele, kohtumenetluses kehtivale *ab ovo* põhimõttele ning kompromisside sõlmimise võimaluse puudumisele.⁴⁰ Teiselt poolt lähtuti vajadusest tagada, et menetluskorra ümberkujundamine ei kahjustaks isikute menetlusõigusi, vaid oleks kooskõlas Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist⁴¹ (edaspidi EIÕK), Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast ning Eesti Vabariigi põhiseadusest⁴² tulenevate kaitsegarantiidega.⁴³

Seadusandja otsustas lõpuks ELi halduskaristuste ülevõtmise lahendada väärtemenetluse ja karistusõiguse raamistiku muutmise kaudu ning võttis vastu eelnõu 94 SE, mis jõustus 1. novembril 2023. Eelnõu 94 SE seletuskirja kohaselt kujunes otsuse keskseks argumendiks menetluspõhiõiguste tagamise vajadus. Selgitati, et kuna ELi õigusaktides ette nähtud halduskaristused võivad oma olemuselt olla karistuslikud, on süüteomenetlusõiguses selliste meetmete kohaldamisel asjakohased

³⁶ Haldusmenetluse seadus, RT I 2001, 58, 354.

³⁷ Asendustäitmise ja sunniraha seadus, RT I 2001, 50, 283.

³⁸ Korrakaitse seadus, RT I, 22.03.2011, 4.

³⁹ Riigikohtu 9.12.2019 arvamus eelnõu 94 SE (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) kohta, lk 4. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamus/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-õigusest-tulenevad-rahatrahvid/>.

⁴⁰ Finantsinspeksiooni, Andmekaitse Inspeksiooni, Maksu- ja Tolliameti ning Konkurentsiameti arvamus eelnõude 94 SE ja 111 SE kohta. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamus/aece8f34-146c-41f6-b3fd-90402dfdd470/auditoritegevuse-seaduse-finantskriisi-ennetamise-ja-lahendamise-seaduse-ning-teiste-seaduste-muutmise-seadus-finantsvaldkonna-vaarteokaristuste-reform-el-i-õigusest-tulenevad-karistused/>.

⁴¹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II, 22.06.2021, 4.

⁴² Eesti Vabariigi põhiseadus, RT 1992, 26, 349.

⁴³ Justiitsministeerium tellis Tartu Ülikoolilt Eesti õiguskorras halduskaristuste kehtestamise teostatavuse kohta uuringu. Vt Soo, A. Lott, A. Kangur, A. Euroopa Liidu õiguses sätestatud halduskaristuste kohaldamine Eesti õiguses. Aruanne. Tartu: Tartu Ülikool 2020, lk 136. Kättesaadav: <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2022-04/Euroopa%20Liidu%20%C3%B5iguses%20s%C3%A4testatud%20halduskaristuste%20kohaldamine%20Eesti%20%C3%B5iguses.pdf>.

menetlusgarantiid juba süsteemselt tagatud. Seetõttu ei peetud uue menetlusliigi loomist põhjendatuks. Otsust mõjutas ühtlasi soov säilitada Eesti õiguskorras süsteemne terviklikkus,⁴⁴ mida eraldiseisva uue menetlusliigi loomine oleks tõenäoliselt kahjustanud. Samal ajal püüti muudatustega reageerida ka aruteludes esile toodud menetluse efektiivsust piiravatele kitsaskohtadele. Lisaks sanktsioonimäärade tõstmisele muudeti ka KarS-i üldosas mitmeid karistusõiguse üldpõhimõtteid, sealhulgas juriidilise isiku vastutuse aluseid ning aegumistähtaegade regulatsiooni.

Muudatuste jõustumine 2023. aasta novembris lahendas aga pikka aega kestnud vaidluse siiski vaid osaliselt. Samasisuline diskussioon jätkus teravalt veel konkurentsioiguse valdkonnas, kus jätkuvalt ei suudetud otsustada, kas Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta direktiivi (EL) 2019/1, mille eesmärk on anda liikmesriikide konkurentsiasutustele volitused, et tulemuslikumalt tagada konkurentsionormide täitmine ja et tagada siseturu nõuetekohane toimimine (ECN+ direktiiv)⁴⁵ tuleks Eesti õigusesse üle võtta vääртеomenetluse raamistikus või luua selleks uus valdkonnaspetsiifiline erihaldusmenetlus, nn konkurentsijärelevamenetlus. Direktiiv eeldas nimelt veelgi ulatuslikemaid muudatusi Eesti senises karistussüsteemis. Hoolimata tulistest vaidlustest, otsustati direktiiv lõpuks Eesti õigusesse üle võtta siiski vääртеomenetluse kaudu. Konkurentsiseaduse⁴⁶ (edaspidi KonkS) muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu⁴⁷ (edaspidi eelnõu 609 SE) võeti Riigikogu poolt vastu 17. juunil 2025 ning jõustus 6. juulil 2025. Kõnealuse muudatusega kaasnes karistusõiguse seisukohalt üks põhimõtteline nihe ka KarS-i üldosas. Nimelt tunnistati kehtetuks KarS § 47 lõige 4 ning KarS § 1 lõiget 1 täiendati lausega, mille kohaselt võib nüüdsest muudes seadustes ette nähtud vääртеgude eest karistamiseks nendes seaduses sätestada KarS-i üldosast erisusi, kui seda nõuab reguleeritava valdkonna eripära.

1.2. Muudatuste mõju karistus- ja sanktsiooniõiguse süsteemile

Eesti karistusõiguses on karistusliigid ja -määrad seaduses kehtestatud kolmel tasandil. Esimene hõlmab karistusliikide ja -määrade süsteemi tervikuna (KarS-i üldosa sanktsioonisüsteem). Teine

⁴⁴ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 11. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>.

⁴⁵ 11. detsembri 2018. aasta Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi (EL) 2019/1, mille eesmärk on anda liikmesriikide konkurentsiasutustele volitused, et tulemuslikumalt tagada konkurentsionormide täitmine ja et tagada siseturu nõuetekohane toimimine (ECN+ direktiiv). – ELT L 11, lk 3–33. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:32019L0001>.

⁴⁶ Konkurentsiseadus, RT I 2001, 56, 332.

⁴⁷ Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 609 SE. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.

tasand käsitleb karistuste süsteemi ja karistusraame seotult süüteo liikidega KarS-i eriosas⁴⁸. Kolmas tasand puudutab karistuse liiki ja määra konkreetse süüteo korral.⁴⁹ Kui esimese ja teise tasandi lahendused on teinud seadusandja, siis kolmandal tasandil tegutseb õiguse rakendaja – kohtunik⁵⁰ või väärtegade puhul enamjaolt kohtuväline menetleja tulenevalt vääртеomenetluse seadustiku⁵¹ (edaspidi VTMS) §-st 72 ja §-st 73.

KarS moodustab tervikliku normatiivse süsteemi, milles üld- ja eriosa karistusliigid ning -määrad on omavahel seotud. KarS-i üldosa sätestab karistamise üldised alused ja piirid, samas kui eriosa konkretiseerib karistusõiguslikud väärtushinnangud koosseisude kaudu, kujundades seeläbi karistuste süsteemi.⁵² Õiguserikkumisele vastava karistuse määratlemisel on seadusandjal lai otsustamisruum. Riigikohus on rõhutanud, et karistusmäärad põhinevad ühiskonnas omaksvõetud väärtushinnangutel, mille väljendamine kuulub seadusandliku võimu pädevusse. Selliselt on seadusandjal võimalik kujundada ka riigi karistuspoliitikat ja mõjutada õigusvastast käitumist.⁵³ Kuritegude ja väärtegade eristamine on senini traditsiooniliselt põhinenud karistusseadustikus sätestatud karistustel, mis kajastasid teo eeldatavat sisulist raskusastet.⁵⁴ Karistuse sidumine konkreetse eriosa koosseisuga tähendab hinnangu andmist koosseisuga kaitstud õigushüvele, millest omakorda peegeldub, et mida karmim on õigushüve kahjustava teo eest ettenähtud karistus, seda kõrgemalt hindab karistusõigus ja seeläbi ka kogu ühiskond kahjustatava õigushüve väärtust.⁵⁵ Ja just vääртеokoosseisude eelduslikult väiksema ebaõigussisu tõttu on menetluse tõhususe huvides antud karistuse kohaldamise õigus lisaks kohtule ka kohtuvälistele menetlejatele.⁵⁶

ELi õigusaktid ei jätta liikmesriikidele sisulist diskretsiooni sanktsioonide ülemmäärade kujundamisel. ELi õiguses sätestatud miinimumnõuded sanktsiooni ülemmääradele peavad tagama, et keelatud teole järgneks tõhus, proportsionaalne ja hoiatav sanktsioon nii suuremates kui ka väiksemates Euroopa Liidu liikmesriikides ning nii suurte kui ka väikeste ettevõtete puhul.⁵⁷ Selliste ELi kohustuste sisuliselt mehaaniline ülevõtmine siseriiklikku karistusõigusesse on aga paratamatult

⁴⁸ Siia alla kuuluvad ka haruseadustes olevad vääртеokoosseisud, mis moodustavad KarS mõttes selle eriosa. Vt Pikamäe, P. KarSK § 1/2.

⁴⁹ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 83.

⁵⁰ *Ibidem*, lk 83-84.

⁵¹ Vääртеomenetluse seadustik, RT I 2002, 50, 313.

⁵² Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 83.

⁵³ RKÜKo 27.06.2005, nr 3-4-1-2-05, p 57.

⁵⁴ Sootak, J. KarSK § 3/2.

⁵⁵ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 83.

⁵⁶ Pikamäe, P. KarSK § 47/4.

⁵⁷ Väljatöötamiskavatsus, lk 17. Autor märgib, et väljatöötamiskavatsuses kasutatud termin „ettevõtte“ ei ole siinkohal õiguskeeleliselt täpne. Eesti õiguses ei ole „ettevõtte“ karistusõiguslik subjekt, vaid tähistab majandusüksust kui tegevuste kogumit. Karistusõiguslik vastutus lasub seevastu juriidilisel isikul. Seega on tegemist terminoloogilise ebatäpsusega, kuna sisuliselt peetakse silmas juriidilist isikut, mitte ettevõtet kui majandusüksust.

viinud olukorrani, kus teatud juhtudel ei peegelda sanktsiooni raskus enam adekvaatselt kaitstava õigushüve väärtust. Seda illustreerib ilmekalt näiteks isikuandmete kaitse seaduse⁵⁸ (edaspidi IKS) § 69 lõige 2, mille kohaselt võib Andmekaitse Inspektsiooni (edaspidi AKI) korralduse täitmata jätmise eest kohaldada juriidilisele isikule rahatrahvi kuni 20 000 000 eurot või kuni 4% tema eelmise majandusaasta ülemaailmsest kogukäibest, sõltuvalt sellest, kumb summa on suurem. Seevastu maksukorralduse seaduse⁵⁹ § 154 lõige 2 näeb maksuhalduri korralduse täitmata jätmise eest ette juriidilisele isikule rahatrahvi üksnes kuni 3200 eurot. Kuigi nende karistusmäärade vahel esineb ilmne ja märkimisväärne disproportsioon, on ilmselt raske veenvalt väita, et AKI korraldustega kaitstav õigushüve oleks olemuslikult tuhandeid kordi kaalukam võrreldes maksuhalduri korraldustega kaitstava õigushüvega.

Lisaks õigushüvede väärtuste hierarhia hägustumisele mõjutas haldustrahvide summade mehaaniline ülevõtmine karistusseadustikku oluliselt ka Eesti karistusõiguse süsteemset tasakaalu tervikuna, nihutades paigast senise kuriteo- ja väärteosanktsioonide vahelise tasakaalu.⁶⁰ Sellisele riskile juhtis eelnõu 94 SE menetluse käigus tähelepanu ka Riigikohus, rõhutades korduvalt, et eelnõu ei taga väärteo eest ette nähtava kõrgendatud ülemmääraga rahatrahvi ja kriminaalmenetluses mõistetava võimaliku rahalise karistuse ülemmäära omavahelist proportsionaalsust, minnes selliselt vastuollu süütegude astmestatuse põhimõttega.⁶¹ Samas tuleb märkida, et seadusandja algseks eesmärgiks oli juriidiliste isikute puhul säilitada loogiline vahekord kuriteo eest kohaldatava rahalise karistuse ning väärteo eest ettenähtud kõrgendatud ülemmääraga rahatrahvi vahel. Selle tagamiseks tõsteti juriidilisele isikule kuriteo eest kohaldatava rahalise karistuse ülemmäär 40 000 000 euroni⁶² ning loobuti piirangust, mille kohaselt sai juriidilise isiku käibepõhist rahalist karistust kohaldada üksnes KarS § 44 lõikes 8 sätestatud sanktsiooni ülemmäära ulatuses.⁶³ Ülemmäära kaotamise osas märkis aga Riigikohus, et olukorras, kus juriidilisele isikule käibepõhiselt mõistetaval rahalisel karistusel puudub üldosas sätestatud ülemmäär, võib selline lahendus olla problemaatiline karistusõiguse määratluse põhimõtte valguses.⁶⁴

Vältimaks kõrgendatud ülemmääraga väärteokoosseisude vastuolu KarS-i eriosaga, kaaluti veel erinevaid lahendusvariante. Ühe võimalusena nähti KarS-i üldosasse ette täiesti uue legitiimsusnormi loomine. Kavandatud KarS § 47¹ lõike 1 kohaselt oleks põhjendatud juhul, eelkõige kui see on vajalik

⁵⁸ Isikuandmete kaitse seadus, RT I, 04.01.2019, 11.

⁵⁹ Maksukorralduse seadus, RT I 2002, 26, 150.

⁶⁰ Soo, A. Lott, A. Kangur, A., lk 61.

⁶¹ Riigikohtu arvamus eelnõule 94 SE, lk 1-2.

⁶² Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 15

⁶³ *Ibidem*, lk 17

⁶⁴ Riigikohtu arvamus eelnõule 94 SE, lk 2.

Eestile siduva rahvusvahelise kohustuse täitmiseks, võimalik KarS-i eriosas või muus seaduses väärteto eest ette näha kõrgendatud ülemmääraga rahatrahvi.⁶⁵ Seaduseelnõu menetluse käigus loobuti siiski KarS § 47¹ kehtestamisest. Eelnõu 94 SE II lugemise seletuskirjas põhjendati loobumist ELi õiguse pideva muutumisega, mis võib tulevikus nõuda KarS-i üldosas sätestatud kõrgemaid rahatrahvi ülemmäärasid ning tingida seeläbi sagedasi üldosa muudatusi. Sellist lahendust ei peetud otstarbekaks, mistõttu tehti ettepanek täiendada KarS § 47 lõikega 4, mis võimaldab reguleeritava valdkonna eripära arvestades⁶⁶ kalduda kõrvale sama paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud rahatrahvi tavapärastest määradest ja arvutamise alustest ning näha ette konkreetsete väärtetude eest kas karistusseadustiku eriosas või muus seaduses teistsugused trahvimäärad.⁶⁷ Sellega lubati esmakordselt väärtetude sanktsioonisüsteemi raames muus seaduses rahatrahvi määrade sätestamist üldosalisest karistusliigi alam- ja ülemmäärast hõlbvalt, kui seda tingib reguleeritava valdkonna eripära.⁶⁸ Ehk sisuliselt seoti teatud väärtetokoosseisude ülemmäärad KarS-i üldosast lahti, mille tegemine esialgse eelnõu seletuskirja kohaselt oli välistatud just määratletuse põhimõttest tulenevalt.⁶⁹ Seega kadus muudatuse tulemusel teatud väärtetude puhul KarS-i üldosast tulenev sanktsiooni ülemmäär, mistõttu on juriidiliste isikute suhtes kohaldatavate karistuste puhul süütegude senine kuriteo ja väärteto vaheline astmestatus ikkagi sisuliselt kadunud.

Kuivõrd kirjeldatud nähtus oli osaliselt seadusandliku muudatuse paratamatu tagajärg, käsitleti ka Tartu Ülikooli halduskaristuste kohaldamise analüüsis küsimust, kas leidub teoreetiliselt põhjendatud alus, mis selgitaks, miks kuritegude ja väärtetude eest kohaldatavate karistuste traditsiooniline tasakaal ei pruugi tulevikus enam oma algupärasel kujul säilida. Kokkuvõtvalt leiti, et kuna väärteto eest süüdimõistmine ei too kaasa kriminaalkaristusega võrreldavat stigmatiseerimist ning ELi poolt kehtestatud kõrgendatud trahvimäärad on Eestile kohustuslikult siduvad, ei olegi kõrgendatud rahatrahvide korral kuriteo- ja väärtetokaristuste tasakaalu säilitamine tingimata nõutav.⁷⁰ Ka Riigikohus on rõhutanud kriminaalkaristuse suuremat stigmatiseerivat mõju, märkides, et isiku süüditunnistamine kuriteos kätkeb endas märkimisväärset ühiskondlikku hukkamõistu, mis ei ole võrreldav väärtetokaristuse kohaldamisel tehtava süüteotteheitega.⁷¹ Seetõttu võib tõdeda, et kuigi sanktsioonimäärade vaheline tasakaal on oluliselt nihkunud, on kriminaal- ja väärtetovastutuse vahel

⁶⁵ Vt eelnõu 94 SE, KarS § 47¹.

⁶⁶ Markus Kärner on leidnud, et tegemist on seadusandja juhendlikku laadi enesepiiranguga, millel tegelik regulatiivne mõju puudub, vt Kärner, M. Muudatused juriidilise isiku süüteovastutuses. – Juridica 4-5/2023, lk 408.

⁶⁷ Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) eelnõu teiseks lugemiseks, 94 SE II, lk 13. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>.

⁶⁸ Pikamäe, P. Kuidas modelleerida karistamise õigust ehk veel kord halduskaristusest. – Juridica 9/2023, lk 720.

⁶⁹ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 19.

⁷⁰ Soo, A. Lott, A. Kangur, A, lk 62.

⁷¹ RKÜKo 27.06.2005, nr 3-4-1-2-05, p 50.

siiski säilinud teatav kvalitatiivne erinevus. Väärteokaristusega kaasnev etteheide on oma olemuselt leebem, samas kui kuriteos süüdimõistmine toob kaasa intensiivsema ja püsivama sotsiaalse reaktsiooni. See ei piirdu üksnes õigusliku reaktsiooniga konkreetsele rikkumisele, vaid mõjutab ka isiku sotsiaalset staatust, usaldusväärsust ja edasist käekäiku.

Lisaks halduskaristuste ülevõtmisel tehtud muudatustele kaasnesid KarS-i üldosas täiendavad muudatused ka nn ECN+ direktiivi ülevõtmisega. Üheks oluliseks muudatuseks oli KonkS § 73¹⁵ loomine, mis sätestas juriidilise isiku vastutuse erisused. Kõnealuse paragrahvi lõike 1 kohaselt teatud KonkS §-des 73⁵–73⁸, 73¹⁰, 73¹³ ja 73¹⁴ sätestatud väärteo eest vastutusele võtmisel ei kohaldata KarS § 14 lõiget 4. Sellega kehtestati konkurentsioiguse jaoks riikidevahelise organisatsiooni, kohaliku omaavalitsuse üksuse ja avalik-õigusliku isiku osas erand ehk konkurentsialase väärteo toimepanemise eest saab neile nüüd määrata rahatrahvi samamoodi nagu eraõiguslikule juriidilisele isikule.⁷²

Teiseks tunnistati kehtetuks KarS § 47 lõige 4 ning täiendati KarS § 1 lõiget 1. Kui varasema regulatsiooni kohaselt võimaldati KarS-i üldosas valdkonna eripärast tulenevaid erisusi eeskätt rahatrahvi kohaldamisel, siis KarS § 1 lõikega 1 muudatus laiendas erisuste kehtestamise võimalust oluliselt. KonkS-i muudatuse eelnõus kavandati algselt täiendada KarS § 14 lõikega 5, et anda volitus KonkS-is kehtestada juriidilise isiku vastutuse kohta erisusi arvestades konkurentsioiguse valdkonna eripäradega.⁷³ Eelnõu 609 SE II lugemisel sellest lahendusest siiski loobuti ning otsustati muuta KarS § 1 lõiget 1, avades sellega võimaluse haruväärteokaristusõiguse valdkonnaspetsiifiliseks arenguks ning anda seadusandjale pädevuse sätestada vajadusel eriseadustes lisaks väärteokoosseisudele ka muid erisusi KarS-i üldosa regulatsioonist.⁷⁴ Sellise lahendusega tekitas seadusandja aga KarS-i koosseisudes olulise probleemi, millele on teravalt osutanud ka Harju Maakohtu kohtunik Kersti Heide. Tunnistades KarS § 47 lõike 4 kehtetuks ja täiendades KarS § 1 lõiget 1 vaid karistusseadustikuväliste väärteokoosseisude erisusega, jättis seadusandja tähelepanuta asjaolu, et ka KarS-is endas on kaks väärteokoosseisu, mis näevad ette suuremad karistused kui KarS § 47 lõiked 1 ja 2 lubavad kohaldada. Sellisteks koosseisudeks on näiteks KarS § 398 lõiked 1 ja 3 (siseteabe väärkasutamine) ning KarS § 398¹ lõiked 1 ja 3 (turumanipulatsioon), mille sanktsioonid näevad ette rahatrahve, mis ületavad üldosas sätestatud väärteorahatrahvi piirmäärasid. Seega on sisuliselt tekkinud olukord, kus nimetatud väärtegude puhul oleks juriidilist isikut võimalik karistada üksnes

⁷² Eelnõu 609 SE seletuskiri, lk 34. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.

⁷³ Eelnõu 609 SE seletuskiri, lk 160.

⁷⁴ Eelnõu 609 SE II teise lugemise muudatusettepanekute loetelu konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule, lk 47-48. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.

KarS § 47 lõigetes 1 ja 2 sätestatud vahemikus, s.o 100–400 000 euro suuruse rahatrahviga. Sealjuures kirjeldatud muid rahatrahvi suuruse arvestamise aluseid (sõltuvus teenitud kasust / ära hoitud kahjust, protsent isiku käibest) kohaldada ei tohiks, kuivõrd KarS-i üldosa seda ei luba.⁷⁵ Tekkinud probleem ei ole pelgalt teoreetiline, vaid omab selget praktilist tähendust, kuna hetkel kehtiv siseriiklik regulatsioon ei ole täielikult kooskõlas turukuritarvituse määrusest tulenevate nõuetega.⁷⁶ Kui Eesti õiguses ei ole võimalik kohaldada turukuritarvituste määrukses ette nähtud tõhusaid, proportsionaalseid ja hoiatavaid sanktsioone ELi õiguses sätestatud ulatuses, seab see küsimärgi alla nii kogu turukuritarvituste vastase regulatsiooni tegeliku toime kui ka Eesti finantsturu järelevalvesüsteemi usaldusvärsuse tervikuna. Probleem omab ka Euroopa tasandi mõõdet, arvestades Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve Asutuse (ESMA) ootust, et liikmesriigid tagaksid turukuritarvituse määru ühetaolise ja efektiivse rakendamise.⁷⁷ Selline olukord võib kahjustada Eesti positsiooni ühtse finantsturu osana ning tekitada põhjendatud kahtlusi sanktsionisüsteemi piisavuses. Autor on seisukohal, et kõnealune vastuolu tuleb seadusandlikul tasandil võimalikult kiiresti kõrvaldada, et tagada ELi õiguse nõuetekohane täitmine ning selle kooskõla siseriikliku sanktsionisüsteemiga, samuti süsteemi toimimine ja usaldusvärsus.

Kui eelkirjeldatud muudatuse eesmärgiks oli avada võimalus haruväärteokaristusõiguse arenguks, siis praeguseks ongi lisaks konkurentsiõiguse erisustele täheldatav KarS-i üldosast eristuv areng ka teistes valdkondades. Näiteks on vedelkütuse seadusesse⁷⁸ (edaspidi VKS) sätestatud väärteteokoosseisud, mille kohaselt võib juriidilisele isikule kohaldada rahatrahvi summas, mis on vähemalt kaks korda ja kuni neli korda suurem tavapärase lennukikütuse ja kestliku lennukikütuse tonni keskmise aastahinna vahest, korrutatuna vastava rikkumise aluseks olnud lennukikütuse kogusega tonnides.⁷⁹ Lisaks veel väärteteokoosseis, mille kohaselt juriidilise isiku karistuseks on 125 eurot biokütuse osakaalu täitmise kohustuse rikkumise eest kohustuse täitmisest puudujääva iga gigadžauli eest.⁸⁰ Viimane lahendus erineb oluliselt senisest karistus- ja sanktsiooniõiguse üldisest loogikast, kuna erinevalt klassikalisest sanktsiooniraamist ei näe see ette teatavat karistusvahemikku, vaid sätestab vahetult konkreetse karistusmäära. Selle tulemusel puudub karistuse kohaldajal sisuline

⁷⁵ Heide, K. Kiirustatud seadusloome hooletu tagajärg. – Juridica 8-9/2025, lk 574-575.

⁷⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. aprilli 2014. aasta määrus (EL) nr 596/2014, mis käsitleb turukuritarvitusi (turukuritarvituse määrus) ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2003/6/EÜ ja komisjoni direktiivid 2003/124/EÜ, 2003/125/EÜ ja 2004/72/EÜ. – ELT L 173, 12.6.2014, lk 1–61, artikkel 30 lg 2. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/596/oj/est>.

⁷⁷ Vt Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve Asutuse suunised turukuritarvituse määru kohta. Kättesaadav: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma70-156-4966_mar_gls-delay_in_the_disclosure_of_insider_information_et.pdf

⁷⁸ Vedelkütuse seadus, RT I, 08.07.2025, 48.

⁷⁹ VKS § 33³ lg 2, § 33⁴ lg 2 ja § 33³ lg 2.

⁸⁰ VKS § 33¹ lg 2.

kaalutlusruum karistumäära individualiseerimiseks KarS § 56 lõikes 1 sätestatud põhimõtete alusel ning karistus kujuneb automaatselt etteantud matemaatilise arvutuse tulemusena (vt ka alapunkti 2.1.5). Niisugused arengud viitavad KarS-i üldosa traditsioonilise ülimuslikkuse⁸¹ järkjärgulisele taandumisele eriosa normide ees ning toovad esile karistusõiguse laiapõhjalise killustumise ohu, millele on seaduseelnõu menetlemise käigus tähelepanu juhtinud ka Eesti Advokatuur.⁸²

1.2.1. Juriidiliste isikute karistamise eesmärgid ja nende ümberkujundumine

Õiguskirjanduses on karistust defineeritud kui isikule seadusega piiritletud süüteo toimepanemise eest seadusega kindlaksmääratud kannatuse kavatsetult põhjustamine, mida riik rakendab läbi õiglase menetluse.⁸³ Karistusõiguse *ultima ratio* põhimõttest tulenevalt tuleks karistust üldjuhul kohaldada vaid juhul, kui kõik muud võimalused on ammendatud või osutunud ebapiisavaks. See, kas leebemad vahendid suudaksid sama eesmärgi täita ehk oleksid piisavad seatud ülesande saavutamiseks, sõltub ka karistuse eesmärgist.⁸⁴ Riigi kõige intensiivsema sunnivahendi kohaldamine eeldab selgelt määratletud ja legitiimseid eesmärke, mida karistusega taotletakse. Konkreetse isiku karistamise otsustamisel on seega karistuse eesmärgid otsuse keskmes ning kajastuvad nii teo eest karistamise otsuses kui ka otsuses, millise karistusega ja millises määras tuleks karistada.⁸⁵ Karistuse eesmärgid sisalduvad suurel määral karistusteooriates, mis püüavad pakkuda vastuseid karistamise üldiste eesmärkide kohta, ehkki need mõisted ei ole täielikult kattuvad. Karistuse mõtet kui karistusõiguse üldist legitimatsioonialust saab eristada karistusteooriatest kui selle erinevatest väljendusviisidest, kuid siiski jäävad karistusteooriad riigi karistusvõimu põhjendamise aluseks ehk karistuse mõtte variantideks, samas kui karistuse eesmärgid näitavad ära suunad, kuidas riigi karistusvõim realiseerub ning milleks riik seda võimu rakendab.⁸⁶

Klassikaliselt on karistusteooriad jagatud absoluutseks ja relatiivseteks karistusteooriateks.⁸⁷ Absoluutne karistusteooria on eesmärgivaba: karistus on selles käsitluses tasumine, mille kaudu toimepanija lunastab oma süü ja taastab rikutud õiguse. Tasumisidee keskne roll on säilinud ka kaasaegses kriminaalõiguses, mida toetavad ühelt poolt kättemaksu sotsiaalpsühholoogiline mõju

⁸¹ RKKo 5.03.2001, nr 3-1-1-20-01, p 6.1.

⁸² Eesti Advokatuuri 04.06.2025 arvamus konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule 609 SE, lk 5. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamused/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/konkurentsiseaduse-muutmise-ja-sellega-seondult-teiste-seaduste-muutmise-seadus/>.

⁸³ Soo, A. Markina, A. Tee, K. Karistus kui tasumine, karistus kui preventioon: millised karistuse eesmärgid „töötavad“? – Juridica 9-10/2022, lk 646.

⁸⁴ *Ibidem*, lk 646.

⁸⁵ *Ibidem*, lk 647.

⁸⁶ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 29.

⁸⁷ *Ibidem*, lk 12.

ning teisalt üldine seisukoht, et kui ühiskond vajab oma liikmete kaitseks karistust, peab see olema õiglane.⁸⁸ Ühiskonna ootus, et karistus kannaks oma eesmärgis lisaks preventiivsele funktsioonile ka õiglast tasumisideed, ilmnes selgelt sündmustes, mis järgnesid Riigikohtu otsusele jätta muutmata Tallinna Ringkonnakohtu 18. märtsi 2024 otsus, millega tunnistati Hillar Teder, Mihhail Korb ja MTÜ Eesti Keskerakond süüdi mõjuvõimuga kauplemises.⁸⁹ Asjaolu, et erakonnaseaduse⁹⁰ regulatsiooni kohaselt võis süüdimõistatud erakond talle mõistatud rahalise karistuse tasuda riigieelarvest eraldatud vahendite arvelt, ehk sisuliselt maksumaksjate taskust, riivas oluliselt ühiskonna õiglustunnet ning pani põhjendatult küsima juriidilise isiku karistamise eesmärkide ja nende tegeliku realiseerumise kohta. Teema kulmineerus lõpuks Riigikogu põhiseaduskomisjonis peetud tulise aruteluga, mille keskmes oli erakonnaseaduses sätestatud erakondade rahastamise korra muutmise vajadus.⁹¹

Relatiivsed teooriad seevastu on eesmärgipärased, keskendudes kuritegude ärahoidmisele tulevikus.⁹² Relatiivsed karistusteooriad jagunevad üldsusele suunatud üldpreventsiooniks ja teo toimepanijale suunatud eripreventsiooniks. Kuna absoluutne ja relatiivsed teooriad käsitlevad karistust ja selle eesmärke vastandlikult, on praktikas välja kujunenud nn ühendteooriad, mis püüavad karistuse eri aluseid siduda.⁹³ Ühendteooriate põhiideeks on lähtuda küll tasumisideest ning arvestada karistuse mõistmisel kuriteo raskust ja tegija süü suurust, kuid samal ajal pidada silmas ka õiguskorra kaitsmise huvisid ning vältida, et karistus süüdlase isikut täielikult ei laostaks.⁹⁴

Eesti karistusõiguses tuleb karistamise alus KarS § 56 lõikest 1, mille kohaselt on karistamise aluseks isiku süü. Karistuse mõistmisel kohtu poolt või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Selline normi sõnastus annab aluse järelduseks, et KarS § 56 lõige 1 on üles ehitatud absoluutsele karistusteooriale, mida toetavad relatiivsete karistusteooriatega karistusele seatud eesmärgid. Seega lähtutakse ühendteooriast, kus isiku süüle vastavat karistust kohendatakse vastavalt karistuse ennetavale ehk preventiivsetele eesmärkidele.⁹⁵

⁸⁸ *Ibidem*, lk 38.

⁸⁹ RKKo 07.02.2025 nr 1-22-3155.

⁹⁰ Erakonnaseadus, RT I 1994, 40, 654.

⁹¹ Delfi (17.02.2025). „Põhiseaduskomisjonis arutleti tulisel teemal. Võtta kriminaalkaristusega parteidelt riiklik rahastus ära või mitte?“. Kättesaadav: <https://www.delfi.ee/artikkel/120357438/pohiseaduskomisjonis-arutleti-tulisel-teemal-votta-kriminaalkaristusega-parteidelt-riiklik-rahastus-ara-voi-mitte>

⁹² Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 32.

⁹³ *Ibidem*, lk 138.

⁹⁴ Sootak, J. Looming või aritmeetika? Süüdlase isiku arvestamine karistuse mõistmisel. – *Juridica* 1997, I.

⁹⁵ Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022, lk183.

Karistamise eesmärkide kontekstis väärib eraldi tähelepanu õigusteadlaste seas pikka aega vaidlusi tekitanud küsimus, kas juriidilise isiku kui olemuselt abstraktse ja fiktiivse konstruktsiooni karistamisel peaksid kehtima samad eesmärgid ja funktsioonid nagu füüsiliste isikute karistamisel või tuleks neid eesmäärke teataval määral ikkagi diferentseerida. Inglise lordkantsler parun Thurlow on juba enne 1792. aastat küsinud: „Kas sa tõesti arvasid, et ettevõttel võiks olla südametunnistus, kui tal pole hinge, mida hukka mõista, ega keha, mida lüüa?“⁹⁶ Sellest tabavast ja kujundlikust tähelepanekust lähtudes on ilmne, et juriidiliste ja füüsiliste isikute olemus ja võime kanda vastutust on fundamentaalselt erinevad. Juriidilistel isikutel puudub autonoomne tahtekujundus, intellektuaalne või emotsionaalne teadvus ning subjektiivne kannatusvõime, mistõttu ei ole nad suutelised kogema karistust samal viisil nagu füüsilised isikud. Sellest tulenevalt on välismaises teoreetilises õiguskirjanduses kritiseeritud lähenemist, mille kohaselt tuleks juriidilise isiku karistamisel lähtuda samadest eesmärkidest nagu füüsilise isiku puhul, ning eeskätt on seatud kahtluse alla just tasumise idee kohaldatavus. Kriitikat on ilmestatud võrdlusega kunagise Pärsia kuninga Xerxes'i tegevusega, kes 480. aastal eKr lasi Hellesponti merelainetele anda karistuseks kolmsada piitsahoopi, et need olid tugeva tormiga põhjustanud kuninga laevastikule kannatusi. Suhteliselt sarnane näivat olevat juriidiliste isikute karistamise kohasus, mis oma olemuselt on sisuliselt vaid paberihunnik ja registrikanne äriregistris, kui tegelikult panevad rikkumised toime ikkagi konkreetsete inivididid.⁹⁷ Eelneva kriitika vastukaaluks on samas leitud, et kui juriidilist isikut võtta abstraktse organisatsioonina, siis puudub tal tõepoolest (karistus)tundlikkus, kuid oma vahelduva liikmeskonna ja kindlate struktuuriosistega toimib ta kui elus organism, kelle suhtes kohaldatud karistus kutsub organismi sees esile teatud reaktsiooni.⁹⁸ Sellises vaates ei ole karistus suunatud abstraktsele fiktsioonile, vaid mõjutab paratamatult organisatsiooni käitumismustreid, riskijuhtimist ja sisemisi kontrollimehhanisme. Igatahes on juriidilised isikud võimelised tasuma rahatrahve ja rahalisi karistusi, mis peaksid ohustama ettevõtte majanduslikke huve ning seeläbi heidutama neid süütegusid toime panemast. Kuid ka seda lähenemist on õiguskirjanduses kritiseeritud, kuna juriidiliste isikute karistamine võib kahjustada ka selliseid isikuid, kellel on väga keeruline rikkumiste toimepanemist ära hoida, näiteks üksikaktsionäre. Seetõttu on õiguskirjanduses märgitud, et niisugune lähenemine

⁹⁶ John C. Coffee Jr., "No Soul to Damn: No Body to Kick": An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment, 79 MICH. L. REV. 386 (1981), lk 386. Kättesaadav: https://repository.law.umich.edu/mlr/vol79/iss3/7/?utm_source=repository.law.umich.edu%2Fmlr%2Fvol79%2Fiss3%2F7&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.

⁹⁷ Reuter, A. Flogging the Wrong: EU Corporate Fines Violate the Fundamental Rights of Shareholders – Journal of European Competition Law & Practice, 2021, Vol. 12, No. 4, lk 301. Kättesaadav: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/32.4/EULR2021024>.

⁹⁸ H.-J. Hirsch. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. – Juridica 1996/1.

viib kujundlikult veelgi kaugemale kunagisest kuningas Xerxesest, kuivõrd enam ei piitsutata üksnes laineid, mis valu ei tunne, vaid ka kolmandaid isikuid, kes rikkumises üleüldse süüdi ei pruugi olla.⁹⁹

Lisaks eeltoodud karistusõiguslikule ja filosoofilisele dilemmale, mis puudutab fiktiivse konstruktsiooni karistamise õigustatust, on juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse põhjendatuse osas esitatud ka majanduslikke argumente. On leitud, et ülemäära ranged karistused juriidilistele isikutele võivad olla karistuse heidutuseesmärgile hoopis vastupidised, kuna need võivad tõenäoliselt kaasa tuua sisemise järelevalve vähenemise, piirates juriidiliste isikute võimekust ja võimalusi investeringute tegemiseks sisemistesse vastavus- ja kontrollimeetmetesse.¹⁰⁰ Eesti õiguskirjanduses peetakse seevastu juriidilisi isikuid õigus- ja majanduselus iseseisvalt toimivateks subjektideks, kes peavad kandma õiguslikku vastutust. Äriühingute majanduslik ja poliitiline võim näitab, et nad on sotsiaalse nähtusena midagi sootuks muud kui näiteks üksikult tegutsev kurjategija, võimaldades tekitada oma kuritegeliku käitumisega võrreldamatult suuremad kahjud, kui suudaks tekitada üksik kurjategija. Seepärast jääks üksikisikule mõistetav karistus kogu tekitatud kahjuga võrreldes tihti kohatult madalaks, mistõttu ongi peetud vajalikuks karistusõigusliku sanktsiooni mõistmist äriühingule endale.¹⁰¹ Ka kohtupraktikas on Riigikohus selles küsimuses selgelt väljendanud seisukohta, et juriidiline isik on seaduse alusel loodud iseseisev õigussubjekt (TsÜS § 24 lg 1 ls 1), keda ei saa samastada tema osanikeks, aktsionärideks, liikmeteks või juhtivtöötajateks olevate füüsiliste isikutega. Samuti ei saa juriidiline isik ega juriidilise isiku vara kuuluda teisele isikule (AÕS § 6 lg 2 ls 2).¹⁰² Riigikohus on küll möönnud, et juriidilise isiku karistamisel võib olla teatud negatiivseid tagajärgi ka selle juriidilise isiku osanikele, aktsionäridele, liikmetele, töötajatele või isegi võlausaldajatele, kuid leiab, et selliseid negatiivseid mõjusid ei saa käsitada mitte karistusena, vaid majanduslikust riskist tuleneva kahjuna.¹⁰³ Seega juriidiliste isikute karistamise eesmärkide määratlemine ongi taandatud peamiselt küsimusele, kas juriidilise isiku karistamise eesmärk piirdub vaid süüte toimepanemisega saadud majandusliku kasu äravõtmisega või ka konkreetse süüte toime pannud juriidilisele isikule etteheite tegemisega.¹⁰⁴

Autori hinnangul ei ole küsimus niivõrd selles, kas juriidilise isiku karistamise eesmärgid peaksid täielikult kattuma füüsiliste isikute karistamise eesmärkidega või neist kategooriliselt erinema, vaid pigem selles, kuidas tagada õigussüsteemi toimivus olukorras, kus õigusrikkumised realiseeruvad üha

⁹⁹ Reuter, A., lk 301

¹⁰⁰ John C. Coffee Jr., lk 965

¹⁰¹ Samson, E. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – Juridica 1999/VIII, lk 366-367.

¹⁰² RKKKo 22.05.2012, nr 3-1-1-53-12, p 11.

¹⁰³ RKKKo 23.03.2004, nr 3-1-1-7-04, p 10.

¹⁰⁴ R. Rask, M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. Tractatus terribiles. Artiklikogumik Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura, 2009, lk 40.

enam kollektiivsete ja organisatsiooniliste struktuuride kaudu. Kuigi teoreetiliselt on argumendid nii tasumisidee piiratud kohaldatavuse kui ka juriidilise isiku „karistustundlikkuse“ puudumise kohta veenvad, ei saa neist tuletada juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse eitamist. Karistusõiguse legitiimsus eeldab, et õiguskord suudab reageerida tõhusalt kõikidele rasketele õigusrikkumistele sõltumata sellest, millise subjekti kaudu need toime pannakse. Karistus ei ole suunatud abstraktse „fiktsiooni“ mõjutamisele, vaid karistuse eesmärgid kohandatakse organisatsiooni toimimisele tervikuna, sealhulgas selle sisemistele protsessidele ja käitumisstandarditele.

KarS § 56 lõike 1 esimese lause kohaselt on isiku karistamise aluseks tema süü. Sama lõike teises lauses sisalduvad karistamise eesmärgid – karistuse kohaldamisel tuleb arvestada ka võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest (eripreventsioon) ja õiguskorra kaitsmise huvisid (üldpreventsioon). Juriidilise isiku süüle vastava karistuse määramises väljendub ühelt poolt õiglase vastureaktsioon toimepandud süüteole, mille eesmärk on taastada ühiskonna sotsiaalsühholoogiliselt tajutav õiglustunne, ning teatud määral võib selles näha ka organisatsioonilise lunastusvõimaluse pakkumist.¹⁰⁵ Eripreventsiooni eesmärk on mõjutada konkreetset isikut edasistest rikkumistest hoiduma, mille täitmine on suuresti seotud juriidilise isiku karistustundlikkusega. Juriidilise isiku kasu taotlevast olemusest tulenevalt võib süüteo toimepanemise kaalutlus põhineda kasumi ja kahju võrdlusel. Juriidiline isik võib majandusliku kalkulatsiooni alusel hinnata, kas rikkumine on kasumiproгноosi järgi soodsam kui õigusnormide järgimiseks vajalikud kulud. Mingitel juhtudel, majanduslikust kalkulatsioonist tulenevalt, arvestatakse karistusega saadava kahjuga kui tegevuskuluga ning tegelik võimalik vahelejäamine ei oma kaalutlustel väga tähtsust.¹⁰⁶ See ilmestab vajadust tagada, et trahviähvardsus toimiks piisava heidutusena, motiveerides juriidilist isikut korraldama oma tegevust õigusnormidele vastavalt.¹⁰⁷ Karistus ja karistusähvardsus peavad andma selge signaali, et õigusnormide rikkumine ja sellest tuleneva karistuse kandmine ei tohi juriidilise isiku jaoks lõppastmes osutada majanduslikult soodsamaks kui õiguskuulekas käitumine, mis omakorda eeldab ettenähtud süüteo koosseisudes piisavaid ülemmäärasid. Õiguskirjanduse kohaselt ei ole empiirilised uuringud veenvalt kinnitanud, et karistuste karmistamisel oleks ennetavat mõju, küll aga on õigusteoorias rõhutatud, et oluline roll on just rikkumise avastamise tõenäosusel.¹⁰⁸ Riskipõhise riikliku järelevalve tingimustes, kus kõiki turuosalisi ei kontrollita pidevalt ega täielikus mahu, on õigusrikkumise avastamine paratamatult

¹⁰⁵ Bogun, M. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid ja nende realiseerumist tagavad meetmed. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015, lk 19.

¹⁰⁶ *Ibidem*, lk 23.

¹⁰⁷ Sootak, J. Kärner S. Kärner M. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad. – *Juridica* 2022/9-10, lk 699.

¹⁰⁸ Soo, A., lk 192

tõenäosuslik. Sellises olukorras ei kujune potentsiaalse rikkuja otsustus üksnes oodatava kasu ja kahju võrdlusest, vaid kaasaegsete karistusteooriate kohaselt lisandub sellesse kalkulatsiooni ka tabamise risk ehk sanktsiooni realiseerumise tõenäosus. Mida suurem on rikkumise avastamise tõenäosus, seda tõhusamalt hoiab preventiivne toime ära karistatavaid tegusid.¹⁰⁹ Juriidilise isiku karistamine ei piirdu seega üksnes reaktsiooniga konkreetsele rikkumisele, vaid edastab samal ajal hoiatava signaali ka teistele samas valdkonnas tegutsevatele isikutele, kinnitades karistusähvarduse tegelikku realiseeritavust ning muu hulgas suurendades rikkumise avastamise tajutavat tõenäosust nende riskihinnangutes.

Eelnev ilmestabki, et lisaks konkreetse teo toimepanija mõjutamisele on karistamise eesmärgiks avaldada õiglase karistusega mõju kogu ühiskonnale, mis ühelt poolt kinnitab usku normikehtivusse ja usaldust õiguskorra toimimise vastu (positiivne üldpreventsioon)¹¹⁰ ja teisalt toimib karistusähvardusena ehk hirmutamisenä (negatiivne üldpreventsioon).¹¹¹ Eesti karistusõigus on küll mingil määral loobunud negatiivsest ehk hirmutamispreeventsioonist, mis seisneb kellegi karistamisega teistele hirmutava toime avaldamises.¹¹² Sellest hoolimata ei ole negatiivne üldpreventsioon reguleeritud valdkondades kadunud, vaid on omandanud institutsionaliseeritud ja regulatiivse kuju eeskätt ELi õiguse kaudu. ELi õigusaktides kehtestatud sanktsioonide peamiseks eesmärgiks ongi tagada ELi õigusaktide täielik kohaldamine, milleks peavad sanktsioonid olema tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad. Euroopa Komisjon on kriteeriumite osas selgitanud, et sanktsioonid on: tõhusad, kui need tagavad ELi õigusnormide järgimise; proportsionaalsed, kui need vastavad rikkumise raskusastmele ega ületa eesmärkide saavutamiseks vajalikku; ning hoiatavad, kui need on piisavalt ranged, et ära hoida nii sama rikkumise kordumist kui ka võimalikud uued rikkumised.¹¹³ Selline rõhuasetus kinnitab, et ELi tasandil on karistamise eesmärgiks selgesõnaliselt jätkuvalt ka hirmutamisel põhinev negatiivne üldpreventsioon.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et ELi õigusest üle võetud kõrgendatud sanktsioonimäärad avardavad oluliselt KarS § 56 lõikest 1 tulenevaid eri- ja üldpreventiivsete eesmärkide tõhusat realiseerimist. Need võimaldavad ühelt poolt kohandada karistust vastavalt konkreetse isiku karistustundlikkusele, tagades sanktsiooni tegeliku ja hoiatava mõju. Teiselt poolt suunavad kõrged karistusmäärad teatud reguleeritud sektorites juriidiliste isikute ratsionaalseid kasu-kahju kaalutlusi, muutes õigusnormide

¹⁰⁹ Bogun, M., lk 23-24.

¹¹⁰ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 136-137.

¹¹¹ Soo, A. Markina, A. Tee, K, lk 650.

¹¹² Sootak, J. KarSK § 56/21.

¹¹³ Euroopa Komisjon. Sanktsioonide tõhustamine finantsteenuste sektoris. Brüssel 08.12.2010, KOM(2010) 716 lõplik, p 2.1. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52010DC0716>.

järgimise majanduslikumalt mõistlikumaks valikuks kui nende rikkumise. Eelnev on aidanud kaasa ka ühiskondliku õiglustunde tugevnemisele, kuna vajaduse korral on võimalik kohaldada mõjusaid ja kohaseid karistusi ka suurtele ning majanduslikult mõjukatele äriühingutele. Seeläbi on kõrvaldatud näiteks Eesti karistusõiguses valitsenud ilmselgelt ebaproportsionaalne ja ühiskonna õiglustunnet riivav olukord, mille kõnekaks näiteks on Danske rahapesu skandaal¹¹⁴. Olukorras, kus Danske Banki Eesti filiaali kaudu liikus aastatel 2007–2016 väidetavalt enam kui 200 miljardi euro ulatuses kahtlase päritoluga rahalisi vahendeid, piirdus krediitiasutusele kohaldatav maksimaalne karistus üksnes 32 000 euro suuruse rahatrahviga¹¹⁵.

Samal ajal ei tohi aga tähelepanuta jätta, et sanktsioonipoliitika eeldab tasakaalustatud ja läbimõeldud lähenemist, milles on hoolikalt kaalutud proportsionaalsuse, õigusselguse ja regulatsiooni majanduslike mõjude küsimusi. Liialt intensiivne hoiatav efekt võib teatud juhtudel kaasa tuua soovimatuid kõrvalmõjusid, sealhulgas pärssida õiguspärast majandustegevust, suurendada regulatiivset ebakindlust või tingida liigset riskikartlikkust innovatsioonile suunatud sektorites. Ka ELi tasandil on sellele hakatud tähelepanu pöörama ning vastavaid muudatusi tegema.¹¹⁶

1.2.2. Juriidilise isiku süüteovastutuse aluste ümberkujundamine

Karistuseesmärkide tegelik realiseerumine eeldab lisaks sanktsioonide piisavale rangusele ka sellist menetlusraamistikku, mis võimaldab õigusrikkumistele reageerida kiiresti, tõhusalt ja tulemuslikult. Sanktsiooninormide formaalne karmistamine ei täida oma preventiivset eesmärki, kui vastutusele võtmine on menetluslike takistuste tõttu ebamõistlikult keerukas või aeganõudev. Kuna juriidilise isiku derivatiivse vastutuse mudel ei vastanud enam regulatsiooni uuendatud nõuetele ning oli praktikas oluliseks takistuseks juriidiliste isikute vastutusele võtmisel, tingis see vajaduse juriidilise isiku süüteovastutuse alused üle vaadata.

KarS § 32 lõike 1 esimeses lauses sisalduv karistusõiguslik süüpähimõte näeb ette, et isikut saab karistada üksnes siis, kui ta on süüdi. Kuna KarS § 2 lõige 2 lähtub karistuse kohaldamise eelduste loetlemisel siiski selgelt süüpähimõttest ega ei erista otseselt füüsilise ja juriidilise isiku vastutuse tingimusi, tulenes senisest süsteemist arusaam, et ka juriidilise isiku karistamine eeldab talle

¹¹⁴ Bjerregaard, E., & Kirchmaier, T. (2019). The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study. Copenhagen Business School, CBS. Kättesaadav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3446636.

¹¹⁵ Kuni 1.01.2015 kehtinud KarS § 47 lg 2 võimaldas juriidilisele isikule kohaldada rahatrahvi 32–32 000 eurot.

¹¹⁶ Vt 23. oktoobri 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/2809, millega muudetakse määrusi (EL) 2017/1129, (EL) nr 596/2014 ja (EL) nr 600/2014, et muuta liidu avalikud kapitaliturud äriühingute jaoks atraktiivsemaks ning hõlbustada väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate juurdepääsu kapitalile. – ELT L, 2024/2809, 14.11.2024. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/2809/oj>

omistatava teo süülisust füüsilise isiku teo kaudu. Sellest tulenevalt laienevad juriidilise isiku teo süülisusele samad põhimõtted kui füüsilisele isikulegi.¹¹⁷ Sestap põhines juriidilise isiku karistusõiguslik vastutus kuni 01.11.2023 kehtinud regulatsiooni kohaselt rangelt derivatiivse vastutuse mudelil. See mudel tugines arusaamale, et juriidiline isik kui õiguslik abstraktsioon ei ole ise võimeline tegutsema, vaid saab realiseerida oma tahet ja eesmärgi üksnes füüsiliste isikute kaudu. Riigikohtu väljakujunenud praktika kohaselt leidis see arusaam väljenduse KarS § 14 lõikes 1. Sisuliselt oli tegemist omistamisnormiga, mille kohaselt juriidiline isik vastutas seaduses ettenähtud juhtudel süüteo eest, mille pani toime tema organ, selle liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja juriidilise isiku huvides. Seega tuli alati selgitada välja, kas selle füüsilise isiku käitumises, kelle tegevust juriidilisele isikule omistatakse, esinevad menetlusalusele isikule omistatud väärteo tunnused.¹¹⁸ Derivatiivse vastutuse mudel sobitus senisesse Eesti karistusõigusdogmaatikasse, mis on sisuliselt üles ehitatud eeskätt füüsiliste isikute vastutuse loogikale. Mudeli keskseks põhjenduseks oligi süüpeetuste – süüd kui eetilist etteheidet saab teha füüsilisele isikule.¹¹⁹

Praktikas ei võimaldanud selline juriidiliste isikute karistamise mudel aga teatud valdkondades toime pandud rikkumistele tõhusalt reageerida, eeskätt ELi halduskaristuste ülevõtmise kontekstis, mis eeldavad sanktsioonide määramist efektiivse ja tulemusliku menetluse kaudu. Juriidilise isiku tegevusvaldkonnas tulenevad rikkumised pannakse sageli toime puudulikkusest, töökorraldusest, järelevalvest või kontrollimehhanismide nõrkusest, samas kui range derivatiivsuse nõue nõudis aga konkreetse füüsilisest isikust toimepanija tuvastamist. Lisaks ei pruukinud sellise isiku tuvastamine olla alati vajalik ega ka võimalik, see oli oluliselt raskendatud või siis ei vastanud tuvastatud isik KarS § 14 lg-s 1 nimetatud isikute ringile.¹²⁰ Lisaks kohustavad mitmed ELi õigusaktid tagama juriidilise isiku vastutuse, kui rikkumine tuleneb tema ebapiisavast järelevalvest või puudulikkusest kontrollist.¹²¹

Juba 2005. aastal hoiatasid prof Jaan Sootak ja Elina Elkind Juridica artiklis, et ELi õigusraamistikus vastuvõetavad õigusaktid liiguvad üha enam juriidilise isiku vastutuse laiendamise poole. Autorid märkisid, et Eesti peab Euroopa mastaabis nendes diskussioonides aktiivselt osalema, vältimaks

¹¹⁷ Pikamäe, P. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes. – Juridica I/2010, lk 7.

¹¹⁸ RKKKo 25.10.2019, 4-18-6507, p 27.

¹¹⁹ Sootak, J. Kärner S. Kärner M, lk 693.

¹²⁰ Tammer, S. Finantssektori karistused järelevalvaja pilgu läbi. – Juridica 7/2019, lk 515.

¹²¹ Nt 20. mai 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ, artikkel 60 lõiked 5 ja 6. – ELT L 141, 5.6.2015, lk 73–117. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/?locale=et>.

pealesunnitud muudatusi, milleks me ei ole sisuliselt valmis. Samas rõhutasid autorid, et süülise vastutuse põhimõttest taganemine ei saa olla vastuvõetav.¹²² Ka ELi haldustrahvide ülevõtmise arutelude käigus pälvis juriidilise isiku vastutuse ümberkujundamine omajagu kriitikat ning ühe peamise ohuna nähti samuti muudatuse võimalikku mõju süüpõhimõttele. Näiteks dr. iur Priit Pikamäe juhtis oma arvamuses seaduseelnõule tähelepanu KarS § 14 muutmise probleemidele, sealhulgas võimalikule vastuolule põhiseaduse §-st 10 tuleneva süüpõhimõttega, kuna muudatust võiks tõlgendada kui süüpõhimõttest loobumisenä juriidiliste isikute vastutuse osas.¹²³ Sarnaseid kahtlusi väljendas ka Riigikohus, rõhutades põhiseadusest tulenevat individuaalse süü põhimõtet, millega kooskõlas on juriidilise isiku süüteovastutus KarS §-s 14 nähtud ette tuletatud (derivatiivse) vastutusena. Küll möönis Riigikohus, et kuigi juriidilise isiku süüd ei ole Riigikohus põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses seni hinnanud, näitab senine kohtupraktika selgelt, et süüpõhimõte kehtib ka nende puhul, s.o juriidilise isiku nimel tegutseva füüsilise isiku (süü) kaudu.¹²⁴ Ka Eesti Advokatuuri põhiõiguste komisjon pidas problemaatiliseks õiguslikku konstruktsiooni, millega soovitakse sätestada üksnes juriidilise isiku iseseisvat vastutust.¹²⁵

ELi halduskaristuste ülevõtmisega täiendati senist juriidilise isiku vastutuse konstruktsiooni eesmärgiga kõrvaldada praktikas ilmnenud kitsaskohad. Muudeti KarS § 14 regulatsiooni, mille tulemusel loobuti teatud juhtudel rangest derivatiivsuse nõudest ning vastutusmodelisse lisati organisatsioonilise vastutuse elemente. See võimaldab omistada süüteo juriidilisele isikule ka olukorras, kus vahetult tegutsenud füüsilist isikut ei ole võimalik tuvastada või ei ole muul põhjusel võimalik teda vastutusele võtta.¹²⁶ Tegemist oli senises mudelis tehtava põhimõttelise muudatusega, mis väljendab arusaama, et juriidilise isiku vastutus ei ole üksnes derivatiivne ja füüsilise isiku täisdeliktilisel teol põhinev, vaid teatud juhtudel füüsiliste isikute vastutusest sõltumatu.¹²⁷ Süüettehete põhituumaks jäi siiski teisiti otsustamise ja käitumise võimalus,¹²⁸ mis juriidilise isiku puhul tähendab, et lisaks rikkumise faktilisele tuvastamisele tuleb kindlaks teha, et organisatsioonil oli võimalus rikkumist ära hoida ning kas sellist käitumist sai temalt mõistlikult eeldada.¹²⁹ Seega,

¹²² Elkind, E. Sootak, J. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – Juridica 2005, lk 681.

¹²³ Pikamäe, P. aramus eelnõule 94 SE, lk 8-9. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusel/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-oigusest-tulenevad-rahatrahvid/>.

¹²⁴ Riigikohtu aramus eelnõule 94 SE, lk 1.

¹²⁵ Eesti Advokatuuri põhiõiguste komisjoni aramus eelnõule 94 SE, punkt 5. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusel/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-oigusest-tulenevad-rahatrahvid/>.

¹²⁶ Eelnõu 94 SE II lugemise seletuskiri, lk 5.

¹²⁷ Kärner, M., lk 392.

¹²⁸ Pikamäe, P. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes. – Juridica I/2010, lk 8.

¹²⁹ Eelnõu 94 SE II lugemise seletuskiri, lk 9.

kuigi juriidilise isiku vastutuse aluseid laiendati, säilitati karistusõiguses kehtiv süüalise vastutuse põhimõte.

6. juulil 2025 jõustunud KonkS-i muudatustega lisati § 73¹⁵, mille lõike 2 kohaselt vastutab ettevõtja tema valitseva mõju all oleva ettevõtja poolt toime pandud KonkS §-des 73⁵–73⁸, 73¹⁰, 73¹³ ja 73¹⁴ sätestatud väärteo eest, välja arvatud juhul, kui ta näitab, et tal ka kohusetundliku ja hoolika suhtumise korral ei olnud võimalust väärteo toimepanekut takistada. Selle sättega laiendati KarS § 14 lõike 1 punktis 2 sätestatud organisatsioonilise vastutuse põhimõtet veelgi, kuna vastutuse omistamise aluseks on muu hulgas ettevõtja puudulik järelevalve ja töökorraldus, mis võimaldas teisel tema kontrollitaval isikul tema huvides süütegusid toime panna. Säilitamaks isikliku vastutuse põhimõtet, ei piisa üksnes valitseva mõju kriteeriumist, vaid tuleb tuvastada, et ettevõtja oli teise temaga valitseva mõju kaudu seotud ettevõtja rikkumisest teadlik või oleks kohusetundliku ja hoolika suhtumise korral pidanud teadma. Koosseisus sisalduva „takistamise“ all on silmas peetud aktiivset ja tõsiseltvõetavat tegevust rikkumise vältimiseks ja lõpetamiseks, mida ettevõtjalt konkreetse kaasuse ja ettevõtjate vahelise suhte asjaolusid arvestades sai oodata.¹³⁰ Seega säilitati ka sellel juhul süüettehte põhituumana nn teisiti otsustamise ja käitumise võimaluse tuvastamise kohustuslikkus.

1.2.3. Juriidilise isiku karistamise alus

Eelmistes alapunktides käsitletud karistuseesmäärke kajastavad karistusteooriad ei ole pelgalt abstraktsed teoreetilised konstruktsioonid, vaid neil on selge praktiline väärtus, kuna neist sõltuvad konkreetse riigi karistuse mõistmise alused.¹³¹ Eestis toimib tegeliku elu ja karistuspraktika ning karistusteooriate vahelise siduva lülina KarS § 56, mis võimaldab ühelt poolt tuvastada, millistest karistusteoreetilistest lähtekohtadest Eesti seadusandja on lähtunud¹³² ning tuletada karistusteooriates sisalduvate karistuse eesmärkide omavahelise suhestumise karistuse mõistmisel.¹³³ Teiselt poolt võimaldab anda ka teatavad juhtnöörid karistuse kohaldamiseks üksikjuhtumil.¹³⁴ Kuritegude ja väärtegude puhul on karistuse kohaldamise materiaalõiguslik lähtekoht sama - selleks on seaduses kirjeldatud süütegu.¹³⁵ Erinev on põhikaristuse kohaldamine reaalkogumi korral, mil kuritegude puhul kohaldatakse eraldi karistus iga teo eest, millest moodustatakse liitkaristus (KarS § 63 lg 2),

¹³⁰ Eelnõu 609 SE seletuskiri, lk 35-36.

¹³¹ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 28; Soo, A., lk 181.

¹³² Soo, A. Markina, A. Tee, K., lk 647.

¹³³ Soo, A., lk 181.

¹³⁴ Soo, A. Markina, A. Tee, K., lk 647.

¹³⁵ Sootak, J. KarSK § 56/1.1.

kuid väärtegade reaalkogumi korral kohaldatakse küll eraldi karistus iga teo eest (KarS § 63 lg 2), kuid karistuste liitmist ja liitkaristuste moodustamist ei toimu.¹³⁶

Karistuse kohaldamise osas on Riigikohus selgitanud, et see ei ole täielikult taandatav õigusküsimuse lahendamisele. Küll tuleb täpselt järgida karistusõiguse vastavaid sätteid, kuid õiguslikke piire arvestav konkreetse karistuse valik on Riigikohtu hinnangul pigem siiski kohtuniku siseveendumusest lähtuva otsustamise küsimus.¹³⁷ Sama põhimõtte kehtib ka väärtekaristust määrava kohtuvälise menetleja ametniku jaoks.¹³⁸ Teisalt on Riigikohus pidanud materiaalõiguse ebaõigeks kohaldamiseks juhtumeid, kus kohus on teinud just karistuse mõistmist reguleerivate õigusnormide (mh KarS § 56 lõige 1 lause 1) kohaldamisel kaalutlusvea, mis võib seisneda seaduses sätestatud diskretsiooni piiride ületamises, kaalutlusõiguse teostamata jätmises, sobimatutest või ebaõigetest kaalutlustest lähtumises või mõne olulise asjaolu arvestamata jätmises.¹³⁹ Seega, kuigi karistuse kohaldamisel omavad tähtsust kohaldaja isiklikud väärtushinnangud ja veendumused, on oluline, et lõplik otsus karistuse kui kaalumisprotsessi tulemuseni jõudmine, põhineks kindlatele ning kontrollitavatele asjaoludele.¹⁴⁰ Karistuse kohaldamise teatava kontrollitavuse tagamiseks paigutab KarS § 56 karistuse kohaldamise alused kindlasse hierarhilisse süsteemi, milles kõik nimetatud kriteeriumid tuleb arvestada ja tuvastada kindlas järjekorras. Õiguskirjanduses ja kohtupraktikas on kujunenud välja suhteliselt kindel otsustusskeem, mis juhib karistuse individualiseerimist alates teo ebaõiguse ja süü raskusastme kindlaksmääramisest kuni konkreetse karistusliigi ja -määra valikuni.¹⁴¹ Selline struktureeritud lähenemine tagab, et karistuse mõistmine ei taandu üksnes kohaldaja subjektiivsele väärtushinnangule, vaid põhineb läbipaistval ja kontrollitaval kaalutlusprotsessil.

Karistuse kohaldamise üldskeem:¹⁴²

1. Karistusraamid
2. Süü suurust mõjutavad asjaolud
 - a. Karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud (KarS § 57-58)
 - b. Süü suurus (KarS § 56 ls 1 alusel)
 - c. Korduvarvestamise keeld (KarS § 59)
3. Tulemus: süü ülem- ja alampiir

¹³⁶ RKKKo 12.06.2003, nr 3-1-1-80-03, p 6.

¹³⁷ RKKKo 19.06.2003, nr 3-1-1-79-03, p 11.

¹³⁸ RKKKo 18.06.2015, nr 3-1-1-59-15, p 8.

¹³⁹ RKKKo 26.01.2021, nr 1-19-4150, p 28.

¹⁴⁰ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 111-112.

¹⁴¹ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Riigikohtu praktikas, lk 4. Kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analysid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf

¹⁴² Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 112.

- a. Karistusraami piires
 - b. Väljaspool karistusraami (KarS § 61)
4. Preventsioonid
- a. Eripreventsioon
 - i. Positiivne ja negatiivne külg
 - ii. Süüdlase isik
 - b. Üldpreventsioon
 - i. Õiguskorra kaitsmise huvid
 - ii. Karistuse alammäär
5. Konkreetne karistusmäär

Üldskeemi käigus tuleb läbida vastavad etapid,¹⁴³ mille käigus lahendatakse konkreetsed küsimused. Ülaltoodud etapid on teo toimepanija süüdimõistmise korral kohustuslikud, kuna süüdimõistmine peab alati viima põhikaristuse kohaldamiseni. Kuid tegemist on siiski üldskeemiga, mida on võimalik vajadusel modifitseerida.¹⁴⁴

Lisaks Eesti õiguses ja karistamispraktikas kujunenud skeemile ja kriteeriumitele näevad paljud halduskaristusi sätestavad ELi õigusaktid ette täiendava kriteeriumite kataloogi, millega arvestamise võimalus karistuse kohaldamisel tuleb liikmesriikidel oma õiguskorras tagada. Konkreetsed asjaolud võivad ELi õigusaktide lõikes oma täpselt sõnastuselt erineda, kuid kokkuvõtvalt on need järgmised:

- a) rikkumise raskusaste ja kestus;
- b) rikkumise toime pannud isiku vastutuse ulatus (*the degree of responsibility*);
- c) rikkumise toime pannud isiku finantsseisund (nt juriidilise isiku kogukäibe või füüsilise isiku aastase sissetuleku alusel);
- d) rikkumise toime pannud vastutava isiku teenitud kasum või välditud kahju suurus, kui seda saab kindlaks teha;
- e) rikkumisega kolmandatele isikutele tekitatud kahju, kui seda on võimalik kindlaks teha;
- f) rikkumise toime pannud isiku ja pädeva asutuse koostöö tase;
- g) rikkumise toime pannud isiku varasemad rikkumised;
- h) rikkumise muud võimalikud süsteemsed tagajärjed (*any potential systemic consequences of the breach*);
- i) abinõud, mille rikkumise eest vastutav isik on kasutusele võtnud, et ära hoida selle kordumine;

¹⁴³ Käesolevas magistritöös käsitletakse karistuse kohaldamist üksnes kitsamas mõttes ehk kohustuslikud etapid kuni põhikaristuseni ja jättes kõrvale lisakaristused jms. Vt Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 113.

¹⁴⁴ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 112-113.

j) teo toimepanija tahtlus või hooletus.

Eelkirjeldatud ELi õigusaktidest tulenevaid kriteeriume ei võetud Eesti õigusesse üle eraldiseisvate normidena. Eelnõu 94 SE seletuskirjas põhjendati seda asjaoluga, et vastavaid kriteeriume on võimalik juba ühel või teisel moel kehtiva regulatsiooni kohaselt karistuse mõistmisel arvesse võtta, mistõttu puudus vajadus nende sätestamiseks KarS-i üldosas. Samuti sooviti vältida tõlgenduslikku muljet, nagu oleks ELi õigusaktides nimetatud asjaolude arvestamine võimalik üksnes kõrgendatud ülemmääraga väärtegade puhul ning muudel juhtudel välistatud.¹⁴⁵ Praktikas tähendab see, et kuigi kõnealuseid kriteeriume ei ole Eesti õigusesse normitehniliselt otseselt üle võetud, ei piisa ELi õigusega reguleeritud valdkondades karistuse kohaldamisel üksnes KarSi üldosa alusel toimuvast kaalutlusest. Karistuse kohaldaja peab sisuliselt arvestama ka asjaomase ELi õigusakti sanktsioonikriteeriumitega, et tagada ELi õiguse ühtlane ja tõhus kohaldamine.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et käesolevas peatükis analüüsitud haldustrahvide ülevõtmine Eesti õigusesse ning sellega kaasnenud ja sellele järgnenud karistusõiguslikud muudatused on ümber kujundanud nii sanktsionisüsteemi ülesehitust kui ka juriidiliste isikute vastutuse kontseptuaalset raamistikku. Ühelt poolt on ELi õiguse nõuetest tulenevad kõrged sanktsioonimäärad lõhkunud senise tasakaalu väär- ja kuritegude vahel, kuid teiselt poolt on need oluliselt suurendanud võimalust tõhusalt reageerida ka majanduslikult mõjukate juriidiliste isikute rikkumistele, mistõttu võib muudatust pidada ELi õiguse tulemusliku kohaldamise ja ühiskondliku õiglustunde tagamise seisukohalt põhjendatuks. Lisaks sanktsioonimäärade tõusule on muudatused toonud kaasa senise rangelt derivatiivse vastutusmudeli ümberkujundamise, tuues juriidilise isiku vastutusse täiendavaid organisatsioonilise vastutuse elemente, säilitades samal ajal süüühimõtte tuuma just vältimatuse kriteeriumi kaudu. Karistamise eesmärkide seisukohalt käsitletakse juriidilisi isikuid kollektiivse üksusena, kelle suhtes karistusõiguslik sekkumine on õigustatud eeskätt selleks, et suunata ettevõttesiseseid otsustusprotsesse, kontrollimehhanisme ja vastavuskultuuri õigusnormidele vastavuse suunas. Samuti on KarS § 1 lõike 1 muutmisega avatud võimalus haruväärteokaristusõiguse valdkonnaspetsiifiliseks arenguks, andes seadusandjale pädevuse kehtestada eriseadustes lisaks väärtekoosseisudele ka erisusi KarS-i üldosa regulatsioonist. See tähendab, et KarS-i üldosa traditsiooniline üliluslikkus eriosa normide suhtes ei ole enam absoluutne, vaid võib teatud valdkondades taanduda spetsiifiliste eriregulatsioonide ees. Niisugune areng loob küll paindlikkust ELi õigusest tulenevate nõuete ülevõtmisel, ent toob ühtlasi esile ka karistusõiguse laiapõhjalise killustumise ohu.

¹⁴⁵ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 21.

Arvestades Eesti karistusõiguse süsteemi mitmetasandilist ülesehitust, tuleb tõdeda, et süsteemi esimesel ja teisel tasandil tehtud muudatused mõjutavad lisaks süüteo- ja karistusõiguse üldpõhimõtetele vältimatult ka kolmandal tasandil tegutsevat karistuse kohaldajat. Viimane peab sanktsiooninormis ettenähtud vastutuse rakendamisel arvestama kõigi muudatustega ka praktilisel tasandil, tagades seejuures karistuse kohaldamise kooskõla nii siseriikliku kui ka ELi õigusraamistikuga. Sellest tulenevalt on põhjendatud järgnevalt analüüsida, millist mõju on ELi õiguse ülevõtmisega kaasnenud muudatused avaldanud senisele, kohtupraktikas kinnistunud karistuse kohaldamise üldskeemile ja selles sisalduvatele kohustuslikele etappidele. Samuti tuleb hinnata, millistele karistusteoriatele ja -põhimõtetele saab karistuse kohaldaja tugineda olukordades, kus kehtiv regulatsioon ei anna selgeid juhiseid.

2. KARISTUSE KOHALDAMISE ÜLDSKEEM JURIIDILISE ISIKU PUHUL

2.1. Karistusraamid ja nende määramine

Traditsiooniliselt on karistuse kohaldamise esimeseks etapiks olnud nii KarS-i üldosast tuleneva karistusliigi üldraami kui ka eriosast tuleneva konkreetse koosseisulise karistusraami kindlakstegemine, mille koosmõjus määratleti lubatud karistusvahemik.¹⁴⁶ Pärast mitmete sanktsioonide lahti sidumist KarS-i üldosast on see lähenemine aga osaliselt muutunud. Lisaks rahatrahvi ülemmäärade märkimisväärsele tõusule on seadusemuudatused kaasa toonud ka ülemmäärade arvestamise aluste laienemise. Fikseeritud rahasummas väljendatud ülemmäärade kõrvale on seeläbi lisandunud mitmed relatiivsed ülemmäärad, mille suurus sõltub erinevatest muutuvatest näitajatest. Juriidilisele isikule määratavad materiaalsed ehk varalist laadi karistused jagunevad alljärgnevalt:

- 1) Rahaline karistus kuriteo eest põhikaristusena
 - a. Kindlas summas
- 2) Rahatrahv väärteo eest põhikaristusena
 - a. Kindlas summas
 - b. Protsendina käibest
 - c. Teatud kordaja ära hoitud kahjust
 - d. Teatud kordaja teenitud kasust
 - e. Teatud kordajana tavapärase ja kestliku lennukikütuse hinnavahelt, korrutatuna rikkumise aluseks olnud lennukikütuse kogusega tonnides;
 - f. Kindlas määras ühiku kohta - 125 eurot biokütuse koguenergia osakaalu kohustuse täitmisest puudujääva iga gigadžauli eest.

Seega ei tulene paljude juriidiliste isikute väärtegude puhul karistusraam enam KarS-i üldosast, vaid on valdavalt kujundatud eriseadustes. Sellistel juhtudel ei ole karistusraamide määramise etapis üldosast tulenevaid ülemmäärasid enam võimalik ega vajalik arvesse võtta ning karistusraami tuvastamine eeldab konkreetse eriregulatsiooni põhjalikku analüüsi. Sellega on karistuse kohaldamise algaas muutunud tehniliselt keerukamaks ning nõuab kohaldajalt senisest suuremat pingutust ja süsteemset tõlgendust. Järgnevalt analüüsib autor erinevate sanktsiooni ülemmäärade kindlaksmääramise regulatsioone ning selle kohaldamisega seotud õiguslikke probleeme.

¹⁴⁶ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Riigikohtu praktikas, lk 6.

2.1.1. Fikseeritud ülemmäär

Fikseeritud ülemmääraga karistuste puhul on tegemist nn klassikalise rahatrahviga, mille ülempiir on väljendatud konkreetse summaga. KarS-i eriosas sätestatud kuriteokoosseisudes ei ole juriidilise isiku suhtes kohaldatava rahalise karistuse määrasid reeglina eraldi kindlaks määratud, vaid kohaldub KarS-i üldosa regulatsioon. Selle kohaselt jääb juriidilistele isikutele kuriteo eest kohaldatava rahalise karistuse vahemik KarS § 44 lõikes 8 sätestatud piiridesse, s.o 4000 kuni 40 000 000 eurot. KarS-i eriosas sätestatud väärteokoosseisudes on aga sätestatud rahatrahvide ülemmäärad, mida tuleb samuti vaadata koostoimes KarS § 47 lõikes 2 sätestatud raamiga, mille kohaselt jääb juriidilise isiku rahatrahv vahemikku 100–400 000 eurot.¹⁴⁷ Samas on paljude väärteokoosseisude puhul rahatrahvi fikseeritud piirmäärad sätestatud konkreetsetes haruseadustes, mis võivad üldosast oluliselt kõrvale kalduda. Käesoleva töö koostamise ajal on suurim fikseeritud ülemmääraga väärteorahatrahv haruseaduses 20 000 000 eurot,¹⁴⁸ kuid lähiajal on oodata, et suurim väärteotrahvi fikseeritud ülemmäär tõuseb 35 000 000 euron.¹⁴⁹ Selline areng näitab, et sanktsiooniraamid on jätkuvalt kasvutrendis ning Eesti karistusõigus kohandub järk-järgult üha kõrgemate ELi õigusest tulenevate miinimumnõuetega.

2.1.2. Väärteo tulemusel teenitud kasu või ära hoitud kahju

Mõningad haruseadustes olevad väärteokoosseisud näevad sanktsiooni ülemmäära arvutamise ühe alternatiivse relatiivse alusena ette kuni kolmekordse rikkumise tulemusena teenitud kasu või ära hoitud kahju. Kuigi ELi õigusaktide tasandil esineb vastavate kriteeriumite sõnastuses ebaselgust ja kasutatakse erinevaid termineid (*benefit derived*, *profits gained* ja *losses avoided*), leiti, et EL õigusaktides sätestatud eesmärkide parimaks täitmiseks on põhjendatud võtta aluseks üldisemad mõisted kasu ja kahju.¹⁵⁰ Samas rõhutati eelnõu 94 SE seletuskirjas, et karistusseadustikus ei anta neile mõistetele täiendavaid legaaldefiniitsioone ning nende lõplik sisustamine jäeti teadlikult praktika kujundada. Eesmärgipäraseks peeti praktikas siiski lähtuda mõiste „kasu“ üldkeelsest tähendusest ning rakendada netopõhimõtet, st arvestada ebaseaduslikult saadud kasust maha selle teenimiseks

¹⁴⁷ Hetkel on kaks KarS-i eriosa juriidilise isiku vastututse koosseisu, mille sanktsiooni ülemmäärad ületavad üldosas sätestatud vahemikku (KarS § 398 lg 3 ja KarS § 398¹ lg 3).

¹⁴⁸ Nt IKS 6. peatükk.

¹⁴⁹ Vt 13. juuni 2024. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1689, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid ning muudetakse määruseid (EÜ) nr 300/2008, (EL) nr 167/2013, (EL) nr 168/2013, (EL) 2018/858, (EL) 2018/1139 ja (EL) 2019/2144 ning direktiive 2014/90/EL, (EL) 2016/797 ja (EL) 2020/1828 (tehisintellekti käsitlev määrus), artikkel 99 lg 3. – ELT L, 2024/1689, 12.7.2024. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>.

¹⁵⁰ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20.

tehtud kulud, ning ühtlasi tuvastada põhjuslik seos rikkumise ja teenitud kasu või ära hoitud kahju vahel.¹⁵¹

Reguleerimata jäeti ka küsimus, kuidas suhestuvad omavahel rikkumise tulemusel teenitud kasu ja ära hoitud kahju. Ei ole välistatud, et ühe ja sama rikkumisega kaasneb samaaegselt nii kasu saamine kui ka võimalik kahju vältimine, mis tõstatab küsimuse, kas sellisel juhul tuleks nimetatud suurusi käsitleda kumulatiivselt ja liita need sanktsiooni ülemmäära arvutamisel kokku või alternatiivsetena, mille vahel karistuse kohaldaja peab valima. Normi grammatiline tõlgendus viitab autori hinnangul pigem viimasele, kuna alused on eraldatud sidesõnaga „või“. Kõnealuse alternatiivse ülempiiri rakendamine karistusraamina eeldab ühtlasi, et väärteto tagajärjel saadud kasu või ära hoitud kahju on konkreetse juhtumi asjaolude põhjal objektiivselt tuvastatav ja hinnatav. ELi õigusaktides on selline nõue selgesõnaliselt sätestatud ning see kajastus ka väärtetokaristuste reformi algses eelnõus (586 SE)¹⁵². Hilisemas eelnõus (94 SE) loobuti aga väärtetokoosseisudes sellekohase kriteeriumi otsesest sätestamisest,¹⁵³ mistõttu jäi karistusraamade määramise regulatsioon selles osas lünklikuks. Kuna sanktsiooni alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemine eeldab kõigi asjakohaste ülemmäärade kindlakstegemist ja eelnevat hindamist, kerkib praktikas põhjendatult ka küsimus, millistele alustele tuginedes tuleb hinnata, kas kasu või kahju tuvastamisega tegeleda ning millistel juhtudel võib sellest loobuda. Teatud juhtudel võib teenitud kasu või ära hoitud kahju suuruse täpne kindlaksmääramine nõuda ulatuslikke uurimistoiminguid või spekulatiivseid arvutusi, mis oleksid menetlusökoonoomia seisukohast ebamõistlikult ressursimahukad ja koormavad. Kui asjaolude põhjal on tuvastatav ja põhjendatult eeldatav, et kasu või ära hoitud kahju on alternatiivsete ülemmääradega võrreldes tühine, võib ilmselt karistuse kohaldaja karistusraamade määramisel selle alternatiivi hindamisest loobuda. Samas kui asjaolud viitavad, et teenitud kasu või ära hoitud kahju võib olla suurima ülemmääraga alternatiiv, võib selle ülemmäära tuvastamisest loobumine ja alternatiivina arvestamata jätmine karistusraami määramisel olla õiguslikult küsitav. Kuna väärteto tagajärjel saadud kasu või ära hoitud kahju tuvastamise kohustuslikkus ning nende hindamise alused kujutavad endast olulisi menetlus- ja materiaalsoiguslikke küsimusi, võib nende praktiline rakendamine kujuneda tulevikus õigusvaidluste allikaks.

Eelnõu 94 SE seletuskirjas käsitleti süüteoga saadud kasu ja ära hoitud kahju alusel määratletava sanktsiooni ülemmäära ja süüteoga saadud vara konfiskeerimise (KarS § 83¹ lõige 1) omavahelist

¹⁵¹ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20.

¹⁵² Eelnõus 586 SE plaanitud KarS § 47 lg 2 p 2 sõnastus: „kolmekordses väärteto tulemusel teenitud kasule või ära hoitud kahjule vastavas summas, kui sellist kasu või kahju on võimalik kindlaks teha, või“.

¹⁵³ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20.

suhestumist. Seletuskirja kohaselt ei välista olukord, kus süüteoga saadud kasu konfiskeeritakse KarS § 83¹ lõike 1 alusel, selle kasu või ära hoitud kahju arvestamist sanktsiooni ülemmäära määramisel. Selline käsitlus ei ole vastuolus ka *ne bis in idem* põhimõttega, sest konfiskeerimine ja karistamine otsustatakse samas menetluses.¹⁵⁴ Kuigi konfiskeerimine ei mõjuta kõnealuse alternatiivse ülemmäära kindlaksmääramist, tuleb selle mõju arvestada lõppastmes karistuse individualiseerimisel. Ka Riigikohtu praktika kohaselt on konfiskeerimine materiaa lõiguslikult käsitatav karistusena, mistõttu ei saa selle mõju süüdlasele hinnata isoleeritult, vaid see tuleb võtta arvesse kogumis koos muude süüdlasele kohaldatavate õigusjärelmitega.¹⁵⁵ Viidatud olukord saabki tekkida väärtetoasjades üksnes kohtu poolt karistuse kohaldamisel VTMS § 107 lõike 1 punktis 1 kohtuotsusega, kuivõrd kohtuvälisel menetlejal puudub KarS § 83¹ lõike 1 alusel konfiskeerimise pädevus.

2.1.3. Käibepõhine ülemmäär

Väga paljud väärtetokoosseisud näevad juriidilise isiku suhtes kohaldatava sanktsiooni ülemmäärana ette teatava protsendi tema käibest. Seejuures ei ole juriidilise isiku käibe arvutamise alused ELi õiguses ühtselt reguleeritud, vaid erinevates valdkonnaspetsiifilistes õigusaktides kasutatakse erinevaid mõisteid, meetodikaid ja arvestuspõhimõtteid. Sellest tulenevalt puudub nii ELi tasandil kui ka nende normide ülevõtmisel Eesti õiguses ühtne, kõiki valdkondi hõlmav käibe määramise reeglistik. Seetõttu võivad käibepõhise sanktsiooni arvutamise alused eri haruseadustes ja süüteokoosseisudes märkimisväärselt erineda, mis suurendab karistusraamide tuvastamise tehnilist keerukust ning asetab karistuse kohaldajale ulatusliku tõlgendamis- ja põhjendamiskoormuse.

Nii tuleb mõnes regulatsioonis käibe arvutamisel lähtuda juriidilise isiku eelmise majandusaasta ülemaailmsest kogukäibest,¹⁵⁶ teistes aga viimase kättesaadava ja juhtimisorgani kinnitatud raamatupidamisaruande järgsest aastast netokäibest¹⁵⁷ ning kolmandates näiteks viimase auditeeritud majandusaasta käibest¹⁵⁸. Selline meetoodiline killustatus tähendab, et käibepõhise sanktsiooni ülemmäära kindlaksmääramisel ei piisa pelgalt abstraktsest viitest „käibele“, vaid karistuse kohaldaja peab igal üksikjuhul tuvastama, milline arvestusmudel on konkreetse normi järgi kohaldatav ning kuidas vastav käibenäitaja suhestub juriidilise isiku raamatupidamisaruande tegelike finantsnäitajatega.

¹⁵⁴ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20.

¹⁵⁵ RKKKo 12.12.2014, nr 3-1-1-82-14, p 11.

¹⁵⁶ Vt nt IKS 6. peatükk.

¹⁵⁷ Vt nt krediidiinkassode ja -ostjate seaduse 13. peatükk.

¹⁵⁸ Vt nt maagaasiseaduse § 44⁶.

Eelnevast tulenevalt eeldab käibepõhise sanktsiooni ülemmäära kindlaksmääramine igal konkreetsel juhul vähemalt kahe omavahel seotud küsimuse lahendamist. Esiteks tuleb määratleda, millise majandusaasta andmeid tuleb käibe arvutamisel aluseks võtta, lähtudes vastava haruseaduse või ELi õigusakti regulatsioonist. Teiseks tuleb otsustada, kuidas vastava majandusaasta raamatupidamisaruandest asjakohane käibenäitaja arvutada, s.o milliseid konkreetseid andmeid ja majandusnäitajaid tuleb sel juhul arvesse võtta. Praktikast võib lisanduda ka kolmas küsimus, kui juriidiline isik kuulub kontserni ning regulatsioon näeb ette kas üksiku äriühingu või kogu grupi konsolideeritud käibe arvestamise. Sellisel juhul tuleb määratleda, milline majandusüksus on sanktsiooninormi mõttes relevantne ning millises ulatuses tuleks emaettevõtja või kontserni finantsandmeid arvesse võtta.

2.1.3.1. Käibe arvutamise aluseks olev majandusaasta

Juriidilise isiku käibe arvutamise aluseks oleva majandusaasta kindlaksmääramisel kasutatakse ELi õigusaktides ja neist üle võetud Eesti haruseadustes erinevaid aega määratlevaid termineid. Mõnes regulatsioonis on aluseks näiteks „eelmine majandusaasta“¹⁵⁹, teistes aga „viimane kättesaadav raamatupidamisaruanne“¹⁶⁰. Selliste deiktiliste väljendite nagu „eelmine“ ja „viimane“ sisuline tähendus eeldab aga alati konkreetse ajalise referentspunkti kindlaksmääramist, mille suhtes need mõisted omandavad tähenduse. Praktikast tähendab see, et karistuse kohaldaja peab esmalt tuvastama, millist hetke tuleb käsitada ajaliseks lähtepunktiks, mille suhtes „eelmist“ või „viimast“ majandusaastat määratleda. Kuna valitud referentspunktist sõltub omakorda, milline majandusaasta või milline raamatupidamisaruanne on käibepõhise sanktsiooni ülemmäära arvutamisel asjakohane, võivad erinevad tõlgendusvariandid sama rikkumise korral viia märkimisväärselt erinevate sanktsiooniraamideni, mis võib omakorda tõstatada küsimuse õiguskindlusest, võrdse kohtlemise põhimõttest ning sanktsioonide proportsionaalsusest.

Kuritegude puhul, mille eest mõistetakse juriidilisele isikule karistus protsendina juriidilise isiku käibest on seadusandja sätestanud selge ajalise lähtepunkti majandusaasta kindlaksmääramiseks.¹⁶¹ Vastavalt KarS § 44 lõikele 9 arvutatakse karistuse suurus protsendina juriidilise isiku käibest

¹⁵⁹ Vt nt IKS 6. peatükk ja krediidasutuste seaduse § 134²³.

¹⁶⁰ Vt nt krediidasutuste seaduse § 140¹ lg 2.

¹⁶¹ Hetkel ei ole karistusseadustikus enam ühtegi sellise struktuuriga kuriteokoosseisu. 6. juunil 2025 jõustunud KonkS-i muudatustega tunnistati kehtetuks KarS § 400 lõiked 2 ja 3, kuivõrd konkurentsioiguse rikkumised dekriminaliseeriti ning kvalifitseeriti väärtegedeks. Sellega kadus kriminaalõiguslik tasand, mille raames oli ette nähtud käibepõhine rahaline karistus kuriteo eest. Samas jäeti muutmata KarS-i üldosa § 44 lõige 9, mis reguleerib käibepõhiste rahaliste karistuste kohaldamist. Seega sisaldab KarS-i üldosa jätkuvalt üldnormi, mis on suunatud käibepõhise rahalise karistuse kohaldamisele, kuigi KarS-i eriosas vastava struktuuriga kuriteokoosseise enam ei eksisteeri.

kriminaalmenetluse alustamise aastale vahetult eelneval majandusaastal või juhul, kui isik on tegutsenud alla aasta, siis kriminaalmenetluse alustamise aastal. Selline lähenemine on aga autori hinnangul problemaatiline, arvestades majanduskuritegude menetluse keerukust ja ajamahukust, võib kohtueelne menetlus ja sellele järgnev kohtumenetlus ulatuda mitme aastani. Seetõttu võib kriminaalmenetluse alustamise ja karistuse määramise vahel juriidilise isiku majanduslik olukord ja käibenäitajad oluliselt muutuda, mistõttu kriminaalmenetluse alustamisele eelnenud majandusaasta käive ei pruugi karistuse kohaldamise hetkel enam juriidilise isiku tegelikku majanduslikku seisundit adekvaatselt peegeldada. Ka Riigikohus on juriidiliste isikute karistamisega seoses selgitanud, et karistuse eesmärk on tekitada süüdimõistetule reaalselt tajutavaid kitsendusi ja kadusid, mistõttu tuleb isiku karistustundlikkust hinnata karistuse kohaldamise aja seisuga.¹⁶² Viidatud Riigikohtu seisukohast tulenevalt tekib õigustatult küsimus, kas käibepõhise karistusraami määramisel tuleks karistuse eesmärgist lähtudes sellistel juhtudel pigem aluseks võtta karistuse kohaldamisele vahetult eelnenud majandusaasta käive. Füüsiliste isikute puhul on Riigikohus keskmise päevasissetuleku arvutamisel sellist võimalust jaatanud, tuginedes seejuures KarS § 44 lõikele 2,¹⁶³ mis erinevalt juriidilistest isikutest, füüsiliste isikute puhul kohtule selleks õiguse annab. Juriidiliste isikute korral aga sellist paindlikkust KarS § 44 lõikest 9 ei tulene, mistõttu on autori hinnangul eeltoodud lähenemine kaheldav ning karistusraami kindlaksmääramisel tuleks ikkagi lähtuda kriminaalmenetluse alustamisele eelnenud majandusaasta käibest. Käibe muutumisest tingitud olukorda ja individuaalset karistustundlikkust oleks võimalik arvestada preventsiioonide kaalumise etapis (täpsem analüüs alapunktis 2.3).

Väärtegude puhul on aga olukord problemaatilisem. Haruseaduste väärteokoosseisudes, milles kasutatakse eelviidatud erinevaid aega määratlevaid termineid, ei ole neid seotud ühegi konkreetse ajaperioodi ega sündmusega, mistõttu võivad praktikas tekkida sellekohased tõlgendusraskused. Lisaks sellele, et haruseadustes ei ole sellistele mõistetele nagu „eelmine“ ja „viimane“ sätestatud täpseid referentsipunkte, sisaldavad mitmed haruseadused veel ka regulatsioone, mis näevad küll juriidilise isiku karistusena ette käibepõhise ülemmäära, kuid seejuures ei sätesta täpsemalt käibe kindlakstegemise aluseid isegi mitte eelviidatud ebamääraste terminite kaudu. Nii näevad näiteks mõned krediidiinkassode ja -ostjate seaduse¹⁶⁴ (edaspidi KIOS) väärteokoosseisud juriidilisele isikule ette rahatrahvi alternatiivse ülemmäärana kuni kümme protsenti aastasest netokäibest, täpsustamata, millise majandusaasta käive tuleks selle arvutamiseks aluseks võtta. KIOS eelnõu 376 SE seletuskirjas on üksnes ühe väärteokoosseisu (KIOS § 82) puhul selgitatud, et netokäibena saab

¹⁶² RKKKo 7.02.2025, nr 1-22-3155, p 76.

¹⁶³ RKKKo 17.05.2013, nr 3-1-1-44-13, p 23.

¹⁶⁴ Krediidiinkassode ja -ostjate seadus, RT I, 04.07.2024, 2.

aluseks võtta brutotulu vastavalt viimasele kättesaadavale raamatupidamisaruandele, mis koosneb teenustasudest ning intressi- ja muudest sellesarnastest tuludest.¹⁶⁵ Teiste samasugust käibepõhist ülemmäära ette nägevate KIOS koosseisude osas seletuskirjas sellised selgitused puuduvad. Samalaadne regulatiivne lünk esineb ka KIOS-ga samal ajal muudetud krediidiandjate ja -vahendajate seaduse¹⁶⁶ väärtekoosseisudes, kus käibe arvutamise täpsem kord jäeti samuti sätestamata.

Selliste lünkade ületamiseks, kus haruseadus käibe arvutamise täpsemat korda ei sätesta, nägi eelnõu 94 SE algses redaktsioonis väärtegade puhul ette üldreegli, mis oli üles ehitatud analoogselt käibepõhiste rahaliste karistuste regulatsioonile kuritegude puhul. Kavandatud üldreegel plaaniti sätestada loodavas KarS § 47¹ lõikes 4, mille kohaselt tulnuks juriidilise isiku käibe all mõista tema või seaduses sätestatud juhtudel tema konsolideerimisgrupi käivet väärtemenetluse alustamise aastale vahetult eelneval majandusaastal, või kui isik on tegutsenud alla aasta, siis väärtemenetluse alustamise aastal. Eelnõu 94 SE seletuskirja kohaselt oleks KarS § 47¹ lõikes 4 sätestatud käibe arvutamise üldkorda kohaldatud kõigil juhtudel, mil seaduses ei ole sätestatud teistsugust korda.¹⁶⁷ Eelnõu teisel lugemisel tehtud muudatusettepanekutega loobuti aga paraku uue normi kehtestamisest eesmärgiga vältida KarS-i üldosa sagedast muutmist EL õiguse pidevast arengust tulenevalt.¹⁶⁸ Selline lahendus jättis aga mitmete väärtekoosseisude puhul üldkorra sätestamata, mistõttu on kehtiv regulatsioon selles osas jätkuvalt ebaselge. Hetkel ei ole üheselt arusaadav, millisele ajalisele referentspunktile ja millisele aruandele tuleb sellistel juhtudel tugineda. Vastust sellele ei anna ei KarS-i üldosa ega ka vastavad haruseadused. Kuna eelnõu 94 SE II lugemise seletuskiri kõnealuse muudatuse täpseid põhjuseid ei ava, pole teada, kas üldkorra kehtestamisest loobumine oli tahtmatu juhus või teadlik seadusandlik valik, jätta see küsimus teatud väärtekoosseisude puhul reguleerimata ja karistuse kohaldaja kaalutusõiguse hooleks. Viimane oleks autori hinnangul küsitav, kuivõrd selline mitmeti tõlgendatav terminoloogia ja regulatsiooni lüngad põhjustavad ebakindlust nii õigussubjektide kui ka õiguse kohaldajate jaoks. Illustreeriva näitena võib siinkohal tuua KIOS § 83. Kui selle alusel hakata karistust kohaldama, ei ole hetkel selge, kas tuleks analoogia korras tugineda KIOS § 82 kohta eelnõu seletuskirjas toodud selgitustele ja lähtuda viimasest kättesaadavast raamatupidamise aruandest või võtta analoogia korras eeskujuks hoopis KarS § 44 lõikes 9 sätestatud põhimõtte ning lähtuda käibe arvutamisel väärtemenetluse alustamise aastale eelnenud majandusaasta aruandest. Erinevate tõlgendusvõimaluste korral võib käibepõhine rahatrahvi

¹⁶⁵ Krediidiinkassode ja -ostjate seaduse eelnõu 376 SE, seletuskiri, lk 77. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/elnoud/elnou/65742104-0a85-4a08-ba65-1374049b9658/>.

¹⁶⁶ Krediidiandjate ja -vahendajate seadus, RT I, 19.03.2015, 4.

¹⁶⁷ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 19.

¹⁶⁸ Eelnõu 94 SE II lugemise seletuskiri, lk 13.

ülemmäär ja seeläbi ka lõplik karistumäär märkimisväärselt erineda, mis rõhutab vajadust regulatsiooni täpsustada, kuna karistusraami kujunemine ei tohiks sõltuda juhuslikust tõlgendusvalikust. Õiguskindluse ja sanktsioonide kohaldamise prognoositavuse tagamiseks oleks autori hinnangul soovitatav sätestada kas KarS-i üldosas või vastavate haruseaduste regulatsioonides selged ja üheselt mõistetavad ajalised viitepunktid. Heaks näiteks sellisest normitehnilisest lahendusest on KonkS § 73¹⁶ lõige 1, mille kohaselt juhul, kui seadus näeb rahatrahvi suuruse alusena ette kogukäibe, võetakse selle arvutamisel aluseks trahvi kohaldamisele eelnenud majandusaasta kogukäive.

Käibepõhiste ülemmääradega sanktsioonide kohaldamisel ei piirdu õigusselguse probleem üksnes küsimusega, millise majandusaasta käibe tuleb aluseks võtta, vaid hõlmab vältimatult ka küsimust, mida käsitada „käibena“ ja kuidas see igal konkreetsel juhul kindlaks määrata. Isegi juhul, kui ajaline referentspunkt oleks seadusandja poolt üheselt määratletud, ei taga see iseenesest sanktsioonide õiguspärasust ja prognoositavat kohaldamist, kui puudub selge ja ühtne arusaam käibe sisulisest ulatusest ning selle arvutamise alusest. Seetõttu tuleb järgnevat analüüsida, kas käibe mõiste ja selle arvutusmetoodika, nagu see tuleneb ELi õiguse ülevõtmisest Eesti haruseadustesse, on kohaldamiseks piisavalt selge ja arusaadav.

2.1.3.2. Käibe määratlemine ja arvutamine

ELi õigusaktides kasutatakse juriidilistele isikutele sanktsioonide kohaldamisel ettevõtte majandusliku ulatuse hindamiseks erinevaid käibemõisteid, eeskätt „käive“, „netokäive“ ja „kogukäive“. Näiteks väärtpaberistamise määruse (EL) 2017/2402 kohaselt lähtutakse sanktsioonide määramisel netokäibest.¹⁶⁹ Seevastu mitmed teised ELi õigusaktid, nagu üleeuroopalise personaalse pensionitoote määruse (EL) 2019/1238 (PEPP),¹⁷⁰ pakendatud jae- ja kindlustuspõhiste investeerimistoodete määrus (EL) 1286/2014 (PRIIPs),¹⁷¹ kollektiivse investeerimise ettevõtjate direktiiv 2014/91/EL (UCITS V),¹⁷² väärtpaberite keskdepositooriumide määrus (EL) 909/2014

¹⁶⁹ 12. detsembri 2017. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2017/2402, millega kehtestatakse väärtpaberistamise üldnormid ning luuakse lihtsa, läbipaistva ja standarditud väärtpaberistamise erinormid ning millega muudetakse direktiive 2009/65/EÜ, 2009/138/EÜ ja 2011/61/EL ning määrusi (EÜ) nr 1060/2009 ja (EL) nr 648/2012 artikkel 32 lõike 2 punkti f. – ELT L 347, 28.12.2017, lk 35–8. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2017/2402/oj>.

¹⁷⁰ 20. juuni 2019. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2019/1238, üleeuroopalise personaalse pensionitoote (PEPP) kohta, artikkel 67 lõige 2 punkt e. – ELT L 198, 25.7.2019, lk 1–63. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1238/oj>.

¹⁷¹ 26. novembri 2014. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1286/2014, mis käsitleb kombineeritud jae- ja kindlustuspõhiste investeerimistoodete (PRIIPid) põhiteabedokumente, artikkel 24 lõige 2 punkt e. – ELT L 352, 9.12.2014, lk 1–23. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/1286/oj>.

¹⁷² 23. juuli 2014. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/91/EL, millega muudetakse direktiivi 2009/65/EÜ vabalt võõrandatavatesse väärtpaberitesse ühiseks investeringuks loodud ettevõtjaid (eurofondid) käsitlevate õigus- ja

(CSDR),¹⁷³ finantsinstrumentide turgude direktiiv 2014/65/EL (MiFID II),¹⁷⁴ krüptovara turgude määrus (EL) 2023/1114 (MiCA),¹⁷⁵ väärtpaberite finantseerimistingimuste määrus (EL) 2015/2365 (SFTR),¹⁷⁶ Euroopa ühisrahastuse teenuse osutajate määrus (EL) 2020/1503 (ECSP)¹⁷⁷ ning isikuandmete kaitse üldmäärus (EL) 2016/679 (GDPR)¹⁷⁸ näevad sanktsiooni ülemmäära alusena ette aastase kogukäibe. Mõnede ELi õigusaktide kohaselt ei piirdu käibe arvutamine üksnes netokäibe või kogukäibega, vaid lisaks tuleb arvestada ka teatavaid tululiike, nagu näiteks krediidiastutuste tegevuse alustamise ja tegevuse direktiiv (EL) 2013/36/EL (CRD IV).¹⁷⁹

Eeltoodust järeldub, et ELi õiguses puudub ühtne käibemõiste. Nende mõistete kasutus ei ole õigusaktides ühtne, vaid sõltub konkreetse regulatsiooni loogikast ja sanktsionisüsteemist. Selline terminoloogiline ja sisuline varieeruvus tähendab, et käibepõhise sanktsiooni kohaldamisel tuleb iga kord eraldi tuvastada, millist majandusnäitajat vastav ELi õigusakti termin silmas peab ning kuidas see suhestub siseriikliku õiguse ja raamatupidamislike kategooriatega.

Netokäive (*net turnover*) on määratletud raamatupidamisdirektiivi (EL) 2013/34, artikli 2 punktis 5, mille kohaselt kujutab see endast tulu toodete müügist ja teenuste osutamisest, millest on maha arvatud müügiallahindlused, käibemaks ning muud käibega otseselt seotud maksud, käsitledes seda kitsas raamatupidamislikus tähenduses kui ettevõtja põhitegevusest saadud tulu pärast otseste

haldusnormide kooskõlastamise kohta seoses depositeerimise ülesannete, tasustamispoliitika ja karistustega, artikkel 99 lõige 6 punkt e. – ELT L 257, 28.8.2014, lk 186–213. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/91/oj>.

¹⁷³ 23. juuli 2014. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 909/2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositeerimise ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012, artikkel 69 lõige 2 punkt f. – ELT L 257, 28.8.2014, lk 1–72. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2014/909/oj>.

¹⁷⁴ 15. mai 2014. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/65/EL, finantsinstrumentide turgude kohta ning millega muudetakse direktiive 2002/92/EÜ ja 2011/61/EL, artikkel 70 lõige 6 punkt f. – ELT L 173, 12.6.2014, lk 349–496. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj>.

¹⁷⁵ 31. mai 2023. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2023/1114, mis käsitleb krüptovaraturge ning millega muudetakse määrusi (EL) nr 1093/2010 ja (EL) nr 1095/2010 ning direktiive 2013/36/EL ja (EL) 2019/1937, artikkel 111 lõige 3. – ELT L 150, 9.6.2023, lk 40–205. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>.

¹⁷⁶ 25. novembri 2015. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2015/2365, mis käsitleb väärtpaberite kaudu finantseerimise tehingute ja uuesti kasutamise läbipaistvust ning millega muudetakse määrust (EL) nr 648/2012, artikkel 15 lõige 2 punkt f. – ELT L 337, 23.12.2015, lk 1–34. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2015/2365/oj>.

¹⁷⁷ 7. oktoobri 2020. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2020/1503, mis käsitleb ettevõtjatele Euroopa ühisrahastusteenuse osutajaid ning millega muudetakse määrust (EL) 2017/1129 ja direktiivi (EL) 2019/1937, artikkel 39 lõige 2 punkt e – ELT L 347, 20.10.2020, lk 1–49. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2020/1503/oj>.

¹⁷⁸ 27. aprilli 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus), artikkel 83 lõiked 4, 5 ja 6. – ELT L 119, 4.5.2016, lk 1–88. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

¹⁷⁹ 26. juuni 2013. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/36/EL, mis käsitleb krediidiastutuste tegevuse alustamise tingimusi ning krediidiastutuste usaldatavusnõuete täitmise järelevalvet, millega muudetakse direktiivi 2002/87/EÜ ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiivid 2006/48/EÜ ja 2006/49/EÜ, artikkel 66 lõige 2 punkt c. – ELT L 176, 27.6.2013, lk 338–436. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>.

maksude ja allahindluste mahaarvamist.¹⁸⁰ Sarnaselt netokäibele on näiteks defineeritud ka digiteenuste määruses (EL) 2022/2065 (DSA) sisalduv käive.¹⁸¹ Kogukäibe mõistet (*total turnover*) kasutatakse küll väga paljudes ELi õigusaktides, kuid see ei ole raamatupidamisdirektiivis ega ka muudes ELi õigusaktides defineeritud. Sellest tulenevalt jääb ebaselgeks, millist majanduslikku suurust termin „kogukäive“ täpselt hõlmab ning millisel õiguslikul alusel seda tuleks käibepõhiste sanktsioonide arvutamisel kindlaks määrata. See mõisteline ebaselgus võib praktikas viia olukorrani, kus käibepõhiste rahatrahvide ülemmäärade arvutamisel saadakse erinevad tulemused sõltuvalt sellest, kuidas kogukäive on määratletud ja millistest tulukomponentidest selle kindlakstegemisel lähtutakse. Näiteks ühe võimalusena võiks kogukäivet tõlgendada nn brutokäibena, mis hõlmab juriidilise isiku kõiki sissetulekuid enne mahaarvamisi, sealhulgas makse ja kulusid. Selline tõlgendus ei oleks aga kooskõlas karistusõiguse proportsionaalsuse põhimõttega, kuna moonutaks ilmselgelt ettevõtja tegelikku finantsseisundit ja võiks viia põhjendamatult kõrgete sanktsiooniraamideni. Teise võimalusena võiks kogukäivet tõlgendada netokäibena raamatupidamisdirektiivi tähenduses. Kolmanda võimalusena võiks kogukäibe mõistet laiendada, hõlmates lisaks netokäibele ka sektori eripärast tulenevaid kõiki juriidilise isiku tegevustulusid (nt rendi-, finants- või investeeringutulu).

Eelneva probleemi lahendamiseks ja kogukäibe termini mõistmiseks tuleb lähtuda selle ajaloolisest kujunemisest. Käibepõhiste sanktsioonide regulatsioon ELi õiguses ei ole tekkinud ühtse, algselt kõiki valdkondi hõlmava kontseptsiooni alusel, vaid on kujunenud eeskätt konkurentsioiguse raamistikus. ELi konkurentsioigus kasutas juba varakult käibel põhinevat ülemmääramehhanismi trahvide maksimaalse ulatuse piiramiseks. Nõukogu määrus nr 17/62, mis võeti vastu 6. veebruaril 1962, kehtestas Komisjoni trahviõiguse ning sidus trahvi ülemmäära ettevõtja eelneva majandusaasta käibega.¹⁸² Hilisemas õigusraamistikus täpsustus regulatiivne keelekasutus ning lisandus kogukäibe termin. Nõukogu määruse (EÜ) nr 1/2003¹⁸³ artikli 23 alusel anti Euroopa Komisjonile õigus määrata ettevõtjatele ja nende ühendustele trahve, mille ülemmäär oli kuni 10% nende eelmise majandusaasta kogukäibest. Määruse rakendamiseks kehtestatud Komisjoni suunistes trahvide arvutamise meetodi kohta (2006/C 210/02), sätestati kaheastmeline süsteem. Esmalt määratakse trahvi põhisumma

¹⁸⁰ 26. juuni 2013. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, teatavat liiki ettevõtjate aastaaruannete, konsolideeritud aastaaruannete ja nendega seotud aruannete kohta, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ. – ELT L 182, 29.6.2013, lk 19–76. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/34/oj>.

¹⁸¹ 19. oktoobri 2022. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2022/2065, digiteenuste ühtse turu kohta ning millega muudetakse direktiivi 2000/31/EÜ (digiteenuste määrus), artikkel 3 punkt x. – ELT L 277, 27.10.2022, lk 1–102. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>.

¹⁸² 6. veebruari 1962. aasta Nõukogu määruse nr 17/62, artikkel 15 lg 2. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A31962R0017>

¹⁸³ 16. detsember 2002, Nõukogu määrus (EÜ) nr 1/2003 asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieskirjade rakendamise kohta. – EÜT L 1, 4.1.2003, lk 1–25 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 08 Kõide 002 Lk 205 – 229). Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2003/1/oj>.

rikkumisega seotud kaupade või teenuste väärtuse alusel, seejärel korrigeeritakse seda, võttes arvesse ülemmäära, milleks oli 10% ettevõtja või ühenduse eelmise majandusaasta kogukäibest.¹⁸⁴ Nii kujunes konkurentsioiguses välja kaks eristatavat mõistet, (i) rikkumisega seotud käive, mis väljendab rikkumise ulatust, ning (ii) ettevõtja kogukäive, mis määrab trahvi ülemmäära ja peegeldab rikkumises osalenu üldist majanduslikku suutlikkust. Euroopa Liidu Kohtu praktika kohaselt kujutab kogukäibe alusel määratav 10% ülemmäär endast ettevõtja majandusliku suurusega seotud ülempiiri, mille eesmärk on tagada trahvi proportsionaalsus, säilitades samas selle piisava hoiatava mõju, kusjuures ülemmäära kohaldamisel tuleb arvestada ettevõtja tegelikku majanduslikku olukorda ning vajaduse korral lähtuda käibest, mis seda adekvaatselt peegeldab.¹⁸⁵ Konkurentsioiguses käsitatakse „ettevõtjat“ autonoomse liiduõigusliku mõistena, mis vastab majandusüksusele (*economic unit*). See võib hõlmata kogu kontserni sõltumata sellest, milline juriidiline isik rikkumise vahetult toime pani.¹⁸⁶ Sellest tulenevalt tähendab „kogukäive“ konkurentsioiguse raamistikus majandusüksuse kui terviku müügitulu, mis arvutatakse funktsionaalselt sarnaselt raamatupidamisõiguslikule netokäibe, kuid määratletakse konkurentsioiguse ettevõtja mõiste kaudu ning koondatuna kõigi majandusüksusesse kuuluvate üksuste tasandil.

Sellest lähtepunktist võib järeldada, et kui käibepõhise ülemmäära konstruktsioon laienes hiljem edasi ka teistesse ELi regulatsioonidesse, kandus sinna üle ka „kogukäibe“ termin. Sisuliselt arvutatakse kogukäive nendes valdkondades siiski valdavalt sarnaselt raamatupidamisõiguslikule netokäibe. Seda kinnitab muuhulgas asjaolu, et mitmed sektorispetsiifilised regulatsioonid kasutavad küll terminit „kogukäive“, kuid samas viitavad trahvide arvutamise kontekstis, eeskätt konsolideeritud finantsaruannete puhul, ikkagi raamatupidamisdirektiivile,¹⁸⁷ mis defineerib üksnes netokäibe mõiste. Kooskõlalise tõlgendamise põhimõttest lähtuvalt lisandub seega kaalukas argument järelduseks, et „kogukäibe“ mõistet tuleks sisustada läbi raamatupidamisdirektiivi netokäibe tähenduse. Sarnast lähenemist toetab ka näiteks andmekaitsevaldkonna praktika, kus isikuandmete kaitse üldmääruse kogukäibe-põhise ülemmäära kohaldamise osas on Euroopa Andmekaitse-nõukogu

¹⁸⁴ Suunised määruse (EÜ) nr 1/2003 artikli 23 lõike 2 punkti a kohaselt määratavate trahvide arvutamise meetodi kohta (2006/C 210/02). – ELT C 210, 1.9.2006, pp. 2–5. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52006XC0901%2801%29>.

¹⁸⁵ Vt nt C-76/06 *Britannia Alloys & Chemicals Ltd versus Euroopa Ühenduste Komisjon*, p-d 23-25 ja 44. ECLI: EU:C:2007:326. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:62006CJ0076>.

¹⁸⁶ Vt nt C-97/08 P *Akzo Nobel jt versus Euroopa Ühenduste Komisjon*, p-d 54–56. ECLI:EU:C:2009:536. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:62008CJ0097>; C-231/11 P *Siemens versus Euroopa Ühenduste Komisjon*, p-d 43–44. ECLI: EU:C:2014:256. Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:62011CJ0231>.

¹⁸⁷ Vt nt ECSP artikkel 39 lõige 2 punkt e, MiFID II artikkel 70 lõige 6 punkt f, PRIIP artikkel 24 lõige 2 punkt e, MiCA artikkel 111 lõige 3, UCITS V artikkel 99 lõige 6 punkt e, MAR artikkel 30 lõige 2 punkt j.

(EDPB) suunistes trahvide arvutamise ühtlustamiseks selgitatud, et käibe määramisel tuleks lähtuda raamatupidamisdirektiivi tähenduses netokäibest.¹⁸⁸

Tähelepanu väärib seejuures, et mitmes ELi õigusaktis on käibepõhise sanktsiooni või ülemmäära määratlemisel kasutatud selgesõnalist viidet konsolideerimisgrupile. Nendes regulatsioonides on sätestatud, et juhul kui juriidiline isik kuulub konsolideerimisgruppi, tuleb käive määrata konsolideeritud finantsaruande alusel. See näitab, et ELi seadusandja on muudes valdkondades pidanud vajalikuks käibe arvestamise aluse sõnaselgelt siduda konsolideeritud aruandlusega, kui ta on soovinud laiendada arvestusbaasi üle üksiku juriidilise isiku tasandi. Teiseks osutab see, et termin „kogukäive“ ei ole ELi õiguses ühtselt autonoomne mõiste, vaid selle sisustamine sõltub konkreetse õigusakti süsteemist ja eesmärgist. Kui sektorispetsiifiline regulatsioon ei sisalda konkurentsioigusele omast majandusüksuse kontseptsiooni ega viita autonoomsele ettevõtja mõistele, ei ole põhjendatud majandusüksuse funktsionaalse käsitluse automaatne ülekandmine. Seega võib eeltoodu pinnalt järeldada, et väljaspool konkurentsioigust tuleb „kogukäibe“ mõistet reeglina sisustada raamatupidamisõiguslikus tähenduses, lähtudes netokäibest.

Eelnevast nähtub, et ELi õigusaktides juriidilise isiku käibe arvutamise regulatsioonis puudub terminoloogiline järjepidevus, mis ilmselgelt tekitab segadust ka liikmesriikide siseriikliku õiguse tasandil ning võib pärssida seeläbi ELi õiguse ühetaolist kohaldamist.¹⁸⁹ Terminoloogiline varieeruvus loob mulje sisulisest erinevusest, kuigi raamatupidamisõiguslikus tähenduses võib tegemist olla sama majandusnäitajaga. Seda ebaselgust Eesti õiguses ilmestab juriidilise isiku käibe arvutamise regulatsioon väärtpaberituruseaduses¹⁹⁰ (edaspidi VPTS). Näiteks sätestab VPTS § 262¹ lõige 3, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2017/2402 nõuete rikkumise korral tuleb käibena arvesse võtta juriidilise isiku aastane netokäive vastavalt viimasele kättesaadavale juhtimisorgani kinnitatud raamatupidamisaruandele. Seevastu VPTS § 237⁸⁴ lõige 2 koostoimes § 262¹ lõikega 1 näeb Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2020/1503 nõuete rikkumise puhul ette juriidilise isiku aastase kogukäibe arvestamise sama aruande alusel, kuigi mõlemal juhul lähtutakse sisuliselt samast raamatupidamisaruande näitajast.

¹⁸⁸ Euroopa Andmekaitse-nõukogu suunised 04/2022 isikuandmete kaitse üldmääruse alusel trahvisummade arvutamise kohta, lk 38. Kättesaadav: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2024-01/edpb_guidelines_042022_calculationofadministrativefines_et_0.pdf.

¹⁸⁹ Segadust ELi õiguses terminoloogia tasandil on täheldatud ka varasemalt. Näiteks on terminite ebaühtsele kasutusele ning sisulisele ebakoherentsusele viidatud ka Eesti õiguskirjanduses, vt Kairjak, M., lk 354.

¹⁹⁰ Väärtpaberituruseadus, RT I 2001, 89, 532.

2.1.4. Alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemine

Kui varasemalt sisaldas Eesti õigus üksnes alternatiivsete sanktsioonidega koosseise, mis nägid ette erinevad karistusliigid ning mille vahel tuli karistuse kohaldajal valida, siis ELi õigus on sanktsiooniõigusesse toonud kvalitatiivselt uue nähtusena väärtekoosseisud, mis näevad ette alternatiivsed sanktsioonide ülemmäärad. Selliste koosseisude puhul ei piirdu karistuse kohaldamine enam üksnes sobiva karistusliigi valikuga, vaid eeldab ka otsustamist alternatiivsete sanktsioonide ülemmäärade vahel. See tähendab, et enne konkreetse karistuse kohaldamist tuleb esmalt tuvastada kõik asjakohased sanktsioonialternatiivid ning määrata kindlaks nende kohaldamise eeldused ja vastavad ülemmäärad. Alles seejärel on võimalik neid omavahel võrrelda ja teha põhjendatud valik konkreetse juhtumi karistusraamide jaoks, mille piires toimub edasine individualiseerimine.

Karistusraamide kindlaksmääramine ei ole seega enam pelgalt formaalne samm, vaid iseseisev otsustus, mis nõuab omakorda selgust, millistele õiguslikele alustele ja põhimõtetele peaks tuginema ning millises ulatuses on kohaldajal seejuures kaalutlusruum. ELi õiguses võib selles küsimuses täheldada kahesugust lähenemist. Mõned õigusaktid sätestavad selgelt, et alternatiivsete ülemmäärade korral tuleb lähtuda kõrgeimast ülemmäärast.¹⁹¹ Sellisel juhul on valiku tegemise põhimõte õigusaktis selgelt sätestatud ja liikmesriikidel puudub selles osas kaalutlusruum ning vastav lähenemine on üle võetud ka siseriiklikesse haruseadustesse.¹⁹² Samas leidub arvukalt ELi õigusakte, mis ei anna alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemiseks mingeid juhiseid. Sellistes olukordades tekib küsimus, kas otsustusõigus on jäetud liikmesriikidele või tuleks analoogia põhimõttest lähtudes eelistada igal juhul kõrgeimat ülemmäära. Turukuritarvituse määruse kommenteeritud väljaandes on viidatud õiguskirjanduses tekkinud diskussioonile artikkel 30 lõige 2 alapunkti j tõlgendamise üle, mis puudutab sisuliselt sama küsimust. Õiguskirjanduses on leitud, et kuna säte kasutab fikseeritud ja käibepõhise ülemmäära vahel sidesõna „või“, on liikmesriikidel vabadus valida nende vahel ning kohustust eelistada kõrgeimat ülemmäära ei ole. Näitena on osutatud läbipaistvusdirektiivile¹⁹³, milles on kõrgeima ülemmäära kohaldamine selgesõnaliselt ette nähtud.

¹⁹¹ Nt isikuandmete kaitse üldmäärus, art 83; 14. detsembri 2022. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2022/2555, mis käsitleb meetmeid, millega tagada küberturvalisuse ühtlaselt kõrge tase kogu liidus, ja millega muudetakse määrust (EL) nr 910/2014 ja direktiivi (EL) 2018/1972 ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv (EL) 2016/1148 (küberturvalisuse 2. direktiiv), art 34 lg 5. – ELT L 333, 27.12.2022, lk 80–152. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>.

¹⁹² Nt IKS, 6. peatükk ja küberturvalisuse seaduse 5. peatükk.

¹⁹³ 22. oktoobri 2013. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/50/EL, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/109/EÜ läbipaistvusnõuete ühtlustamise kohta teabele, mis kuulub avaldamisele emitentide kohta, kelle väärtpaberid on lubatud reguleeritud turul kauplemisele, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/71/EÜ väärtpaberite üldsusele pakkumisel või kauplemisele lubamisel avaldatava prospekti kohta ja komisjoni direktiivi 2007/14/EÜ, milles sätestatakse direktiivi 2004/109/EÜ teatavate sätete üksikasjalikud rakenduseeskirjad, artikkel 28 b (1)(c). – ELT L 294, 6.11.2013, lk 13–27. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/50/oj>.

Kuna turukuritarvituse määrus aga sellist kohustust ei sätesta, annab see aluse paindlikumaks tõlgenduseks ja valikuvabaduseks. Samas on vastukaaluks väidetud, et analoogia põhimõttest (*per analogum*) lähtuv tõlgendus võiks olla sama veenev kui näiteks vastandtõlgenduse (*a contrario*) argument. Kommenteeritud väljaandes järeldatakse kokkuvõtvalt, et turukuritarvituse määruise artikli 30 minimaalse ühtlustamise eesmärki arvestades on igal juhul liikmesriikidel lubatud kehtestada, et karistuse ülemmääraks võetakse alternatiividest kõrgeim.¹⁹⁴

Tähelepanu väärib siinkohal samas mõnede ELi õigusaktide sõnastus, milles on alternatiivsete ülemmäärade omavahelist suhet otsesõnu reguleeritud. Näiteks MiFID II artikli 70 lõike 6 punkt h kohustab liikmesriike tagama pädevatele asutustele volituse kohaldada haldustrahvi, mis on vähemalt kahekordne rikkumisest saadud kasu, kui see kasu on tuvastatav – isegi kui see ületab sama lõike punktides f ja g sätestatud summasid.¹⁹⁵ Selline normitehniline sõnastus toetab pigem tõlgendust, et alternatiivsete ülemmäärade vaheline suhe ei ole ELi õiguses alati allutatud mehaanilisele „kõrgeima ülemmäär“ reeglile, vaid võib sõltuda konkreetse regulatsiooni eesmärgist ja rikkumise sisust. Normi sõnastus viitab sellele, et kasupõhine ülemmäär võib teatud olukordades olla kohaldatav sõltumata sellest, kas see kujuneb absoluutarvuna alternatiividest kõrgemaks või madalamaks. Seega toetab ELi õigusaktide süsteemne ja eesmärgipärane tõlgendamine autori hinnangul järeltust, et olukorras, kus konkreetne ELi õigusakt ei sätesta selgesõnalist juhust alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemiseks, ei saa automaatselt eeldada kohustust lähtuda kõrgeimast võimalikust summast. Sellisel juhul on liikmesriikidel teatud vabadus kehtestada ise siseriiklikud kriteeriumid alternatiivide vahel valiku tegemiseks, tingimusel et sellega on tagatud ELi õiguse üldnõuded sanktsioonide tõhususe, proportsionaalsuse ja hoiatava mõju osas.

Juhtudel, mil ELi õigusakt ei reguleeri alternatiivsete ülemmäärade vahelise valiku tegemist, ei ole aga Eestis siseriiklikus õiguses selle valiku tegemiseks üldreeglit sätestatud ega vastavaid valikukriteeriume kehtestatud. EL-i õigusaktidest tulenevate haldustrahvide ülevõtmisel on lähtutud põhimõttest, et kui ELi õigusakt ei reguleeri alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemist, jäetakse see ka siseriiklikult reguleerimata. Rahandusministeerium on eelnõule 111 SE esitatud märkustes kokkuvõtvalt möönnud, et selles küsimuses puudub ELi õigusaktide tasandil ühtne lähenemine ning märgib, et kuivõrd alternatiivsete karistustmäärade valiku tegemisel on kohtuvälisel menetlejal kaalutusõigus, siis ei ole täiendavate piirangute seadmine selles osas vajalik.¹⁹⁶ Eelnõu

¹⁹⁴ Ventrizzo, M. and Mock, S. Market Abuse Regulation: Commentary and Annotated Guide, 2nd Edition, Oxford EU Financial Regulation. Oxford University Press 2022, lk 593-594.

¹⁹⁵ Vastavateks summadeks viidatud sätetes on juriidilise isiku puhul 5 000 000 eurot või kuni 10% juriidilise isiku aastasest kogukäibest.

¹⁹⁶ Eelnõu 111 SE seletuskiri, lisa 1, lk 6.

94 SE seletuskirjast leiab küll viite ülemmäärade loogikale¹⁹⁷, mille juures on märgitud, et sellistes olukordades „peaks eelistama“ kõrgeimat ülemmäära.¹⁹⁸ Siiski jääb autori hinnangul ebaselgeks, kas formuleeringu „peaks eelistama“ puhul on tegemist karistuse kohaldajale siduva tõlgendusjuhisega või üksnes soovitusliku suunisega. Õiguskirjanduses on esitatud ka teistsugune seisukoht. Näiteks on Markus Kärner leidnud, et olukorras, kus seadus ei piira menetleja kaalutusõigust, oleks mõistlik lähtuda hoopis juriidilise isiku käibest, ning üksnes erandjuhtudel, kus käibepõhine ülemmäär ei arvesta piisavalt ettevõtte majanduslikku olukorda või muid olulisi asjaolusid, võiks lähtuda kõrgemast fikseeritud ülemmäärast. Samas ei välista ta ka võimalust, et kõnealune tõlgendusküsimus võiks vajada Euroopa Kohtu eelotsust.¹⁹⁹

Alternatiivsete ülemmäärade vahelise valiku kontekstis väärib tähelepanu ka 2024. aasta oktoobris Euroopa Parlamendi ja nõukogu vastuvõetud määrus, millega muudetakse muu hulgas turukuritarvituse määrase trahvimäärasid ja nende kohaldamise põhimõtteid.²⁰⁰ Määruse rakendamiseks on Eestis algatatud väärtpaberituru seaduse muutmise seaduse eelnõu,²⁰¹ mille eelnõu seletuskirja kohaselt on muudatuse üheks eesmärgiks tagada muu hulgas rahatrahvide proportsionaalsem rakendamine turukuritarvitustega seotud rikkumiste korral. Seletuskirjas on osutatud, et turukuritarvituse määrust tulenevate avalikustamiskohustuste rikkumiste eest kehtivad praegu väga kõrged rahatrahvid, mis võib heidutada eelkõige väikeseid ja keskmise suurusega ettevõtjaid väärtpaberiturule sisenemast. Sellest tulenevalt on turukuritarvituse määrustes muudetud juriidiliste isikute suhtes kohaldatavaid rahatrahve selliselt, et avalikustamiskohustuste rikkumiste eest määratavad karistused oleksid proportsionaalsed äriühingu käibega. Muudatuse kohaselt tuleb teatud rikkumiste korral üldjuhul lähtuda käibepõhisest ülemmäärast ning üksnes juhul, kui selline karistus osutuks kõiki asjassepuutuvaid asjaolusid arvesse võttes ebaproportsionaalselt väikeseks, on lubatud trahvi suurendada kuni fikseeritud rahalise ülemmäärani.²⁰²

Eelnev muudatus võib praktikas tuua karistuse kohaldamise üldskeemi etappide seisukohast kaasa selle teatava modifitseerimise vajaduse. Teatud süüteokoosseisude puhul võib olla otstarbekas analüüsida esmajärjekorras süü suurust mõjutavaid asjaolusid ja võimalikke preventiivseid eesmärke

¹⁹⁷ Võib eeldada, et “ülemmäärade loogika” all on siinkohal ilmselt mõeldud eelkirjeldatud analoogiaargumenti.

¹⁹⁸ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20.

¹⁹⁹ Kärner, M., lk 409.

²⁰⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega muudetakse määrusi (EL) 2017/1129, (EL) nr 596/2014 ja (EL) nr 600/2014, et muuta liidu avalikud kapitaliturud äriühingute jaoks atraktiivsemaks ning hõlbustada väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate juurdepääsu kapitalile, artikkel 2, punkt 14.

²⁰¹ Väärtpaberituru seaduse muutmise seaduse eelnõu 690 SE. Kättesaadav: <https://eelroud.valitsus.ee/main#qhOCowWL>. Eelnõu on vastu võetud ning jõustub 5.06.2026.

²⁰² Väärtpaberituru seaduse muutmise seaduse eelnõu 690 SE seletuskiri, lk 5. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelroud/eelnou/0a5b2b41-5ade-4ce7-bf54-d3a33ba447ff/>

ning seeläbi anda hinnang ka võimaliku lõppkaristuse proportsionaalsusele. Alles seejärel minna karistusraamide juurde ja hinnata, millist alternatiivset ülemmäära on võimalik konkreetsel juhul kohaldada. Sarnaselt toimitakse ka alternatiivsete sanktsioonide puhul, kus esmalt tuvastatakse süü suurust määravad asjaolud, mille alusel seejärel otsustatakse vastavalt KarS § 56 lõikele 2 karistusliigi küsimus.²⁰³

Alternatiivsete ülemmäärade vahelise valiku osas võib kokkuvõtvalt järeldada, et olukorras, kus seadusandja ei ole kehtestanud selgeid valikukriteeriume ning kohtupraktika ei ole veel ühtset lähenemist kujundanud, satub karistuse kohaldaja paratamatult ulatusliku diskretsiooni teostamise olukorda. Kuni vastava küsimuse regulatiivsel tasandil täpsustamiseni või selge kohtupraktika kujunemiseni on autori hinnangul põhjendatud lähtuda reguleerimata valikuolukordades sellest sanktsioonialternatiivist, mis näeb ette kõrgeima ülemmäära. Sellist lähenemist toetab ka KarS § 63 lõikes 1 sätestatud põhimõte, mille kohaselt süüteokoosseisude konkurentsi korral kohaldatakse karistust selle seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse. Kuigi alternatiivsete ülemmäärade valik ei kujuta endast klassikalist koosseisude konkurentsi, pakub see siiski analoogia korras karistuse kohaldajale teatava orientiiri alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemisel.

2.1.5. Eripärased arvutuslikud ülemmäärad energia- ja lennundussektoris

1. jaanuaril 2025 jõustus seadusemuudatus, millega muudeti VKS § 33¹ lõiget 2. Muudatuse kohaselt on nüüd VKS §-s 2¹ sätestatud biokütuse koguenergia osakaalu nõude rikkumise korral, st vedelkütuse tarbimisse lubamisel nõutud biokütuse osakaalu täitmata jätmise eest, võimalik karistada juriidilist isikut rahatrahviga 125 eurot kohustuse täitmisest puudujääva iga gigadžauli eest. Tegemist on Eesti karistusõiguses uudse regulatiivse lahendusega, mis erineb oluliselt senisest karistus- ja sanktsiooniõiguse üldisest loogikast. Kõnealune väärtekoosseis ei näe ette karistusraami vahemikuna, vaid sätestab vahetult konkreetse karistumäära. Seetõttu puudub karistuse kohaldajal sisuline kaalutlusruum karistumäära individualiseerimiseks KarS § 56 lõikes 1 sätestatud põhimõtete alusel ning karistus kujuneb automaatselt matemaatilise arvutuse tulemusena, lähtudes tuvastatud puudujäägi mahust. Karistusõiguslikus mõttes on tegemist erandliku regulatsiooniga, mis kaldub kõrvale süü põhise karistamise põhimõttest, mille kohaselt eeldab karistuse kohaldamine hinnangut nii teo raskusele kui ka süü ulatusele. Kirjeldatud mudel sarnaneb oma toimemehhanismilt pigem haldusõigusliku rahalise kohustusega, mis on vormistatud karistusõigusliku sanktsioonina.

²⁰³ Sootak, J. KarSK § 56/23.

Kuigi KarS § 1 lõige 1 annab seadusandjale võimaluse KarS-i üldosas sätestatust kõrvale kalduda, on käesoleval juhul tegemist sedavõrd kaaluka karistusõigusliku põhimõtte ümberkujundamisega, et selleks oleks eelduslikult pidanud seaduseelnõu seletuskiri sisaldama selgesõnalist ja põhjalikku põhjendust. Sellise põhjenduse puudumine võimaldab autori hinnangul tõstatada küsimuse, kas tegemist võis ka siin olla normitehnilise ebatäpsusega. Ei ole välistatud, et koosseisu sõnastusest jäi ekslikult välja sõna „kuni“, mille tulemusel sai regulatsioon rangema ja jäigemä tähenduse, kui seadusandja algne tahe tegelikult ette nägi. Sellist oletust toetab osaliselt ka eelnõu 356 SE seletuskiri, millest nähtub, et eelnõu algatati kiirustatult turuosaliste tungival surve eesmärgiga lahendada turul tekkinud ebaõiglus, kuna senised rahatrahvimäärad ei täitnud kõigi turuosaliste suhtes hoiatavat ega distsiplineerivat eesmärki. Samuti on seletuskirjas osutatud, et kavandatud sanktsiooni suurus sõltub mitmest tegurist ning seetõttu on keeruline esitada selget ja arusaadavat näidet selle võimaliku ulatuse kohta.²⁰⁴ Niisugune põhjendus jätab pigem mulje, et seadusandja eeldas siiski karistuse kohaldajalt teatud kaalutusõiguse teostamist ning erinevate asjaolude sisulist hindamist. Sellest kontekstist lähtudes viitab regulatsiooni üldine põhjendus pigem soovile kehtestada rikkumise ulatusega proportsionaalne, kuid siiski vahemikuline sanktsioon, mitte aga täielikult kaalutusruumi välistav fikseeritud karistumäär. Teisalt on seletuskirjas esitatud näitlik arvutus konstrueeritud viisil, mis ei jäta karistuse kohaldajale sisulist otsustusruumi karistumäära kujundamisel. Näite kohaselt on olukorras, kus turuosaline jätab biokütuse osakaalu nõude täitmata täielikult, rahatrahvi suurus tuletatav kindla ja üheselt määratletud arvutusvalemi alusel ning viib konkreetsete rahaliste tulemusteni, ulatudes ligikaudu 30 000 000 euronit väikseima ning kuni 108 000 000 euronit suurima turuosalise puhul.²⁰⁵ Sellest jällegi nähtub, et kuigi seletuskirjas viidatakse sanktsiooni suuruse sõltuvusele mitmest tegurist, ei tähenda see praktikas karistusõiguslikku kaalumiseruumi, vaid üksnes matemaatilise arvutuse sisendandmete paljusust. Karistuse suurus ei kujune selliselt väärtushinnangu andmise tulemusena, vaid matemaatilise tehte kaudu, mis sõltub objektiivsetest kvantitatiivsetest näitajatest. Seega ei ole tegemist karistuse individualiseerimisega karistusõiguse tähenduses, vaid eelmääratletud arvutusloogikal põhineva süsteemiga, mille puhul süüteo raskus on seadusandja poolt eelnevalt paika pandud ning karistuse kohaldaja roll piirdub üksnes arvutusliku tulemuse tuvastamisega.

18.07.2025 jõustus teinegi VKS muudatus, millega täiendati VKS §-des 33³, 33⁴ ja 33⁵ sätestatud väärteo koosseise. Muudatuse kohaselt võib nimetatud koosseisudes ettenähtud rikkumise eest karistada juriidilist isikut rahatrahviga summas, mis on vähemalt kaks korda ja kuni neli korda suurem

²⁰⁴ Energiamaajanduse korralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 356 SE seletuskiri, lk 15. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8871fcbd-818e-44d1-9676-959af8549f7d/>.

²⁰⁵ *Ibidem*, lk 16.

kui tavapärase lennukikütuse ja kestliku lennukikütuse tonni keskmise aastahinna vahe, korrutatuna rikkumise aluseks olnud lennukikütuse kogusega tonnides. Eelnõu seletuskirja 622 SE kohaselt oli muudatuse eesmärk viia Eesti siseriiklik õigus kooskõlla ELi õigusega, milles on õhusõidukite käitajatele ja lennukikütuse tarnijatele kohaldatavad karistustmäärad struktureeritud ühtsel alusel. Seletuskirjas on märgitud, et karistuste suuruse arvutamisel tuleb lähtuda Euroopa Liidu Lennundusohutusameti (EASA) tehnilises aruandes avaldatud kütuse hinnateabest, mida EASA igal aastal esitab Euroopa Parlamendile ja nõukogule.²⁰⁶ Ka see muudatus kujutab endast Eesti karistusõiguses uudset lähenemist, kuna esmakordselt sätestatakse sanktsiooninormis juriidilise isiku rahatrahvi alammäär.

Eelkirjeldatud KarS-i üldosas sätestatust erinevad lahendused võivad autori hinnangul praktikas osutuda problemaatiliseks. Nii konkreetset karistustmäära etteandev koosseis kui ka kõrge alammääga koosseisud välistavad või oluliselt piiravad karistuse individualiseerimise võimalusi ega võimalda arvestada konkreetse teo raskust ja toimepanija süü ulatust. Selle tagajärjel võib tekkida olukord, kus ka suhteliselt väikese ebaõigussisuga rikkumise eest tuleb kohaldada karistus, mis ei ole teo tegeliku raskusega proportsionaalne. See omakorda tõstatab küsimuse sanktsiooninormi kooskõlast põhiseadusest tuleneva proportsionaalsuse põhimõttega ning süüühimõttega, mille kohaselt peab karistus vastama süü suurusele ega tohi seda ületada. Kui süüteokoosseis ei jäta karistuse kohaldajale piisavat kaalutlusruumi, et arvestada konkreetse teo puhul kõiki konkreetse isiku süüd mõjutavaid asjaolusid ning tagada karistuse individualiseerimine, võib see seada kahtluse alla sanktsiooni põhiseaduspärasuse ning avada tee põhiseaduslikkuse järelevalveks.²⁰⁷

2.2. Süü. Selle suurus ja seda mõjutavad asjaolud

Pärast karistusraamide kindlaksmääramist järgneb karistuse kohaldamise üldskeemis süü suuruse tuvastamine. KarS § 56 lõike 1 esimene lause sätestab süüd karistuse kohaldamise esmase alusena. Riigikohus on oma järjepidevas praktikas käsitlenud erinevaid süü suurust mõjutavaid asjaolusid ning selgitanud, millised neist on süü suuruse kindlaksmääramisel olulised ja millised mitte.²⁰⁸ Füüsiliste isikute puhul on Riigikohtu praktikast tuletatav KarS § 56 lõike 1 kohaldamise üldine skeem, mille kohaselt tuleb karistuse mõistmisel võtta lähtepunktiks karistusseadustiku eriosa normi sanktsiooni keskmine määr. Seejärel tuvastatakse süüdistatava süü suurus (KarS § 56 lg 1 ls 1) ja karistust

²⁰⁶ Vedelkütuse seaduse muutmise seaduse eelnõu 622 SE seletuskiri, lk 9-10. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/ee/noud/ee/nou/9a2beaad-d5da-4056-8f3a-0c16ee38e999/>

²⁰⁷ Vt ka RKPJKo 7.09.2020, nr 5-20-5.

²⁰⁸ Soo, A., lk 182 jj.

kergendavad ning raskendavad asjaolud, mille põhjal saadakse süüdlase süü suurusele vastav karistus.²⁰⁹ Juriidilise isiku süüle vastava karistusemäära kindlakstegemise kohta on Riigikohtu praktikat märkimisväärselt vähem. Siiski on Riigikohus selgitanud, et ka juriidilisele isikule karistust mõistes tuleb sarnaselt füüsilise isikuga lähtuda samadest KarS § 56 lõikes 1 sätestatud karistuse mõistmise üldalustest.²¹⁰

Autori hinnangul on põhjendatud uurida, mil määral ja mil viisil ELi õigus on mõjutanud karistuse kohaldamise üldmudelil karistuse konkretiseerimise etappi. Näiteks on ELi õigusest lisandunud ulatuslik kriteeriumite kataloog, mida karistuse kohaldaja peab teatud valdkonna rikkumiste puhul karistuse individualiseerimisel arvesse võtma. Seetõttu on vajalik muu hulgas analüüsida, kuidas ELi õigusest tulenevad sanktsioonikriteeriumid suhestuvad Riigikohtu väljakujunenud praktikaga, milles on rõhutatud süü keskset rolli karistuse mõõtmisel, ning kas ja millisel viisil need täiendavad või modifitseerivad Eesti sanktsiooniõiguse karistuse kohaldamise üldmudelit. Samuti tuleb hinnata, millised tõlgendus- või õiguslikud küsimused võivad ELi õiguse mõjust tulenevalt praktikas tekkida ja lahendamist vajada.

2.2.1. Lähtepunkt

Süü suuruse kindlakstegemisel tõusetub koheselt küsimus juriidiliste isikute karistamisel lähtepunkti määramisest, eeskätt sellest, kas sarnaselt füüsiliste isikutega tuleks lähtuda sanktsioonivahemiku keskmisest määrast. Riigikohus ei ole selles küsimuses seni selget seisukohta võtnud. Samas nähtub madalama astme kohtute praktikast, et kohtuvälised menetlejad ja madalama astme kohtud lähtuvad juriidiliste isikute karistamisel siiski sageli just nimetatud põhimõttest.²¹¹ Seetõttu on põhjendatud analüüsida vastava lähtepunkti eesmärki ja vajalikkust, et hinnata selle kasutatavust muutunud õigusraamistikus. Lähtepunkti temaatikat on käsitletud ka Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik Sten Lind Juridicas. Ühelt poolt võiks ehk tõesti väita, et niisugune formaalne lähtepunkt ei olegi vältimatult vajalik ning just karistuse kohaldamise selles etapis realiseerubki karistuse kohaldaja diskretsioon, mis tugineb tema elukogemusest, erialastest teadmistest ja õiglustundest kujunenud siseveendumusele, kui ta otsustab, milline karistus karistusraamade piires konkreetse teo ja isiku süüle täpselt vastab. Kuid teisalt tuleb artiklis tooduga nõustuda, et karistusemäära kindlaksmääramine täiesti ilma pidepunktideta ei ole siiski võimalik ega ka soovitatav. Esiteks on pidepunktid vajalikud

²⁰⁹ RKKKo 26.01.2021, nr 1-19-4150, p 26 koos seal viidatud lahenditega.

²¹⁰ RKKKo 7.02.2025, nr 1-22-3155, p 76.

²¹¹ Vt nt Pärnu MKo 18.06.2021, nr 1-20-653; Tartu MKo 17.02.2023, nr 4-22-4545; Tartu MKo 15.08.2003, nr 4-23-743; Harju MKo 30.05.2023, nr 4-23-941; Harju MKo 07.06.2023, nr 4-23-1147; Tartu MKo 9.01.2024, nr 4-23-1721; Viru MKo 03.07.2025, nr 4-25-2006; Tartu MKo 4.06.2025, nr 4-24-4142.

karistuse kohaldajale endale, pakkudes metoodilist lähtekoha, mille abil struktureerida kaalutlusi ning kontrollida ja põhjendada oma hinnangute sisemist loogikat. Teiseks on pidepunktid vältimatud õiglase ja ühetaolise karistuspraktika tagamiseks, kuna need aitavad vältida põhjendamatuid erinevusi sarnaste juhtumite lahendamisel ning piiravad meelevaldse otsustamise riski.²¹²

Arvestades, et pärast ELi haldustrahvide ülevõtmisega seotud muudatusi ulatuvad teatud sanktsioonide karistusraamid juriidiliste isikute puhul kümnetesse miljonitesse eurodesse, eeldab karistuse kohaldaja ulatusliku diskretsiooniõiguse teostamine selgeid ja sisuliselt põhjendatud orientiire, millele otsustust rajada. Mida avaram on karistusraam, seda suurem on oht, et otsustus muutub ettearvamatuks või põhjenduslikult ebapiisavaks. Seetõttu on vältimatult vajalikud metoodilised pidepunktid, mis suurendavad karistuse määramisel kujuneva siseveendumuse läbipaistvust, võimaldavad otsuse argumentatsiooni paremini struktureerida ning loovad eeldused selle tõhusamaks kohtulikuks kontrolliks kõrgema astme kohtutes. Autori hinnangul on siiski küsitav, kas praeguses praktikas laialdaselt kasutatav lähenemine võtta lähtepunktiks sanktsioonivahemiku aritmeetiline keskmine, suudab juriidiliste isikute äärmiselt ulatuslikes karistusraamides pidepunktina neid eesmärke tegelikult täita. Esiteks tuleb arvestada, et juriidiliste isikute suhtes kohaldatavad sanktsiooninormid näevad sageli ette väga kõrgeid ülemmäärasid, mis ei peegelda enam kaitstavate õigushüvede kaalukust, vaid täidavad eeskätt üld- ja eripreventiivset funktsiooni suurte ja majanduslikult võimekate turuosaliste suhtes. Sellises kontekstis ei saa enamiku rikkumiste puhul eeldada, et need vastaksid sisuliselt sanktsioonivahemiku keskmisele määrale. Ka eelnõu 94 SE seletuskirjas on osutatud, et sanktsiooni keskmisele määrale tuginevat lähenemist ei saa juriidiliste isikute karistamisel mehaaniliselt üle võtta. Seletuskirjas on samuti osutatud, et enamiku Eestis registreeritud juriidiliste isikute jaoks ei oleks sanktsioonivahemiku keskmise määra ulatuses rahalise karistuse tasumine enam jõukohane.²¹³ Sellest tõusetub omakorda veel ka proportsionaalsuse küsimus, eelkõige vajadus tagada, et karistus ei ületaks konkreetse teo raskust ega rikkuja tegelikku majanduslikku võimekust.

Teiseks eeldab aritmeetilise keskmise määra kasutamine vaikimisi, et rikkumised ja rikkujate süü jaotuvad karistusraami ulatuses sümmeetriliselt, kuid juriidiliste isikute keerukate struktuuride, erineva majandusliku võimekuse ning rikkumiste raskusastme tõttu ei pruugi selline eeldus olla realistlik. Tegemist on sageli keerukate organisatsiooniliste struktuuridega, mille majanduslik võimekus võib erineda kordades ning mille toime pandud rikkumiste raskusaste varieerub

²¹² Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades – Juridica VIII/2012, lk 640.

²¹³ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 20-21.

märkimisväärselt nii ulatuse, kestuse kui ka mõju poolest. Sellises kontekstis on aritmeetiline keskpunkt pigem kunstlik konstruktsioon, millel puudub tegelik seos tüüpilise rikkumise raskusastmega.

Autori hinnangul on seetõttu põhjendatud kaaluda senisest praktikast loobumist, kuivõrd sanktsioonivahemiku keskmine määr ei täida juriidiliste isikute puhul enam karistuse kohaldamise pidepunktina oma esialgset eesmärki ega toimi sisulise orientiirina karistuse individualiseerimisel. Seda illustreerib ilmekalt näiteks Tartu Maakohtu otsus asjas nr 4-23-743, millega lahendati AS Olerex kaebus Keskkonnaameti väärteoasjas tehtud otsusele. Kõnealuse menetluse asjaoludest nähtuvalt võttis Keskkonnaamet kohtuvälise menetlejana karistuse määramisel lähtepunktiks poole sanktsiooni ülemmäärast, milleks oli 5 000 000 eurot, seejärel hindas isiku süü suurust mõjutavaid asjaolusid ning karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude esinemist ning määras lõpuks AS-le Olerex 12 000 euro suuruse rahatrahvi.²¹⁴ On ilmne, et sellises olukorras ei täitnud keskmise määra kasutamine sisulise pidepunkti funktsiooni, vaid kujunes pigem formaalseks menetluslikuks etapiks, mis järgib mehaaniliselt füüsiliste isikute karistamise kontekstis kujunenud Riigikohtu praktikat. Kuigi ka sellise lähenemise korral on võimalik lõpptulemusena jõuda sisuliselt õige ja õiglase karistuseni, ei paku keskmäära pidepunktina kasutamine suurte karistusraamide korral sisulist ega praktilist väärtust ei karistuse kohaldajale, kõrgema astme kohtule ega üldsusele laiemalt. Seda kinnitab ka õiguskirjandus, milles on märgitud, et praktikas omistatakse juriidilisele isikule karistuse kohaldamisel ilmselt suuremat kaalu tema individuaalsele karistustundlikkusele (nt majanduslikule olukorrale) ning vähem juhindutakse Riigikohtu füüsiliste isikute karistuse määramisel väljakujunenud nn karistusmäära keskpunkti teooriast.²¹⁵

Kuigi Eesti karistuspraktika viitab selgelt, et karistuste kohaldamisel lähtutakse sanktsiooni keskmisest määrast, on õiguskirjanduses alternatiivina välja pakutud, et lähtepunktina kasutada mitte mediaanina arvatavat sanktsiooni keskmist, vaid sanktsioonivahemiku esimest kolmandikku.²¹⁶ Autori hinnangul ei lahenda ka selline nihutatud lähtepunkt ulatuslike karistusraamide korral sisulist probleemi ega muuda karistuse määramise meetodikat tegelikkuses selgemaks ega prognoositavamaks. Seetõttu on autor seisukohal, et selliste koosseisude puhul juriidilistele isikutele karistust kohaldades oleks põhjendatud kaaluda nn raskusskaala teooria rakendamist, mida on õiguskirjanduses pakutud täiendava alternatiivina keskpunkti teooria kõrvale. Enamasti on süüteokoosseisudes sätestatud juriidiliste isikute karistusraamid arvuliste vahemikena, mistõttu

²¹⁴ Tartu MKo 15.08.2023 nr 4-23-743, p 28.

²¹⁵ Sootak, J. Kärner S. Kärner M, lk 688.

²¹⁶ Ginter, J. Karistuse mõistmine esimese astme kohtutes. – Juridica 2022/9-10, lk 738-739.

hõlmab karistusraam lisaks aritmeetilisele keskpunktile ka teatud skaala ehk aritmeetilise astmestiku. Sellele aritmeetilisele astmestikule on võimalik kohandada teoraskuste astmestik: vähemtähtsad, kerged, keskmised, rasked, eriti rasked rikkumised. See võimaldab karistuse kohaldajal sisustada süü suurusega piiritletud kaalutlusruumi.²¹⁷

Raskusskaala teooria vastab autori hinnangul paremini ka neile eesmärkidele, mida karistusmäära lähtepunkti kasutamise taotletakse. Erinevalt aritmeetilisest keskpunktist ei kujuta raskusastmetel põhinev skaala pelgalt formaalset arvutuslikku orientiiri, vaid sisulist hindamisraamistikku, mis seob karistusmäära otseselt teo raskuse, süü suuruse ja kaitstavate õigushüvede kahjustamise intensiivsusega. Selline lähenemine võimaldab karistuse kohaldajal struktureerida oma kaalutlusotsuse teostamist viisil, mis on ühtaegu läbipaistev, põhjendatav ja kontrollitav. Esmalt paigutatakse rikkumine vastavasse raskusastmesse ning alles seejärel määratakse karistus selle astme piires. Niisugune meetodika toetab ühetaolist karistuspraktikat ja otsuste ettearvatavust, kuna sarnase raskusastmega rikkumised käsitletakse samas skaalaosas, vähendades juhuslike või meelevaldsete erinevuste tekkimise ohtu. Samal ajal säilib piisav paindlikkus arvestada konkreetse juriidilise isiku majanduslikku olukorda ja karistustundlikkust, võimaldades raskusskaala piires karistust individualiseerida, ilma et kaoks meetodiline raam, mille abil karistusotsuse põhjendatust hinnata ja kontrollida.

Eeltoodud käsitlust toetab ka ELi õigusest tulenev täiendavate kriteeriumite loetelu, millega tuleb sanktsioonide kohaldamisel arvestada. Mitmed ELi õigusaktid näevad ühe kriteeriumina ette rikkumise raskusastmega arvestamise. Sellest järeldub, et ELi õigusega reguleeritud valdkondades ei käsitleta rikkumisi ühetaolise kategooriana, vaid need tuleks ka sisuliselt diferentseerida vastavalt nende raskusele. See tähendab, et enne konkreetse karistusmäära kindlaksmääramist tuleb rikkumine paigutada teatud raskusastmesse. Niisugune lähenemine on kooskõlas ka pakutud raskusskaala teooriaga, kuna see seob karistuse suuruse mitte pelgalt formaalse ja mehaanilise arvutusliku lähtepunktiga, vaid rikkumise sisulise kaalukuse ja võimaliku mõjuga.

Rikkumiste kategoriseerimine raskusastmete alusel on ELi õigusaktides sätestatud sanktsioonide kohaldamisel levinud nii ELi institutsioonide kui ka paljude liikmesriikide praktikas, nagu nähtub trahvimäärade arvutamiseks kehtestatud juhenditest ja suunistest. Näiteks Euroopa Keskpanga suuniste kohaselt määratakse halduskaristuse aluseks olev baassumma rikkumise tõsiduse alusel. Selleks otstarbeks klassifitseeritakse rikkumised kui "väikesed", "mõõdukalt rasked", "rasked", "väga

²¹⁷ Sootak, J. KarSK § 56/25.1.

rasked" või "äärmiselt rasked", lähtudes rikkumise mõjust ja järelevalve all oleva üksuse väärkäitumise astmest.²¹⁸ Samuti tuleneb EDPB suunistest, et rikkumisele omistatakse erinevate tegurite hindamise alusel raskusaste „madal“, „keskmine“ või „kõrge“, mis on aluseks trahvi arvutamise lähtesummale.²¹⁹ Ka mitmed ELi liikmesriigid rakendavad sarnast lähenemist, kus baassumma leidmisel kasutatakse raskusastmelisest kategoriseerimisest, näiteks Leedu²²⁰ ja Saksamaa²²¹. Sarnane lähenemine on ka Ühendkuningriigis.²²²

2.2.2. Süü piirid

KarS § 56 lõige 1 sätestab süü põhimõtte, mille kohaselt on süü karistuse kohaldamise keskne komponent. Süü on seejuures kvantitatiivne kategooria, mille suurus sõltub süüteo asjaoludest ning millele tuleb karistust kohaldades anda hinnang.²²³ Nende asjaolude kaalumine määrab süüst tuleneva karistusvahemiku võimaliku ülem- ja alampiiri.²²⁴ Selles süü piiridest tulenevas vahemikus toimub edasises protsessis juba preventsiionide hindamine ning neist lähtuv karistumäär korregeerimine. Kuigi süü piire ei saa alati käsitleda selgelt eristuvate ja jäigalt fikseeritud joontena, on oluline, et karistuse kohaldaja eristaks selgelt süü suurust määravaid asjaolusid preventsiionikaalutlustest ning mõistaks, millised asjaolud millisesse kategooriasse kuuluvad ning mille argumenteerimiseks neid kasutatakse.²²⁵ Õiguskirjanduses on rõhutatud põhimõtet, et lõplik karistus ei tohi ületada süü suurusest tulenevat piiri.²²⁶ Samas puudub nii õiguskirjanduses kui ka kohtupraktikas ühtne arusaam sellest, kuidas süü piire täpselt määratleda ja milliseid asjaolusid tuleks süü suuruse hindamise etapis arvesse võtta. Samuti on küsitav, kas praktikas järgitakse tegelikult põhimõtet, mille kohaselt võib karistus karistusraamade piires ulatuda üksnes süüst tuleneva ülempiirini. See ebaselgus loob olukorra, kus süü kui karistuse legitiimsuse keskne mõõdupuu võib taanduda deklaratiivseks viiteks,

²¹⁸ European Central Bank, Guide to the method of setting administrative pecuniary penalties pursuant to Article 18(1) and (7) of Council Regulation (EU) No 1024/2013, punkt 2.1.1. Kättesaadav: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.guidetothemethodofsettingadministrativepecuniarypenalties_202103~400cbafa55.en.pdf

²¹⁹ Euroopa Andmekaitsekoostöökoostöö suunised, lk 21.

²²⁰ Bank of Lithuania, Description of the calculation of fines, art 6. Kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3829b700847811e89188e16a6495e98c?positionInSearchResults=0&searchModelUID=49e1f282-3259-45e3-92b3-9f8c0047253c>.

²²¹ Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin), WpHG-Bußgeldleitlinien II – Leitlinien zur Festsetzung von Geldbußen im Bereich des Wertpapierhandelsgesetzes (WpHG), lk 15. Kättesaadav: https://www.bafin.de/SharedDocs/Downloads/DE/Leitfaden/WA/dl_bussgeldleitlinien_2016.pdf?__blob=publicationFile&v=1

²²² Financial Conduct Authority. Decision Procedure and Penalties Manual (DEPP), punkt 6.5A.2(3). Kättesaadav: <https://handbook.fca.org.uk/handbook>.

²²³ Sootak, J. KarSK § 56/7.

²²⁴ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 131

²²⁵ *Ibidem*, lk 132

²²⁶ *Ibidem*, lk 131

samal ajal kui tegelikku karistumäära kujundavad valdavalt preventiivsed või muud kaalutlused. Selline praktika ähmastab süü ja preventsiiooni vahelist piiri ning suurendab riski, et karistuse ülempiir ei ole enam seotud teo ja süü tegeliku raskusega, vaid õiguslikult kõrvaliste teguritega.

Tartu Ülikooli karistusõiguse kaasprofessor Anneli Soo on *Juridica* veergudel kritiseerinud KarS § 56 lõike 1 sõnastust, osundades kohtupraktikas esinevale ebaühtlasele kohaldamisele ja sellest tulenevale metodoloogilisele segadusele. Anneli Soo hinnangul jääb seaduse sõnastuse ja kohtupraktika pinnalt ebaselgeks, kas KarS § 56 lõike 1 teises lauses nimetatud karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud koos muude asjassepuutuvate asjaoludega määravad süü suuruse või eristuvad sellest iseseisva kriteeriumina. Sätte sõnastus näivat pigem viitavat, et kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei käsitleta otseselt süü suurust mõjutavate teguritena, kuid Riigikohtu praktika osutab kohati vastupidisele lähenemisele.²²⁷ Lisaks ei ole Anneli Soo hinnangul kohtupraktika põhjal lõpuni selge, kas ja millises ulatuses võib süü hindamisel arvesse võtta süüdlase isikut. Kui seda mingilgi määral arvestada, nagu seda Riigikohtu praktikas sageli tehakse, tõusetub omakorda küsimus, kuidas sellisel juhul süüd ja ennetust omavahel eristada. KarS § 56 lõike 1 esimene lause seab süü karistamise aluseks, kuid seejuures ei täpsusta selle praktilist tähendust.²²⁸

Autor nõustub Anneli Soo esitatud kriitikaga, mille kohaselt on KarS § 56 lõike 1 normatiivne ülesehitus ja selle kohaldamine praktikas metodoloogiliselt ebaselge. Eelnevast nähtubki, et süümõiste sisustamine ja selle praktiline rakendamine karistuse kohaldamise protsessis on problemaatiline ning kohtupraktikas puudub selles osas ühtne ja läbipaistev meetodika. KarS § 56 lõike 1 muutmisevajadust on tunnistanud ka prof Eerik Kergandberg oma 2022. aasta *Juridica* artiklis, mis oli vastuseks eelmainitud Anneli Soo artiklile.²²⁹ ELi õigusest tulenevate kohustuste ülevõtmisel karistusõiguse raamistikku oleks autori hinnangul olnud sobiv hetk avada ja põhjalikult läbi vaadata ka süümõiste ja selle rakendamisega seonduv temaatika. KarS § 56 lõikega 1 seonduv süü piiride määratlemine ja selle raames erinevate asjaolude arvestamine omab juriidiliste isikute karistamisel, eriti ulatuslikke karistusvahemikke sätestavate süüteokoosseisude puhul, autori hinnangul määravat tähtsust. Kuna sellised sanktsiooninormid annavad karistuse kohaldajale väga laia kaalutlusruumi, võivad erinevad meetodilised lähenemisviisid konkreetse juhtumi lõpptulemust oluliselt mõjutada ning lõpliku karistuse seisukohast võib olla märkimisväärne vahe, kas karistus peab jääma süüst tulenevatesse raamidesse või lubatakse seda preventiivsetel kaalutlustel nendest raamidest ülespoole nihutada.

²²⁷ Soo, A., lk 182.

²²⁸ *Ibidem*, lk 186.

²²⁹ Kergandberg, E. Süü. – *Juridica* 9-10/2022, lk 672.

KarS § 56 lõike 1 sõnastusest ja ebaühtlasest kohtupraktikast tulenevat segadust võimendavad täiendavalt ka ELi õigusaktides sätestatud kriteeriumide loetelud, mida mitmes valdkonnas tuleb juriidiliste isikute karistamisel asjakohasuse korral arvesse võtta. Seetõttu on lõpliku karistuse määramise ja selle põhjendamise seisukohalt vältimatult vajalik ka selgitada nende kriteeriumite paigutus KarS § 56 lõike 1 kategooriate raamistikus, s.o teosüüst tulenevad asjaolud, karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning preventiivsed kaalutlused.

2.2.3. Teosüü

Teosüü põhimõte tähendab, et süü suuruse hindamisel keskendutakse eeskätt teole endale, jättes selles etapis arvestamata süüdistatava isikulised omadused ja preventiivsed kaalutlused,²³⁰ ehk lähtepunktiks on konkreetsetes käitumisaktides või tegematajätmistes aktualiseerunud süü.²³¹ Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et süü suurusele hinnangu andmisel tuleb esmajoonel lähtuda süüteo toimepanemise asjaoludest, mis võivad iseloomustada tegu ja tagajärge ning süüdlase käitumise motiivi ja eesmärki.²³² Süü suuruse kaalumisel võib küll arvestada erinevaid asjaolusid, kuid eelkõige peavad need siiski olema tuletatud koosseisuteost ja tagajärjest.²³³ Eelnevast järeldub, et karistuse kohaldamisel on keskse tähtsusega süüteo toimepanemise tehioolud. ELi õigusaktide kriteeriumide loetelust võiksid teosüü hindamise juures seega arvestamisele tulla eeskätt järgmised asjaolud: rikkumise raskusaste ja kestus; rikkumise toime pannud isiku vastutuse ulatus; rikkumise toime pannud vastutava isiku teenitud kasum või välditud kahju suurus; rikkumisega kolmandatele isikutele tekitatud kahju; ning muud rikkumise võimalikud süsteemsed tagajärjed.

Teosüü tuvastamise kontekstis võiks teoreetiliselt kaaluda ka rikkumise toime pannud isiku ja pädeva asutuse koostöö taset ning tema poolt kasutusele võetud meetmeid rikkumise kordumise ärahoidmiseks. Need asjaolud väljendavad isiku teojärgset käitumist ning tema suhtumist toimepandud teosse ja kaitstavasse õigushüvesse, mida Riigikohus on mõnel juhul pidanud süü suuruse hindamisel asjakohaseks.²³⁴ Samas on õiguskirjanduses põhjendatult osundatud, et käitumine pärast teo toimepanemist ei mõjuta enam otseselt teo ebaõigust ega isiku süüd, kuna need on selleks hetkeks juba realiseerunud.²³⁵ Autor kaldub viimase seisukohaga nõustuma ning leiab, et selliste

²³⁰ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 116.

²³¹ Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine, lk 639.

²³² RKKKo 26.01.2021, nr 1-19-4150, p 26; RKKKo 20.06.2022, nr 1-20-6745, p 62.

²³³ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 120.

²³⁴ RKKKo 12.10.2012, nr 3-1-1-76-12, p 7

²³⁵ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 121-122

asjaoludega saab ja tuleb küll karistuse kohaldamisel kindlasti arvestada, kuid seda tuleks teha preventsioonide, eeskätt eripreventsiooni kaalumise etapis, mitte süü suuruse määratlemisel.

2.2.4. Kergendavad ja raskendavad asjaolud

Karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude loetelu on sätestatud KarS §-s 57 ja §-s 58. KarS § 57 lõike 2 kohaselt on karistust kergendavate asjaolude loetelu lahtine ning selle alla võib asetada ka lõikes 1 loetlemata asjaolusid. Riigikohus on selgitanud, et KarS § 57 lõikes 1 loetletud karistust kergendavate asjaolude tuvastamisel on nendega arvestamine kohtu poolt obligatoorne.²³⁶ Kuriteo eest karistust kohaldades tuleb KrMS § 306 lõige 1 punkti 5 kohaselt kohtuotsuse tegemisel selgitada välja, kas on karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Sama kohustus kehtib ka vääртеasjades nii kohtumenetluses (VTMS § 108 punkt 5) kui ka kohtuvälises menetluses (VTMS § 74 lõige 1 punkt 10).

ELi õigusaktides nimetatud kriteeriumite loetelust võiks karistust kergendava asjaoluna kõne alla tulla rikkumise toime pannud isiku koostöö pädeva asutusega KarS § 57 lg 1 punkti 3 tähenduses, s.o aktiivne kaasaaitamine süüte avastamisele. Selle eelduseks oleks siiski, et koostöö on süüteo menetluse seisukohast sisuline ja piisava kvaliteediga, s.t üksnes asjaolude väljaselgitamise takistamisest ei piisa ning aktiivne kaasaaitamine peab objektiivselt aitama menetlejal uurimist edasi viia. Samas ei eelda aktiivne kaasaaitamine tingimata isiku poolt enda süü täielikku tunnistamist.²³⁷ Erinevalt KarS §-s 57 sätestatud kergendavatest asjaoludest sisaldab KarS § 58 raskendavate asjaolude ammendavat loetelu,²³⁸ mistõttu ei ole koostööst keeldumist võimalik käsitada raskendava asjaoluna KarS § 58 tähenduses. Vaadates aga mõningate Euroopa institutsioonide suuniseid rahaliste (haldus)karistuste määramiseks, siis ilmneb, et rikkumise toime pannud isiku keeldumine koostööst järelevalveasutusega või menetluse takistamine võib seal olla käsitatav ka trahvimäära suurendava asjaoluna.²³⁹ Eesti karistusõiguses kehtiva enese mitesüüstamise privileegi kontekstis on küsitav, kas ja millises ulatuses saab koostööst keeldumist käsitada juriidilist isikut negatiivselt iseloomustava

²³⁶ RKKKo 9.05.2013, nr 3-1-1-45-13, p 13

²³⁷ RKKKo 21.06.2019 nr 1-17-10162, p 26

²³⁸ Sootak, J. KarSK § 58/1.

²³⁹ Euroopa Keskpanka suunis, p 2.2.1; ESMA, Information on the methodology to set fines, lk 2. Kättesaadav: https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/esma_-_information_regarding_methodology_to_set_fines.pdf; Finanssivalvonta, Determining the size of penalty payments and administrative fines, punkt 1.1.6. Kättesaadav: https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/finanssivalvonta/toimivalta-ja-rahoitus/toimivalta/hallinnolliset-seuraamukset/seuraamus_ja_rikemaksun_mitoittaminen_en-080222.pdf; Central Bank of Ireland, Administrative Sanctions Procedure. Guidelines, lk 99-103. Kättesaadav: <https://www.centralbank.ie/docs/default-source/regulation/how-we-regulate/fitness-probity/enforcement/administrative-sanctions-procedure-guidelines-december-2023.pdf>.

asjaoluna ning kasutada seda karistuse raskendamisel. Ühelt poolt välistab nimetatud privileeg ootuse, et isik aitaks kaasa enda süü tuvastamisele. Teiselt poolt eeldavad ELi õiguse eesmärgid, eeskätt tõhusa järelevalve ning hoiatavate ja mõjusate sanktsioonide tagamine, teatud ulatuses menetluslikku koostööd, mis asetab need lähtekohad omavahel pingeseisu. Asjaolu, et teatud juhtudel võib nõutud andmete esitamata jätmine järelevalvemenetluses kujutada endast ka eraldiseisvat väärteokoosseisu, mida menetletakse iseseisvalt, viitab teatavale teoreetilisele võimalusele käsitada koostööst keeldumist juriidilist isikut negatiivselt iseloomustava tegurina. Küsimus, kas ja millises ulatuses on selline lähenemine kooskõlas enese mittesüüistamise privileegiga, vajab autori hinnangul siiski selgust eeskätt kohtupraktika kaudu.

2.3. Üld- ja eripreventsioon

Lisaks isiku süüle ning karistust kergendavatele ja raskendavatele asjaoludele tuleb KarS § 56 lõike 1 kohaselt arvestada ka võimalust mõjutada süüdlasest edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest (eripreventsioon) ja õiguskorra kaitsmise huvisid (üldpreventsioon). Preventiivset laadi tegurid toimivad karistuse kergendamise või raskendamise suunas.²⁴⁰ Eripreventsiooni eesmärk on hoida süüteo toimepanija edaspidi uute süütegude toimepanemisest, mistõttu toimub selles karistuse kohaldamise etapis rõhuasetuse üleminek toimepandud teolt isikule.²⁴¹ Ka Riigikohus on selgitanud, et kuigi karistumäära valikul on peamine tegur kuriteo toimepanemisest tulenev süü suurus, on juriidilise isiku karistustundlikkust, sh tema majanduslikku seisut, võimalik arvesse võtta samuti karistuse mõistmise üldaluste sekka kuuluvate üld- ja eripreventiivsete kaalutluste raames.²⁴² Eelnõu 94 SE seletuskirja kohaselt kaaluti eelnõu koostamisel, kas kõrgendatud ülemmääraga rahatrahvide kohaldamisel tuleks KarS-i üldosas sätestatud karistuse mõistmise aluste suhtes kehtestada erisusi, kuid sellest loobuti, pidades võimalikuks anda suurem kaal isikute majanduslikule seisundile. Leiti, et karistuse kohaldamisel tuleb silmas pidada isiku karistustundlikkust, mis rahatrahvi korral väljendubki ennekõike füüsilise või juriidilise isiku majanduslikus seisus.²⁴³

ELi õigusaktides toodud karistuse määramise kriteeriumite loetelu kohaselt tuleb samuti arvestada rikkumise toime pannud isiku finantsseisundit, näiteks juriidilise isiku kogukäivet. Erinevalt käibepõhisest ülemmäärast kindlaksmääramisest ei piirdu karistustundlikkuse hindamine üksnes juriidilise isiku käibenäitajaga, vaid võib olla märksa laiapõhjalisem. Sõltuvalt tegevusvaldkonnast ja

²⁴⁰ Sootak, J. KarSK § 56/15.

²⁴¹ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 133

²⁴² RKKKo 7.02.2025 nr 1-22-3155, p 76

²⁴³ Eelnõu 94 SE seletuskiri, lk 22.

juriidilise isiku tegevuse eripärast võivad majanduslikku seisuga lisaks käibele adekvaatsemalt kajastada ka muud näitajad, nagu kasum, varade maht, kulutuste struktuur vms. Näiteks Eesti Keskerakonna süüdimõistvas lahendis hindas Riigikohus karistustundlikkuse kontekstis erakonna varalist seisuga, võttes arvesse näiteks teenitud tulusid, mis saadi tasude, annetuste ja toetustena, samuti tehtud kulutusi reklaamidele erinevates kanalites, suhtekorraldusele, publikatsioonidele ja avalikele üritustele.²⁴⁴

Autori hinnangul võib karistuse individualiseerimisel tõusetuda täiendav probleem seoses karistustundlikkuse arvestamisega olukorras, kus karistusraamid on juba eelnevalt kujundatud juriidilise isiku käibe põhjal. Sellisel juhul tekib küsimus, kas ja millises ulatuses on põhjendatud nende samade näitajate uuesti arvesse võtmine eripreventiivsete kaalutluste raames. Kui nn majanduslikku võimekust on juba arvestatud karistusraami määramisel, võib selle korduv kasutamine karistuse konkreetse määra kujundamisel viia sisuliselt sama asjaolu korduva arvestamiseni, mis võib olla keelatud analoogselt KarS §-s 59 väljenduva keeluga.

Eripreventsiooni eesmärk põhineb lisaks karistustundlikkusele prognoosil isiku edasise käitumise kohta, mille aluseks on eelkõige tema varasem käitumine.²⁴⁵ Negatiivset eripreventiivset prognoosi näitab näiteks isiku varasem karistus, mis viitab sellele, et varasem karistus ei ole olnud eesmärgipärane ega mõjutanud isikut oma käitumist korrigeerima ja süütegude toimepanemisest hoiduma. Riigikohus on selgitanud, et teave isiku varasematest süütegudest ja nende eest mõistetud karistustest aitab kaasa tulevaste süütegude vältimiseks kohase karistuse valikule. Samas tuleb karistust mõistes alati hinnata ka seda, kas varasem karistus iseloomustab isikut uue otsuse tegemise ajal jätkuvalt või on see asjaolu selleks ajaks tähenduse minetanud. Riigikohus rõhutas, et isiku varasemat karistust saab uue karistuse mõistmisel eripreventiivsete kaalutluste all arvestada üksnes tingimusel, et varasemad õigusrikkumised on seotud uue süüteoga.²⁴⁶ Varasemate karistuste arvestamise osas muutis Riigikohus hiljuti oma praktikat ning kehtiva praktika kohaselt ei ole põhjust korduvrikkujale karistuse liiki ja määra valides välistada iseloomustava teabe seast ka varasemaid arhiveeritud karistusi, kui need on asjakohased.²⁴⁷ Rikkumise toimepannud isiku varasemate rikkumiste arvestamise kohustus on sätestatud ka ELi õigusaktide loetelus. Eripreventiivse eesmärgi hindamisel tuleks ELi õigusaktides toodud asjaolude loetelust arvestada meetmetega, mille rikkumise eest vastutav isik on kasutusele võtnud, et ära hoida selle kordumine. Seda saab autori hinnangul

²⁴⁴ RKKo 7.02.2025, nr 1-22-3155, p 77.

²⁴⁵ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 134.

²⁴⁶ RKKKo 2.11.2023, nr 4-22-4138, p 13.

²⁴⁷ *Ibidem*, p 15; RKKK 15.02.2023, 1-15-1446/76

arvestada kui isiku teojärgset käitumist, mis iseloomustab isiku suhtumist oma teosse ja kaitstavasse õigushüvesse. Samuti vähendavad kasutuselevõetud abinõud tulevikus rikkumise kordumise riski ja muudavad seega ka eripreventiivset prognoosi positiivses suunas.

Eripreventsiooni ja ELi karistusõiguslike eesmärkide vahekorra kontekstis tõusetub huvitav õigusteoreetiline probleem. Näiteks kui rikkumise on toime pannud kontserni kuuluv tütarettevõtja ning ELi õigus näeb ette, et käibepõhine rahatrahvi ülemmäär tuleb määrata emaettevõtja konsolideeritud aruande alusel²⁴⁸, tekib teatav pinge individuaalse süü ja karistustundlikkuse ning süü suuruse põhimõttega. Individuaalse süü põhimõtte ning eripreventsiooni eesmärkide seisukohalt tuleks karistustundlikkuse hindamisel lähtuda eeskätt selle isiku majanduslikust olukorrast, kes rikkumise tegelikult toime pani, s.o tütarettevõtja varalisest seisust, kuna just tema suhtes tuleb karistus muuta tajutavaks ja mõjutavaks. Samas võib selline lähenemine viia olukorrani, kus suurde ja majanduslikult võimsasse kontserni kuuluva üksuse suhtes kohaldatud rahatrahv jääb kogu grupi vaates marginaalseks ega täida ELi õiguses nõutud hoiatavat ja tõhusat funktsiooni. See tõstatab küsimuse, kas karistustundlikkuse hindamisel üksnes rikkumise toime pannud juriidilise isiku tasandil on kooskõlas ELi õiguse kohustusega tagada sanktsioonide tegelik, proportsionaalne ja preventiivne mõju kontsernistruktuurides, kus majanduslik ja otsustuslik võim on sageli koondunud emaettevõtja tasandile.

2.4. Lõplik karistus ja selle põhjendamine

2.4.1. Konkreetne karistusmäär

Karistuse kohaldamine kõige üldisemas tähenduses on toiming, mille käigus määratakse kindlaks süüteo toimepanemise eest õiglane karistus.²⁴⁹ Seda võib pidada süü küsimuse otsustamise kõrval kohtute üheks olulisemaks funktsiooniks süüteoasjades.²⁵⁰ Konkreetse karistusmäära valikuga langetatakse otsus lõpliku karistuse kohta.²⁵¹ Tänapäeva karistusõiguses ei ole enam mõeldav karistuse rajamine üksnes ühele põhikategooriale, võetagu siis aluseks tasumis- või kohtlemisidee, mistõttu ongi keskses probleemiks see, kuidas konkreetset arvestada karistust määravaid faktoreid – süüd, isikut ning preventsioone karistusmäära valikul.²⁵² Praktikas tähendab see karistuse

²⁴⁸ Nt väärtpaberistamise määruse (EL) 2017/2402 art 32 lg 2 p f kohaselt tuleb sellisel juhul käive arvutada kättesaadava konsolideeritud raamatupidamisaruande järgi, mille on heaks kiitnud kõrgeima taseme emaettevõtja juhtorgan.

²⁴⁹ Pikamäe, P. Karistusõiguse üldosa. Juura: 2025, lk 400.

²⁵⁰ Ginter, J., lk 736.

²⁵¹ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 138.

²⁵² Sootak, J. Looming või aritmeetika?

kohaldajale vajadust otsustada, millises järjekorras ja millise suhtelise kaaluga neid erinevaid tegureid arvesse võtta. Selgitada tuleb, millised asjaolud määratlevad karistuse lubatava ulatuse süü põhimõttest lähtudes, millised tegurid õigustavad karistuse individualiseerimist süüdlase isikust lähtuvalt ning millises ulatuses võib karistust korrigeerida üld- ja eripreventiivsetest eesmärkidest tulenevalt. Ilma selge normatiivse ja teoreetilise raamistikuta võib see kaalutlusprotsess muutuda meelevaldseks või ebajärjekindlaks, eriti olukorras, kus karistusraamid on laiad ja võimalikud karistusmäära variatsioonid väga suured.

Karistuse kohaldamiseks on õiguskirjanduses pakutud mitmeid teoreetilisi käsitlusi. KarS § 56 lõike 1 esimene lause sätestab süü karistuse kohaldamise esmase alusena, mis väljendab arusaama, et karistuseesmärkide antinoomia ületamisel Eesti karistusõiguses kaldutakse enam C. Roxini väljatöötatud dialektilisele ühendteooria poole. Selle kohaselt on riigi karistusvõim põhjendatav ühiskonnaliikme käitumise süülisusega.²⁵³ Süülisus ongi selles käsitluses nii karistuse õigustus kui ka selle piire määrav tegur, mille ülempiiri seab süü ulatus. Kõnealune teooria peaks seega välistama karistust tingivate asjaolude mehaanilise liitmise.²⁵⁴ Üheks võimalikuks rakenduslikuks teooriaks on nn mänguruumi ehk süüraamade teooria, mis annab süüle karistuse piire määrava rolli ning selle kohaselt ei ole võimalik tuvastada ühte ja ainuõiget karistust, vaid karistuse kohaldajal on süü piirides tegutsedes teatav mänguruum, kus ta preventsioone arvestades leiab lõpliku karistuse.²⁵⁵ Kuigi Riigikohus ei ole seda üheski lahendis otsesõnu nimetanud, on õiguskirjanduses, tuginedes Riigikohtu rõhutatud kohtute laiale otsustamisvabadusele karistusmäära valikul, leitud, et Eesti karistusõigus lähtubki tänapäeval mänguruumi teooriast.²⁵⁶ See aga annab karistuse kohaldajale märkimisväärse kaalutlusruumi, mida kõrgema astme kohtutel on hiljem keeruline ümber hinnata. Valitud karistus ja selle raskusaste ei ole täpselt kontrollitavad suurused, kuna karistuse määramine ei ole aritmeetiline arvutus, vaid tugineb suuresti kohaldaja väärtushinnangule.²⁵⁷

Riigikohus on karistuse mõistmise metoodikat kirjeldades märkinud, et süüdistatavale konkreetse karistuse valimiseks tuvastatakse sanktsioonivahemiku keskmisest lähtudes järgnevalt süüd kergendavad ja raskendavad asjaolud ning muud süü suurust määravad asjaolud. Selliselt saadud süüle vastava karistuse ülemmäära korrigeeritakse eri- ja üldpreventsiooni kaalutlustest tulenevalt.²⁵⁸ Selline käsitlus eeldab, et eksisteerib mingi süüle vastav karistuse „ülemmäär“, mille piiridesse

²⁵³ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise alused Riigikohtu praktika järgi. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2010, lk 16.

²⁵⁴ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 138.

²⁵⁵ *Ibidem*, lk 141

²⁵⁶ Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine, lk 639.

²⁵⁷ Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J., lk 141.

²⁵⁸ RKKKo 24.10.2011, nr 3-1-1-77-11, p 11.

karistus peab jääma. Õigusteoreetiliselt tekib seejuures küsimus, et kuidas seda süüle vastavat karistuse „ülemmäära“ tuleks tõlgendada. Kõnealust dilemmat KarS § 56 lõike 1 valguses on käsitlenud ka Anneli Soo osundades: „Nimetatud säte seab süü karistamise aluseks, kuid ei selgita seda, mida see praktiliselt tähendab. Kas mõistetav karistus peab igal juhul jääma süü raamidesse või võib nendest ennetuslikel eesmärkidel hõlbuda? Kui võib hõlbuda, siis mida ikkagi tähendab see, et karistamise alus on süü: kas see tähendab pelgalt seda, et isiku süüdi olek algatab talle karistuse kohaldamise protsessi (ld *nulla poena sine culpa*) ja karistuse mõistmise täpsemad juhtnöörid on kirjas hoopis viidatud sätte teises lauses?“²⁵⁹

Kõnealune küsimus võib tõusetuda ka juriidiliste isikute karistamisel. Küsimus seisneb selles, kas ja millises ulatuses võib „rahakoti suuruselt“ tingitud preventiivne vajadus nihutada juriidilise isiku karistust süü raamidest väljapoole või tuleb ka juriidilise isiku puhul käsitada süüd absoluutse ülempiirina, millest preventiivsetel kaalutlustel üle astuda ei tohi. Näiteks juhul, kui kaks samas majandussektoris tegutsevat juriidilist isikut panevad toime sisuliselt identse rikkumise, ei mõjuta teo objektiivset raskust asjaolu, et ühe isiku majanduslik suutlikkus on teisest kordades suurem. Teo ebaõiguse intensiivsus ja süü raskus jäävad samaks, sõltumata rikkuja varalisest võimekusest. Süü on seotud teoga ja selle toimepanemise asjaoludega, mitte aga toimepanija majandusliku positsiooniga. Samas on preventiivsetest kaalutlustest lähtudes ilmne, et majanduslikult võimekama juriidilise isiku mõjutamiseks peab karistus olema kõrgem, et see oleks talle reaalselt tajutav ning omaks hoiatavat ja korrigeerivat mõju. Vastasel juhul võibki rahaline sanktsioon kujuneda pelgalt äririski kalkuleeritavaks kuluks, mis ei täida ei eri- ega üldpreventiivset eesmärki. See argument on eriti kaalukas valdkondades, kus rikkumine võib anda märkimisväärse majandusliku eelise. Seetõttu ei pruugi selline rangelt süüpiiridesse suletud käsitlus juriidiliste isikute puhul olla karistuse eesmärkide kontekstis põhjendatud. Arvestades juriidilise isiku olemust ning eriti ELi õiguse mõjusfääri, võib teatud paindlikkus süüraamade tõlgendamisel olla vajalik. Seega võib teatud juhtudel olla põhjendatud käsitlus, mille kohaselt süü ei määra mitte absoluutset ja ületamatut ülempiiri, vaid pigem lähtekoha, millest on lubatav mõõdukalt kõrvale kalduda, kui see on vajalik karistuse tegeliku mõjususe tagamiseks. Niisugune lähenemine ei tähenda siiski süü printsiibi hülgamist, vaid selle kohandamist juriidiliste isikute eripäraga, süü säilitab keskse rolli karistuse legitiimsuse alusena, kuid selle kõrval omandab suurema kaalu karistuse funktsionaalne efektiivsus. Eeskätt ELi õiguse kontekstis võib seega olla põhjendatud seisukoht, et juriidiliste isikute puhul ei ole süü raamid alati absoluutsed, vaid võivad erandlikult alluda tugevamatele preventiivsetele kaalutlustele, sealhulgas vajadusele tagada sanktsiooni reaalne hoiatav mõju. Autori hinnangul oleks siiski õiguslikult küsitav,

²⁵⁹ Soo, A., lk 187.

et kohtuvälised menetlejad koostaksid karistumääramise suuniseid viisil, mis sarnaselt mõnede ELi institutsioonide²⁶⁰ ja liikmesriikide²⁶¹ praktikaga jaotaks juriidilised isikud eelnevalt nende varaliste näitajate alusel kindlatesse klastritesse ning seoks karistumäära majandusliku suurusjärguga. Süüühimõtte kohaselt peab siiski karistus eeskätt vastama toimepandud teo raskusele ja süü ulatusele, mitte rikkuja majanduslikule võimekusele kui iseseisvale lähtealusele. Kuigi juriidilise isiku varalist seisust saab ja tuleb karistuse individualiseerimisel arvestada, ei tohiks sellest kujuneda karistuse esmane või domineeriv määrav kriteerium.

2.4.2. Põhjendamiskohustus

Karistusotsuse legitiimsuse ja kohtuliku kontrollitavuse seisukohalt on keskse tähtsusega põhjendamiskohustus. Kriminaalmenetluse seadustiku²⁶² (edaspidi KrMS) § 305¹ lõike 1 kohaselt peab kohtuotsus olema seaduslik ja põhjendatud. Riigikohtu praktika järgi tuleb kohtul täita põhjendamiskohustust viisil, et tema siseveendumuse kujunemine oleks otsuse põhjendustest lugejale jälgitav.²⁶³ Süüdistatava õigus põhjendatud kohtuotsusele on tuletatav ka EIÕK artiklist 6.²⁶⁴ KrMS § 306 lõike 1 punkti 6 alusel peab kohus otsustama muu hulgas süüdistatavale mõistetava karistuse ning KrMS § 312 punkti 5 järgi esitatakse kohtuotsuse põhiosas karistuse määramise motiivid. Seega peab kohtuotsusest nähtuma, miks pidas kohus konkreetsele isikule kohaseks just mõistetud karistust, sealhulgas milliseid süüdistatava kasuks või kahjuks rääkivaid asjaolusid peeti karistumäära valikul oluliseks ja millist kaalu neile omistati.²⁶⁵ Põhjendamise eesmärk on tagada, et kohtu otsustamisprotsess oleks jälgitav ning kõrgemas kohtuastmes edasikaebekorras kontrollitav.²⁶⁶ Karistuse kohaldamise põhjendamiskohustuse osas on Riigikohus leidnud, et kuigi karistuse määramine süüdimõistetule põhineb kohtuniku siseveendumusel, on kohtuotsuses karistuse mõistmisel selgete põhjenduste esitamata jätmine kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine, mis on aluseks kohtuotsuse tühistamiseks.²⁶⁷

Väärteomenetluses tehtava kohtuotsuse puhul ei ole aga seaduses samaväärset selget karistuse motiivide esitamise kohustust sätestatud. VTMS §-s 110 punkti 6 kohaselt tuleb kohtuotsuse põhiosas karistuse mõistmise motiivid esitada üksnes juhul, kui karistus mõistetakse alla seaduses sätestatud

²⁶⁰ Euroopa Keskpanga suunis, punkt 21.

²⁶¹ BaFin, WpHG-Bußgeldleitlinien II.

²⁶² Kriminaalmenetluse seadustik, RT I 2003, 27, 166.

²⁶³ RKKKo 1.07.2011, nr 3-1-1-10-11, p 21

²⁶⁴ Pikamäe, P. KrMSK § 339/5.7.1, Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.

²⁶⁵ Lind, S. KrMSK § 312/5.1

²⁶⁶ Pikamäe, P. KrMSK § 339/5.7.1

²⁶⁷ RKKKo nr 26.11.2007, nr 3-1-1-59-07, p 12; RKKKo 11.06.2018, nr 1-117-1629, p 31 ja 40.

alamäära. Samuti ei nõua seadus kohtuvälise menetleja üldmenetluses tehtud otsuse puhul rahatrahvi määra motiivide esitamist. VTMS § 74 lõike 1 punkt 10 kohaselt peab kohtuvälise menetleja otsuses märkima karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning sama lõike punkti 11 kohaselt rahatrahvi määra. Kaebemenetluses peab kohus küll VTMS § 133 punkti 7 kohaselt selgitama, kas karistuse määramine on toimunud kohaldamise alustele vastavalt, kuid ka kaebemenetluse kohtuotsus põhineb VTMS § 110 sätestatud (VTMS § 134 lõige 1) ehk puudub kohustus karistuse motiivide esitamiseks.

Kriminaal- ja väärteomenetluse erinev regulatsioon võis ajalooliselt olla põhjendatud väärteomenetluse algse funktsiooniga käsitleda vähemtähtsaid rikkumisi, mis olid suunatud eeskätt füüsilistele isikutele ning mille puhul oli eesmärgiks kiire reageerimine lihtsustatud ja vähemate vorminõuetega menetluse kaudu. Füüsiliste isikute suhtes kohaldati trahve trahviühikutes, mistõttu karistusraamid ei olnud reeglina ulatuslikud ega eeldanud ulatuslikku ega detailset põhjendamist. Pärast väärteotrahvide ülemmäärade märkimisväärsel tõusu, sealhulgas alternatiivsete ja relatiivsete ülemmäärade lisandumist, on aga menetluslik ja materiaalõiguslik olukord sisuliselt oluliselt muutunud. Väärteomenetluses kohaldatavad rahatrahvid võivad ulatuda kümnetesse miljonitesse eurodesse ning eeldada keerukaid arvutuskäike ja kaalutlusotsuseid. Seega ei ole autori hinnangul enam teatud väärtegade puhul põhjendamiskohustuse eristamine selle eesmärgi silmas pidades õigustatud.²⁶⁸ Ka kõrgete rahatrahvide korral tuleks karistuse põhjendamisele pöörata samaväärset tähelepanu kui rahalise karistuse määramisel, tagamaks nii otsuse läbipaistvus, kontrollitavus kui ka menetlusosaliste põhiõiguste tõhus kaitse.

Riigikohtu praktika kohaselt on ka väärteomenetluses tehtava kohtuotsuse põhjendamiskohustuse puudumist loetud oluliseks rikkumiseks, kuid seda on tehtud VTMS §-s 2 sätestatud analoogiapõhimõttele tuginedes.²⁶⁹ Kuna kohtuotsuse põhiosa on VTMS §-s 110 reguleeritud, siis võib VTMS § 2 sõnastus tekitada küsimuse analoogiapõhimõtte kohaldumise osas. Sätte liiga laialdane tõlgendamine võib kaotada kriminaal- ja väärteomenetluse raamistike erineva regulatsiooni mõtte. Seega on autori hinnangul põhjendatud kaaluda küsimuse lahendamist seadusandlikul tasandil, täiendades VTMS-i vähemalt kohtuotsuse põhiosa regulatsiooni karistuse määra motiivide esitamise kohustusega.

²⁶⁸ Teatav trahviotsuse põhjendamiskohustus võib tuleneda ka ELi õigusest. Näiteks kestlike lennukikütuste määrase artikli 12 lõike 7 kohaselt peab pädev asutus trahviotsuses selgitama lennukikütuse hinna kindlaksmääramise meetodikat, mis peab tuginema kontrollitavatele ja objektiivsetele kriteeriumitele, sh EASA tehnilises aruandes esitatud kriteeriumitele. Vt 18. oktooberi 2023. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2023/2405, milles käsitletakse võrdsete võimaluste tagamist kestliku lennutranspordi jaoks - ELT L, 2023/2405, 31.10.2023. Kättesaadav: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/2405/oj>

²⁶⁹ RKKKo 23.10.2024, nr 4-24-1237, p 19.

KOKKUVÕTE

Magistritöö käsitles ELi õigusest tulenevate sanktsiooninõuete ülevõtmise mõju Eesti õiguskorrale ja sanktsiooniõigusele, eeskätt juriidilistele isikutele karistuse kohaldamise mudelile. Töö keskne uurimisküsimus oli, kas pärast 1. novembril 2023 jõustunud reformi on karistuse kohaldajale piisavalt õigusselge, kuidas määrata juriidilisele isikule õige, õiglane ja eesmärgipärane karistus, mis oleks kooskõlas Eesti karistusõiguse aluspõhimõtetega ning vastaks samal ajal ELi õiguses sanktsioonidele esitatavale tõhususe, proportsionaalsuse ja hoiatavuse nõudele. Uurimuse lähtekohaks oli tõdemus, et tehnoloogiline areng, globaliseerumine ja reguleeritud turgude kasvav keerukus on suurendanud juriidiliste isikute rolli õigusrikkumistes ning muutnud senised sanktsiooniraamistikud mitmes valdkonnas ebapiisavaks. ELi õigus on sellele reageerinud valdkonnaspetsiifiliste regulatsioonidega, mis eeldavad liikmesriikidelt tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate sanktsioonide kehtestamist. Eestis kulmineerus see 2023. aasta reformiga, mille tulemusel integreeriti nn haldustrahvid väärteomenetluse ja karistusõiguse raamistikku ning loodi võimalus kohaldada juriidilistele isikutele senisest oluliselt kõrgemaid rahalisi sanktsioone.

Töö esimeses peatükis analüüsiti reformi kujunemistausta ja selle süsteemseid mõjusid. Enne reformi olid ELi õigusest tulenevad kõrgendatud sanktsioonimäärad küll üksikutes eriseadustes formaalselt üle võetud, kuid KarS-i üldosa vastava kohandamata jätmise tõttu puudus praktikas võimalus neid karistusõiguse üldpõhimõtetega kooskõlas kohaldada. Seetõttu osutus vältimatuks KarS-i üldosa muutmine. Seadusandja valis lahenduse, mille kohaselt võeti ELi haldustrahvid üle karistusõiguse ja väärteomenetluse raamistikus, pidades määravaks menetluspõhiõiguste kaitset ja õigussüsteemi terviklikkust. Reformi tulemusel suurenesid märkimisväärselt juriidilistele isikutele kohaldatavate rahaliste sanktsioonide ülemmäärad ning lisandusid relatiivsed ülemmäärad, mis sõltuvad näiteks käibest, tekitatud kahjust või rikkumisega saadud kasust. See areng peegeldab ka väärteomenetluse funktsionaalset ümberpositsioneerumist, algselt vähemtähtsate rikkumiste kiireks menetlemiseks kujundatud raamistikku kasutatakse nüüd ka majanduslikult ja õiguslikult keerukate juriidiliste isikute õigusrikkumiste puhul, mille sanktsioonid võivad ulatuda kümnetesse miljonitesse eurodesse. Samuti on muutuste tagajärjel Eesti karistusõiguse süsteemne tasakaal oluliselt muutunud. Kui traditsiooniliselt väljendas süüteoliikide astmestatus ka sanktsioonide vahekorda, siis nüüd on väärteo ja kuriteo vaheline klassikaline sanktsiooniline hierarhia osaliselt hägustunud. Samas ei ole kadunud nende kvalitatiivne erinevus, kuna kuriteos süüdimõistmisega kaasneb jätkuvalt tugevam sotsiaalne hukkamõist ja stigmatiseeriv mõju.

Analüüs näitas, et reformi mõju ei piirdunud sanktsioonide ülemmäärade tõstmisega, vaid tõi kaasa ka Eesti sanktsiooniõiguse sisemise struktuuri muutumise. Kui varem toimus KarS-i üldosa ühtse ja valdkondadeülese raamistikuna, siis nüüd on seadusandja avanud võimaluse sätestada eriseadustes KarS-i üldosast erisusi, kui seda nõuab reguleeritava valdkonna eripära. Selle tulemusel on kujunemas nn haruväärteokaristusõigus, milles osa sanktsiooniregulatsioonist areneb KarS-i üldosa traditsioonilisest dogmaatilisest raamistikust osaliselt sõltumatult. Kuigi selline paindlikkus võib olla ELi õigusest tulenevate nõuete ülevõtmisel funktsionaalselt vajalik, kujutab see endast ühtlasi riski sanktsiooniõiguse süsteemsele ühtsusele ja õigusselgusele. Erisusi võimaldavad seadusandlikud muudatused on tekitanud ka konkreetseid sisemisi vastuolusid KarS-s. Näiteks on kujunenud olukord, kus teatud KarS-i eriosa koosseisud (KarS § 398 ja § 398¹) näevad ette rahatrahve suuremas ulatuses, kui üldosa seda võimaldab. Autori hinnangul tuleb nimetatud vastuolu seadusandlikul tasandil võimalikult kiiresti kõrvaldada, et tagada nii ELi õiguse nõuetekohane täitmine kui ka siseriikliku sanktsionisüsteemi süsteemne kooskõla.

Juriidiliste isikute karistamise eesmärkide ja süüteo vastutuse aluste ümberkujundamiste osas jõudis autor järeldusele, et juriidilise isiku karistusõiguslik vastutus on karistusõiguslikult põhjendatud, kuna kaasaegsed õigusrikkumised realiseeruvad üha enam kollektiivsete organisatsiooniliste struktuuride kaudu ning õiguskord peab suutma neile tõhusalt reageerida. Kuigi karistamise eesmärgid ei kattu juriidiliste isikute puhul täielikult füüsiliste isikute karistamise eesmärkidega, ei saa neid ka täielikult lahutada. Süüle vastav karistus väljendab ka juriidilise isiku puhul õiglast vastureaktsiooni toimepandud rikkumisele, kuid erilise kaalu omandavad eri- ja üldpreventiivsed eesmärgid. Just juriidiliste isikute puhul on oluline, et sanktsioon mõjutaks organisatsiooni sisemisi otsustusprotsesse, kontrollimehhanisme ja vastavuskultuuri, muutes õigusrikkumise majanduslikult ebaotstarbekaks valikuks. Piisavalt ranged karistused aitavad vältida olukordi, kus õigusnormide rikkumine kujuneb juriidilisele isikule majanduslikult ratsionaalseks valikuks, ning tugevdavad ühtlasi usaldust õiguskorra kehtivuse vastu, võimaldades reageerida ka majanduslikult võimekate juriidiliste isikute õigusrikkumistele. Teisalt eeldab selline regulatiivne lähenemine karistuse tõhususe, proportsionaalsuse ja hoiatava mõju hoolikat tasakaalustamist, et saavutada karistusõiguse eesmärgid ilma põhjendamatute kõrvalmõjudeta, kuna liialt intensiivne karistusahvardus võib pärssida tavapärast majandustegevust ja vähendada õigussubjektide põhjendatud riskiisu.

Juriidilise isiku süüteo vastutuse alustes tehtud muudatuste vajadus tulenes eeskätt sellest, et rangelt derivatiivne vastutusmudel ei võimaldanud ELi õigusest tulenevate sanktsiooninõuete kontekstis juriidiliste isikute rikkumistele piisavalt tõhusalt reageerida. Kuigi senine mudel sobitus süüpõhimõttel põhineva karistusõigusdogmaatikaga, osutus see praktikas ebapiisavaks olukordades,

kus rikkumised tulenesid organisatsioonilistest puudujääkidest või kus konkreetset füüsilist toimepanijat ei olnud võimalik tuvastada. Uus regulatsioon lisas juriidilise isiku vastutuse mudelisse organisatsioonilise vastutuse elemente. Kuigi see kujutab endast olulist nihet senisest mudelist, ei tähenda see süüühimõttest loobumist. Süüettehete keskseks tuumaks jääb ka uues süsteemis teisiti käitumise võimalus, st hinnang sellele, kas organisatsioonil oli võimalik rikkumist ära hoida ja kas sellist käitumist sai temalt mõistlikult oodata.

Teises peatükis analüüsiti, kuidas reform on muutnud karistuse kohaldamise üldskeemi ja selle üksikute etappide struktuurset ülesehitust. Kui traditsiooniliselt algas karistuse kohaldamine KarS-i üld- ja eriosast tuleneva karistusraami kindlaksmääramisega, siis nüüd on paljude juriidiliste isikute väärtegade puhul karistusraamid kujundatud eriseadustes ning võivad põhineda väga erinevatel alustel. Lisaks klassikalisele fikseeritud ülemmääradele esinevad käibepõhised ülemmäärad, rikkumise tulemusel saadud kasul või ära hoitud kahjul põhinevad ülemmäärad, gigadžaulipõhised ning isegi lennukikütuse hinnast sõltuvad karistused. Selline mitmekesisus muudab karistusraami määramise tehniliselt ja õiguslikult senisest märksa keerukamaks ning eeldab karistuse kohaldajalt väga head võimet orienteeruda asjakohases õigusraamistikus. Eriti probleemseks võib pidada käibepõhiste sanktsioonide regulatsiooni. ELi õiguses ja Eesti haruseadustes puudub ühtne käibemõiste ning kasutatakse vaheldumisi termineid „käive“, „netokäive“ ja „kogukäive“, sageli ilma piisava selgitusega. Samuti ei ole paljudel juhtudel selge, millise majandusaasta andmeid tuleb aluseks võtta, ning õigus ei anna selgeid juhiseid alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku tegemiseks. Selline regulatiivne lünklikkus kahjustab õigusselgust ja võib viia olukorrani, kus sanktsiooniraam sõltub juhuslikust tõlgendusvalikust. Autori hinnangul on põhjendatud kaaluda vastavate kriteeriumide täpsustamist seadusandlikul tasandil, et vähendada ebakindlust ja toetada ühetaolise praktika kujunemist. Kuni vastava õigusliku regulatsiooni täpsustamiseni või selge kohtupraktika kujunemiseni on autori hinnangul põhjendatud lähtuda reguleerimata valikuolukordades sellest sanktsioonialternatiivist, mis näeb ette kõrgeima ülemmäära. Autori hinnangul on õiguslikult probleemsed ka konkreetset karistust määra ette nägevad koosseisud ning kõrgete alammääradega sanktsioonid, mis piiravad oluliselt karistuse individualiseerimise võimalusi. See omakorda raskendab konkreetse teo raskuse ja toimepanija süü ulatuse adekvaatset arvestamist ning võib viia vastuollu süüühimõtte ja proportsionaalsuse nõudega, mistõttu on põhjendatud kaaluda ka nendes aspektides seadusandliku sekkumise vajadust.

Karistuse individualiseerimise etapis keskenduti süü suurusele ja seda mõjutavatele asjaoludele. Kõrgendatud sanktsioonimäärade puhul muutub eriti küsitavaks senises Riigikohtu praktikas kasutatud lähtepunkt võtta karistuse määramisel aluseks sanktsioonivahemiku aritmeetiline

keskmise. Autor leidis, et väga ulatuslike karistusvahemike korral ei täida keskpunkt enam sisulise pidepunkti funktsiooni, kuna see ei peegelda tüüpilise rikkumise raskust ega arvesta juriidiliste isikute väga erinevat majanduslikku võimekust. Selle asemel pakkus autor välja raskusskaala lähenemise, mille kohaselt tuleks rikkumised esmalt liigitada raskusastmete järgi ning alles seejärel määrata karistus vastava raskusastme piires. Selline lähenemine oleks autori hinnangul kooskõlas nii Eesti süüühimõtte kui ka ELi õigusest tuleneva nõudega arvestada rikkumise raskust. Töö käsitles ka süü ja preventsiiooni vahekorda juriidiliste isikute karistamisel. Õiguskirjanduses on tekitanud vaidlusi küsimus, kas süü seab absoluutse ülempiiri või on sellest lubatud preventiivsetel eesmärkidel kõrvale kalduda. Probleem teravneb juriidiliste isikute karistamisel, kus majanduslik võimekus mõjutab karistuse tegelikku mõjust. Autor leidis, et kuigi juriidilise isiku puhul võib olla põhjendatud teatud paindlikkus süüraamide tõlgendamisel, ei tohi varaline seis siiski kujuneda karistuse määramisel iseseisvaks ega domineerivaks kriteeriumiks ning süü peaks karistamisel säilitama ikkagi keskse rolli.

Lõpuks käsitles töö karistuse põhjendamiskohustust. Analüüs näitas, et kuigi kriminaalmenetluses on kohtu kohustus karistuse määramise motiive põhjendada selgelt sätestatud, on väärteomenetluses vastav regulatsioon märksa lünklikum. See võis olla põhjendatud ajal, mil väärteomenetlus käsitles peamiselt lihtsamaid ja väiksema kaaluga rikkumisi, kuid ei ole enam põhjendatav olukorras, kus väärteomenetluses võidakse juriidilisele isikule kohaldada kümnete miljonite eurode suuruseid rahatrahve. Autori hinnangul on põhjendatud väärteomenetluse regulatsiooni täiendamist viisil, mis võimaldaks karistusotsuste paremat põhjendamist ja kontrollitavust.

Kokkuvõttes jõudis magistr töö järeldusele, et ELi õigusest tulenevate haldustrahvide ülevõtmine ei ole Eesti karistus- ja sanktsiooniõiguses tähendanud pelgalt sanktsioonimäärade suurenemist või üksikute normide muutmist, vaid on toonud kaasa karistuse kohaldamise mudeli struktuurse transformatsiooni. Muudatused on ühelt poolt suurendanud riigi võimet reageerida tõhusalt majanduslikult võimsate juriidiliste isikute õigusrikkumistele ning täita ELi õigusest tulenevat nõuet tagada tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad sanktsioonid. Teiselt poolt on need toonud kaasa mitmeid uusi tõlgenduslikke ja süsteemseid probleeme, sealhulgas sanktsionisüsteemi killustumise, karistusraamide tehnilise keerukuse, käibepõhiste sanktsioonide ebaselguse, alternatiivsete ülemmäärade vahel valiku reguleerimatuse ning süü ja preventsiiooni vahekorra teravnemise. Sellest tulenevalt ei võimalda uus sanktsiooniraamistik praegu kõigis aspektides piisava õigusselgusega määratleda, kuidas kohaldada juriidilisele isikule õiget, õiglast ja eesmärgipärast karistust. Samuti on avatud tee haruväärteokaristusõiguse arenguks väljaspool KarS üldosa. Kuigi kehtiv regulatsioon loob üldjoontes aluse ELi õigusest tulenevate nõuete täitmiseks, oleks mitmes küsimuses põhjendatud täiendav õiguslik täpsustamine, et tugevdada õigusselgust, proportsionaalsust ja ühetaolist

kohaldamispraktikat. Ilmselt ei ole seadusandlik sekkumine kõigis käsitletud aspektides vältimatu, on see mitmes valdkonnas autori hinnangul põhjendatud, edasise kohtupraktika kujunemist ja kogu õigussüsteemi arengut silmas pidades.

ABSTRACT

The master's thesis examines the impact of the transposition into Estonian law of sanctioning requirements arising from European Union law on the Estonian legal order and the law of sanctions, with a particular focus on the model for imposing penalties on legal persons. The central research question is whether, following the reform that entered into force on 1 November 2023, it is sufficiently clear to the sanctioning authority how to determine an appropriate, fair and purpose-driven penalty for a legal person that is consistent with the fundamental principles of Estonian criminal law while simultaneously satisfying the EU law requirement that sanctions be effective, proportionate and dissuasive. The study proceeds from the premise that technological development, globalisation and the increasing complexity of regulated markets have expanded the role of legal persons in infringements and rendered existing sanctioning frameworks insufficient in several areas. EU law has responded through sector-specific instruments requiring Member States to provide for effective, proportionate and dissuasive sanctions. In Estonia, this development culminated in the 2023 reform, whereby administrative fines (*haldustrahvid*) were integrated into the framework of misdemeanour proceedings and criminal law, thereby enabling the imposition of significantly higher financial sanctions on legal persons.

The first chapter analyses the background to the reform and its systemic effects. Prior to the reform, the increased sanctioning levels required by EU law had been transposed primarily into individual special Acts. However, due to the absence of corresponding amendments to the General Part of the Penal Code, these provisions could not in practice be applied in accordance with the general principles of criminal law. It therefore became necessary to amend the General Part of the Penal Code. The legislator opted for a solution whereby the EU-mandated administrative fines were integrated into the unified framework of criminal law and misdemeanour proceedings, thereby giving decisive weight to the protection of procedural fundamental rights and the coherence of the legal system.

As a result of the reform, the upper limits of financial sanctions applicable to legal persons increased significantly and new relative upper limits were introduced (e.g. based on turnover, damage caused or benefit obtained from the infringement). This development also reflects the functional repositioning of misdemeanour proceedings: a framework originally designed for the swift handling of minor infringements is now applied to economically and legally complex infringements committed by legal persons, where sanctions may reach tens of millions of euros or even higher. The systemic balance of Estonian criminal law has also been affected. While the traditional hierarchy of offences

reflected corresponding differences in sanctions, the classical sanction-based distinction between misdemeanours and criminal offences has become partially blurred. Nevertheless, their qualitative distinction remains intact, as criminal convictions continue to entail stronger social condemnation and a more pronounced stigmatising effect.

The analysis demonstrates that the impact of the reform extends beyond increasing sanctioning levels and has led to a fundamental structural transformation of Estonian sanctions law. Whereas the General Part of the Penal Code previously functioned as a uniform and cross-sectoral framework, the legislator has introduced the possibility of derogations in special Acts to accommodate the specific characteristics of the regulated field. As a result, a form of sectoral misdemeanour penal law is emerging, in which parts of the sanctioning framework develop partly independently of the traditional dogmatic structure of the General Part of the Penal Code. Although such flexibility may be functionally necessary for the effective transposition of EU law requirements, it entails risks to the systemic coherence and legal clarity of sanctions law. Legislative amendments allowing such derogations to have also created internal inconsistencies within the Penal Code. For example, certain provisions of the Special Part, such as §§ 398 and 398¹, provide for fines exceeding the limits permitted under the General Part. In the author's view, such inconsistencies should be resolved at the legislative level in order to ensure both the proper implementation of EU law and the internal coherence of the national sanctioning system. Regarding the purposes of punishing legal persons and the development of the bases of liability for offences, the thesis concludes that the criminal liability of legal persons is normatively justified, since modern infringements increasingly occur within collective organisational structures and require an effective legal response. Although the purposes of punishment in relation to legal persons do not fully coincide with those applicable to natural persons, they cannot be entirely separated. A penalty corresponding to guilt represents a justified response to the infringement, while special and general preventive aims assume particular importance.

In the case of legal persons, sanctions must influence internal decision-making processes, control mechanisms and compliance culture, thereby making unlawful conduct economically irrational. Adequately severe sanctions help prevent situations in which violations of legal norms become economically rational choices. At the same time, they strengthen trust in the effectiveness of the legal order by ensuring that infringements by economically powerful actors can be addressed. However, this approach requires a careful balancing the EU-law principles of effectiveness, proportionality and dissuasiveness, as excessively severe sanctioning may hinder legitimate economic activity and reduce acceptable levels of risk-taking.

The reform of the bases of liability for legal persons was primarily driven by the limitations of a strictly derivative liability model, which proved insufficient in situations where infringements resulted from organisational deficiencies or where no identifiable natural person could be held responsible. The new regulation introduces elements of organisational liability. Nevertheless, this does not signify a departure from the principle of guilt. Rather, the core of liability continues to lie in the assessment of whether the organisation could reasonably have acted differently and whether adequate compliance could have been expected under the circumstances.

The second chapter examines how the reform has altered the general scheme for imposing penalties on legal persons and the structure of its individual stages. While the determination of the penalty framework traditionally relied on the General and Special Parts of the Penal Code, penalty frameworks for many misdemeanours committed by legal persons are now defined in special Acts and may rely on diverse criteria. In addition to fixed upper limits, these include turnover-based limits, limits based on the benefit obtained or damage avoided, gigajoule-based calculations, and even sanctions linked to aviation fuel prices. This diversity significantly increases both the technical and legal complexity of determining the applicable penalty framework and places higher demands on the sanctioning authority. Turnover-based sanctions are particularly problematic, as neither EU law nor Estonian legislation provides a uniform definition of turnover. Terms such as “turnover”, “net turnover” and “total turnover” are used inconsistently across different legal acts. Further uncertainty arises regarding the relevant financial year and the absence of clear rules for choosing between alternative upper limits. Such regulatory gaps undermine legal certainty and may result in arbitrary outcomes. The thesis suggests that legislative clarification is necessary to ensure greater predictability and consistency in the application of sanctions. At the stage of individualisation of the penalty, the thesis critically assesses the use of the arithmetic midpoint of the sanction range as a starting point. It argues that this approach becomes inadequate in the context of very broad sanction ranges. Instead, the author proposes a model based on a scale of seriousness, whereby infringements are first categorised according to their gravity before the penalty is determined within the corresponding category. This approach is considered more consistent with both the principle of guilt and the EU law requirements of effectiveness, proportionality and dissuasiveness.

The thesis also examines the relationship between guilt and prevention. While some debate exists as to whether guilt constitutes an absolute upper limit on the penalty, the author argues that, although limited flexibility may be justified in the case of legal persons, their financial capacity must not become a dominant factor. Guilt must retain its central role in determining the penalty.

Finally, the thesis addresses the duty to provide reasons for the imposed penalty. While this duty is clearly regulated in criminal proceedings, it remains insufficiently developed in misdemeanour proceedings. This shortcoming is increasingly problematic given the significantly higher sanctions now imposed in such proceedings. The thesis concludes that strengthening the reasoning requirements would improve transparency, predictability and the reviewability of decisions.

In conclusion, the master's thesis finds that the transposition of administrative fines derived from EU law into Estonian penal and sanctions law has not merely resulted in an increase in the levels of sanctions or in isolated amendments to individual provisions, but has entailed a structural transformation of the sanctioning model. On the one hand, these changes have enhanced the capacity of the State to respond effectively to infringements committed by economically powerful legal persons and to comply with the requirement under EU law to ensure that sanctions are effective, proportionate and dissuasive. On the other hand, they have given rise to a number of new interpretative and systemic issues, including the fragmentation of the sanctioning system, the technical complexity of penalty frameworks, the lack of clarity of turnover-based sanctions, the absence of rules governing the choice between alternative maximum amounts, and an increased tension between culpability and prevention. As a consequence, the new sanctioning framework does not, in all respects, enable the determination, with sufficient legal certainty, of how to impose an appropriate, fair and effective sanction on a legal person. Furthermore, it has opened the way for the development of sector-specific misdemeanor sanctioning regimes outside the General Part of the Penal Code. Although the current regulatory framework broadly provides a basis for compliance with the requirements arising from EU law, further legal clarification would be justified in several respects in order to strengthen legal certainty, proportionality and the uniform application of the law. While legislative intervention is not necessary in all of the aspects addressed, it is, in the author's view, justified in a number of areas, having regard to the future development of case-law and the overall evolution of the legal system.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Alexander, R. Flogging the Wrong: EU Corporate Fines Violate the Fundamental Rights of Shareholders, *Journal of European Competition Law & Practice*, 2021, Vol. 12, No. 4.
2. Bogun, M. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid ja nende realiseerumist tagavad meetmed. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
3. Bjerregaard, E. & Kirchmaier, T. (2019). The Danske Bank Money Laundering Scandal: A Case Study. Copenhagen Business School, CBS Kättesaadav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3446636.
4. Coffee Jr, J. "No Soul to Damn: No Body to Kick": An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment, 79 MICH. L. REV. 386 (1981).
5. Elkind, E. Sootak, J. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – *Juridica* 2005.
6. Ginter, J. Karistuse mõistmine esimese astmete kohtutes. *Juridica* 2022/9-10.
7. Heide, K. Kiirustatud seadusloome hooletu tagajärg. – *Juridica* 8-9/2025.
8. H.-J. Hirsch. Juriidiliste isikute kriminaalvastutusest. – *Juridica* 1996/1.
9. Kairjak, M. Karistus- ja haldusõiguse piiride hägustumine Euroopa Liidu finantsturgude õiguse uues sanktsioonisüsteemis. – *Juridica*, V/2015.
10. Kergandberg, E. Pikamäe P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.
11. Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017.
12. Koolmeister, I. Krestomaatiline käsitus haldussunnist ja haldustrahvid. – *Juridica* 4/2020;
13. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise alused Riigikohtu praktika järgi. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2010.
14. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Riigikohtu praktikas. Kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyyisid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf.
15. Kärner, M. Muudatused juriidilise isiku süüteovastutuses. – *Juridica* 4-5/2023.
16. Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – *Juridica* VIII/2012.
17. Lind, S. Õigusemõistmine – mitte pelgalt õiguse mõistmine. – *Juridica* 9/2023.

18. Luchtmanm, M; Vervaele, J. Enforcing the Market Abuse Regime: Towards an Integrated Model of Criminal and Administrative Law Enforcement in the European Union? *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 5, Issue 2, 2014 - Kättesaadav: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/203228441400500205>.
19. Nuut, L. Vahing, M. Juriidilise isiku kriminaalvastutus: 16-aastane idee ja tegelikkus. – *Juridica* 8/2018.
20. Pikamäe, P. Karistusõiguse üldosa. Juura: 2025.
21. Pikamäe, P. Kes on juriidilise isiku pädev esindaja karistusseadustiku § 14 mõttes. – *Juridica* I/2010.
22. Pikamäe, P. Kuidas modelleerida karistamise õigust ehk veel kord halduskaristusest. – *Juridica* 9/2023.
23. Rask, R. Kairjak, M. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. *Tractatus terribiles*. Artiklikogumik Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura, 2009.
24. Samson, E. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – *Juridica* 1999/VIII.
25. Soo, A. Lott, A. Kangur, A. Euroopa Liidu õiguses sätestatud halduskaristuste kohaldamine Eesti õiguses. Aruanne. Tartu: Tartu Ülikool 2020.
26. Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022.
27. Soo, A. Markina, A. Tee, K. Karistus kui tasumine, karistus kui preventatsioon: millised karistuse eesmärgid „töötavad“? – *Juridica* 9-10/2022.
28. Sootak, J. Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? – *Juridica* I/2005.
29. Sootak, J. Looming või aritmeetika? Süüdlase isiku arvestamine karistuse mõistmisel. – *Juridica* 1997, I;
30. Sootak, J. Kärner S. Kärner M. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad. – *Juridica* 2022/9-10.
31. Sootak, J. Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
32. Tammer, S. Finantssektori karistused järelevalvaja pilgu läbi. – *Juridica* 7/2019.
33. Ventrizzo, M. and Mock, S. *Market Abuse Regulation: Commentary and Annotated Guide*, 2nd Edition, Oxford EU Financial Regulation. Oxford University Press 2022.

Kasutatud kohtulahendid

34. EKo C-97/08 P *Akzo Nobel jt vs Euroopa Ühenduste Komisjon*. ECLI:EU:C:2009:536.
35. EKo C-76/06 *Britannia Alloys & Chemicals Ltd vs Euroopa Ühenduste Komisjon*. ECLI: EU:C:2007:326.
36. EKo C-577/23. *Euroopa Komisjon versus Eesti Vabariik*. ECLI:EU:C:2025:38.
37. EKo C-68/88, *Euroopa Ühenduste Komisjon vs Kreeka Vabariik*. ECLI:EU:C:1989:339.
38. EKo C-231/11 P *Siemens vs Euroopa Ühenduste Komisjon*. ECLI: EU:C:2014:256.
39. RKKKo 3.04.2020, nr 1-18-2232.
40. RKKKo 7.02.2025, nr 1-22-3155.
41. RKKKo 6.06.2005, nr 3-1-1-48-05.
42. RKKKo 28.11.2024, nr 4-24-37.
43. RKKKo 5.03.2001, nr 3-1-1-20-01.
44. RKKKo 22.05.2012, nr 3-1-1-53-12.
45. RKKKo 23.03.2004, nr 3-1-1-7-04.
46. RKKKo 25.10.2019, nr 4-18-6507.
47. RKKKo 12.06.2003, nr 3-1-1-80-03.
48. RKKKo 19.06.2003, nr 3-1-1-79-03.
49. RKKKo 18.06.2015, nr 3-1-1-59-15.
50. RKKKo 26.01.2021, nr 1-19-4150.
51. RKKKo 12.12.2014, nr 3-1-1-82-14.
52. RKKKo 17.05.2013, nr 3-1-1-44-13.
53. RKKKo 23.10.2024, nr 4-24-1237.
54. RKKKo 26.11.2007, nr 3-1-1-59-07.
55. RKKKo 11.06.2018, nr 1-17-1629.
56. RKKKo 1.07.2011, nr 3-1-1-10-11.
57. RKKKo 24.10.2011, nr 3-1-1-77-11.
58. RKKKo 12.10.2012, nr 3-1-1-76-12.
59. RKKKo 9.05.2013, nr 3-1-1-45-13.
60. RKKKo 21.06.2019, nr 1-17-10162.
61. RKKKo 20.06.2022, nr 1-20-6745.
62. RKPJKo 7.09.2020, nr 5-20-5.
63. RKÜKo 27.06.2005, nr 3-4-1-2-05.
64. Harju MKo 30.05.2023, nr 4-23-941.
65. Harju MKo 07.06.2023, nr 4-23-1147.

- 66. Pärnu MKo 18.06.2021, nr 1-20-653.
- 67. Tartu MKo 17.02.2023, nr 4-22-4545.
- 68. Tartu MKo 15.08.2023 nr 4-23-743.
- 69. Tartu MKo 15.08.2023, nr 4-23-743.
- 70. Tartu MKo 9.01.2024, nr 4-23-1721.
- 71. Tartu MKo 4.06.2025, nr 4-24-4142.
- 72. Viru MKo 03.07.2025, nr 4-25-2006.

Kasutatud õigusaktid

Eesti õigusaktid

- 73. Asendustäitmise ja sunniraha seadus, RT I 2001, 50, 283.
- 74. Asjaõigusseadus, RT I 1993, 39, 590.
- 75. Eesti Vabariigi põhiseadus, RT 1992, 26, 349.
- 76. Elektriturseadus, RT I 2003, 25, 153.
- 77. Erakonnaseadus, RT I 1994, 40, 654.
- 78. Haldusmenetluse seadus, RT I 2001, 58, 354.
- 79. Isikuandmete kaitse seadus, RT I, 04.01.2019, 11.
- 80. Karistusseadustik, RT I 2001, 61, 364.
- 81. Krediidiinkassode ja -ostjate seadus, RT I, 04.07.2024, 2.
- 82. Krediidiandjate ja -vahendajate seadus, RT I, 19.03.2015, 4.
- 83. Krediidiasutuste seadus, RT I 1999, 23, 349.
- 84. Kriminaalmenetluse seadustik, RT I 2003, 27, 166.
- 85. Konkurentsiseadus, RT I 2001, 56, 332.
- 86. Korrakaitse seadus, RT I, 22.03.2011, 4.
- 87. Küberturvalisuse seadus, RT I, 22.05.2018, 1.
- 88. Maagaasiseadus, RT I 2003, 21, 128.
- 89. Maksukorralduse seadus, RT I 2002, 26, 150.
- 90. Tsiviilseadustiku üldosas seadus, RT I 2002, 35, 216.
- 91. Vedelkütuse seadus, RT I 2003, 21, 127.
- 92. Väärteomenetluse seadustik, RT I 2002, 50, 313.
- 93. Väärtpaberituru seadus, RT I 2001, 89, 532.

Euroopa Liidu õigusaktid

94. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2018. aasta direktiivi (EL) 2019/1, mille eesmärk on anda liikmesriikide konkurentsiasutustele volitused, et tulemuslikumalt tagada konkurentsiniormide täitmine ja et tagada siseturu nõuetekohane toimimine. – ELT L 11, lk 3–33.
95. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsember 2017. aasta määrus (EL) 2017/2402, millega kehtestatakse väärtpaberistamise üldnormid ning luuakse lihtsa, läbipaistva ja standarditud väärtpaberistamise erinormid ning millega muudetakse direktiive 2009/65/EÜ, 2009/138/EÜ ja 2011/61/EL ning määrusi (EÜ) nr 1060/2009 ja (EL) nr 648/2012. – ELT L 347, 28.12.2017, lk 35–8.
96. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuni 2024. aasta määrus (EL) 2024/1689, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid ning muudetakse määruseid (EÜ) nr 300/2008, (EL) nr 167/2013, (EL) nr 168/2013, (EL) 2018/858, (EL) 2018/1139 ja (EL) 2019/2144 ning direktiive 2014/90/EL, (EL) 2016/797 ja (EL) 2020/1828 (tehisintellekti käsitlev määrus). – ELT L, 2024/1689, 12.7.2024.
97. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. detsembri 2022. aasta direktiiv (EL) 2022/2555, mis käsitleb meetmeid, millega tagada küberturvalisuse ühtlaselt kõrge tase kogu liidus, ja millega muudetakse määrust (EL) nr 910/2014 ja direktiivi (EL) 2018/1972 ning tunnistatakse kehtetuks direktiiv (EL) 2016/1148 (küberturvalisuse 2. direktiiv). – ELT L 333, 27.12.2022, lk 80–152.
98. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15. mai 2014. aasta direktiiv 2014/65/EL, finantsinstrumentide turgude kohta ning millega muudetakse direktiive 2002/92/EÜ ja 2011/61/EL. – ELT L 173, 12.6.2014, lk 349–496.
99. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. aprill 2014. aasta määrus (EL) nr 596/2014, mis käsitleb turukuritarvitusi (turukuritarvituse määrus) ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2003/6/EÜ ja komisjoni direktiivid 2003/124/EÜ, 2003/125/EÜ ja 2004/72/EÜ. – ELT L 173, 12.6.2014.
100. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 18. oktooberi 2023. aasta määrus (EL) 2023/2405, milles käsitletakse võrdsete võimaluste tagamist kestliku lennutranspordi jaoks - ELT L, 2023/2405, 31.10.2023.
101. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. oktoobri 2022. aasta määrus (EL) 2022/2065, digiteenuste ühtse turu kohta ning millega muudetakse direktiivi 2000/31/EÜ (digiteenuste määrus). – ELT L 277, 27.10.2022, lk 1–102.

102. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta määrus (EL) 2019/1238, üleeuroopalise personaalse pensionitoote (PEPP) kohta. – ELT L 198, 25.7.2019, lk 1–63.
103. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ. – ELT L 141, 5.6.2015, lk 73–117.
104. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiiv 2013/50/EL, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/109/EÜ läbipaistvusnõuete ühtlustamise kohta teabele, mis kuulub avaldamisele emitentide kohta, kelle väärtpaberid on lubatud reguleeritud turul kauplemisele, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/71/EÜ väärtpaberite üldsusele pakkumisel või kauplemisele lubamisel avaldatava prospekti kohta ja komisjoni direktiivi 2007/14/EÜ, milles sätestatakse direktiivi 2004/109/EÜ teatavate sätete üksikasjalikud rakenduseeskirjad. – ELT L 294, 6.11.2013, lk 13–27.
105. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. juuli 2014. aasta direktiiv 2014/91/EL, millega muudetakse direktiivi 2009/65/EÜ vabalt võõrandatavatesse väärtpaberitesse ühiseks investeeringuks loodud ettevõtjaid (eurofondid) käsitlevate õigus- ja haldusnormide kooskõlastamise kohta seoses depositeerimise ülesannete, tasustamispoliitika ja karistustega. – ELT L 257, 28.8.2014, lk 186–213.
106. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. juuli 2014. aasta määrus (EL) nr 909/2014, mis käsitleb väärtpaberiarvelduse parandamist Euroopa Liidus ja väärtpaberite keskdepositeerimise ning millega muudetakse direktiive 98/26/EÜ ja 2014/65/EL ning määrust (EL) nr 236/2012. – ELT L 257, 28.8.2014, lk 1–72.
107. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2024. aasta määrus, millega muudetakse määrusi (EL) 2017/1129, (EL) nr 596/2014 ja (EL) nr 600/2014, et muuta liidu avalikud kapitaliturud äriühingute jaoks atraktiivsemaks ning hõlbustada väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate juurdepääsu kapitalile. – ELT L, 2024/2809, 14.11.2024.
108. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. novembri 2015. aasta määrus (EL) 2015/2365, mis käsitleb väärtpaberite kaudu finantseerimise tehingute ja uuesti kasutamise läbipaistvust ning millega muudetakse määrust (EL) nr 648/2012. – ELT L 337, 23.12.2015, lk 1–34.
109. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2013. aasta direktiiv 2013/34/EL, teatavat liiki ettevõtjate aastaaruannete, konsolideeritud aastaaruannete ja nendega seotud aruannete kohta, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2006/43/EÜ ning

- tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiivid 78/660/EMÜ ja 83/349/EMÜ. – ELT L 182, 29.6.2013, lk 19–76.
110. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2013. aasta direktiiv 2013/36/EL, mis käsitleb krediitiasutuste tegevuse alustamise tingimusi ning krediitiasutuste usaldatavusnõuete täitmise järelevalvet, millega muudetakse direktiivi 2002/87/EÜ ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiivid 2006/48/EÜ ja 2006/49/EÜ. – ELT L 176, 27.6.2013, lk 338–436.
111. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. novembri 2014. aasta määrus (EL) nr 1286/2014, mis käsitleb kombineeritud jae- ja kindlustuspõhiste investeerimistoodete (PRIIPid) põhiteabedokumente. – ELT L 352, 9.12.2014, lk 1–23.
112. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). – ELT L 119, 4.5.2016, lk 1–88.
113. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 31. mai 2023. aasta määrus (EL) 2023/1114, mis käsitleb krüptovaraturge ning millega muudetakse määrusi (EL) nr 1093/2010 ja (EL) nr 1095/2010 ning direktiive 2013/36/EL ja (EL) 2019/1937. – ELT L 150, 9.6.2023, lk 40–205.
114. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. oktoobri 2020. aasta määrus (EL) 2020/1503, mis käsitleb ettevõtjatele Euroopa ühisrahastusteenuse osutajaid ning millega muudetakse määrust (EL) 2017/1129 ja direktiivi (EL) 2019/1937. – ELT L 347, 20.10.2020, lk 1–49.
115. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II, 22.06.2021, 4.
116. Nõukogu 16. detsember 2002. aasta määrus (EÜ) nr 1/2003 asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta. – EÜT L 1, 4.1.2003, lk 1–25 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 08 Köide 002 Lk 205 – 229).
117. Nõukogu 6. veebruari 1962. aasta määrus nr 17/62.

Kasutatud muud allikad

118. A simpler and faster Europe: Communication on implementation and simplification. European Commission 2024-2029. – https://commission.europa.eu/document/download/8556fc33-48a3-4a96-94e8-8ecacef1ea18_en?filename=250201_Simplification_Communication_en.pdf.
119. Audiitortevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (finantsvaldkonna vääртеokaristuste reform, EL-i õigusest

- tulenevad karistused) 111 SE. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/efaf350c-0f5d-4f72-8e31-0f84765118e1?activity=1#4IQ3A7Og>
120. Audiitortegevuse seaduse, finantskriisi ennetamise ja lahendamise seaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (finantsvaldkonna väärtekaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad karistused, vara legaalse päritolu pööratud tõendamiskoormus) 771 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/789782cb-80df-4e9e9bcb-a09b5b318755/Audiitortegevuse%20seaduse,%20finantskriisi%20ennetamise%20ja%20lahendamise%20seadus>
121. Bank of Lithuania, Description of the calculation of fines. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3829b700847811e89188e16a6495e98c?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=49e1f282-3259-45e3-92b3-9f8c0047253c>.
122. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, WpHG-Bußgeldleitlinien II – Leitlinien zur Festsetzung von Geldbußen im Bereich des Wertpapierhandelsgesetzes (WpHG). – https://www.bafin.de/SharedDocs/Downloads/DE/Leitfaden/WA/dl_bussgeldleitlinien_2016.pdf?__blob=publicationFile&v=1.
123. Central Bank of Ireland, Administrative Sanctions Procedure. Guidelines. – <https://www.centralbank.ie/docs/default-source/regulation/how-we-regulate/fitness-probity/enforcement/administrative-sanctions-procedure-guidelines-december-2023.pdf>.
124. Delfi (17.02.2025), „Põhiseaduskomisjonis arutleti tulisel teemal. Võtta kriminaalkaristusega parteidelt riiklik rahastus ära või mitte?“ – <https://www.delfi.ee/artikkel/120357438/pohiseaduskomisjonis-arutleti-tulisel-teemal-votta-kriminaalkaristusega-parteidelt-riiklik-rahastus-ara-voi-mitte>
125. Eesti Advokatuuri 04.06.2025 aramus konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule 609 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusd/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/konkurentsiseaduse-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/>.
126. Eesti Advokatuuri põhiõiguste komisjoni 5.12.2019 aramus eelnõule 94 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusd/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistuseseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-oigusest-tulenevad-rahatrahvid/>.
127. Eesti Panga Finantsstabiilsuse Ülevaade 2023/1, lisa 3. – <https://www.eestipank.ee/publikatsioonid/finantsstabiilsuse-ulevaade/2023/finantsstabiilsuse-ulevaade-20231>

128. Energiamaajanduse korralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 356 SE seletuskiri, lk 15. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8871fcbd-818e-44d1-9676-959af8549f7d/>.
129. ESMA, Information on the methodology to set fines. – https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/esma_-_information_regarding_methodology_to_set_fines.pdf.
130. Euroopa Andmekaitseinspektsiooni suunised 04/2022 isikuandmete kaitse üldmääruse alusel trahvisummade arvutamise kohta. – https://www.edpb.europa.eu/system/files/2024-01/edpb_guidelines_042022_calculationofadministrativefines_et_0.pdf.
131. Euroopa Komisjon. Sanktsioonide tõhustamine finantsteenuste sektoris. Brüssel 08.12.2010, KOM(2010) 716 lõplik. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52010DC0716>.
132. Euroopa Komisjoni poliitilised suunised 2024-2029. – https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_et?filename=Political+Guidelines+2024-2029_ET.pdf.
133. Euroopa Väärtpaperiturujärelevalve Asutuse suunised turukuritarvituse määruse kohta. – https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma70-156-4966_mar_gls-delay_in_the_disclosure_of_inside_information_et.pdf
134. European Central Bank, Guide to the method of setting administrative pecuniary penalties pursuant to Article 18(1) and (7) of Council Regulation (EU) No 1024/2013. – https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.guidetothemethodofsettingadministrativepecuniarypenalties_202103~400cbafa55.en.pdf.
135. Financial Conduct Authority. Decision Procedure and Penalties Manual (DEPP). – <https://handbook.fca.org.uk/handbook>.
136. Finantsinspektsiooni, Andmekaitse Inspektsiooni, Maksu- ja Tolliameti ning Konkurentsiameti arvamus eelnõude 94 SE ja 111 SE kohta. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusd/aece8f34-146c-41f6-b3fd-90402dfdd470/audiitortegevuse-seaduse-finantskriisi-ennetamise-ja-lahendamise-seaduse-ning-teiste-seaduste-muutmise-seadus-finantsvaldkonna-vaarteokaristuste-reform-el-i-oigusest-tulenevad-karistused/>.
137. Finanssivalvonta, Determining the size of penalty payments and administrative fines. – https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/finanssivalvonta/toimivalta-ja-rahoitus/toimivalta/hallinnolliset-seuraamukset/seuraamus_ja_rikemaksun_mitoittaminen_en-080222.pdf.

138. Haldustrahvimenetluse seaduse eelnõu (19.08.2020). –
<https://eelnoud.valitsus.ee/main#50B1IPvC>
139. Haldustrahvimenetluse seaduse eelnõu seletuskiri, lk 3. –
<https://eelnoud.valitsus.ee/main#50B1IPvC>
140. Haldustrahviõiguse kontseptsioon (28.04.2020). –
<https://eelnoud.valitsus.ee/main#WxLvpTAs>
141. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (EL õiguses sätestatud haldustrahvide kohaldamine Eesti õiguses) väljatöötamiskavatsus. –
<https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/af8feca7-5e75-435b-8152-18ece419983f#FaFAAyI2>
142. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) 94 SE. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>
143. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) 94 SE seletuskiri. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>.
144. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (väärteokaristuste reform, EL-i õigusest tulenevad rahatrahvid) 586 SE. –
[https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f65acfbcb-2656-4fbf-97e1-d96582f1fcbe/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(v%C3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20rahatrahvid/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f65acfbcb-2656-4fbf-97e1-d96582f1fcbe/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(v%C3%A4%C3%A4rteokaristuste%20reform,%20EL-i%20%C3%B5igusest%20tulenevad%20rahatrahvid/)
145. Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 609 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.
146. Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 609 SE II teise lugemise muudatusettepanekute loetelu konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.
147. Konkurentsiseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 609 SE seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0c6b9566-1692-4776-a828-f9e54c559737/>.

148. Krediidiinkassode ja -ostjate seaduse eelnõu 376 SE, seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/65742104-0a85-4a08-ba65-1374049b9658/>.
149. Pikamäe, P. 29.11.2019 arvamus eelnõule 94 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusd/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-oigusest-tulenevad-rahatrahvid/>.
150. Riigikohtu 9.12.2019 arvamus eelnõu 94 SE (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) kohta, lk 4. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/arvamusd/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus-euroopa-liidu-oigusest-tulenevad-rahatrahvid/>
151. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahatrahvid) eelnõu teiseks lugemiseks, 94 SE II. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/1bfa1944-2de6-449d-a788-887bc84cfd0f/>.
152. Suunised määruse (EÜ) nr 1/2003 artikli 23 lõike 2 punkti a kohaselt määratavate trahvide arvutamise meetodi kohta (2006/C 210/02). – ELT C 210, 1.9.2006, lk 2–5. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52006XC0901%2801%29>.
153. Vedelkütuse seaduse muutmise seaduse eelnõu 622 SE seletuskiri, lk 9-10. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/9a2beaad-d5da-4056-8f3a-0c16ee38e999/>.
154. Väärtpaberituru seaduse muutmise seaduse eelnõu 690 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0a5b2b41-5ade-4ce7-bf54-d3a33ba447ff/>.
155. Väärtpaberituru seaduse muutmise seaduse eelnõu 690 SE seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/0a5b2b41-5ade-4ce7-bf54-d3a33ba447ff/>.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Rivo Koemets ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Juriidilise isiku karistuse kohaldamise mudeli transformatsioon Euroopa Liidu ,
halduskaristuste ülevõtmise järel: kesksed tõlgendusküsimused ja väljakutsed
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja(d) on mag. iur. Andres Parmas ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Rivo Koemets
29.04.2026